

فەرھەنگی

مەندى اقرأ الثقافى
WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

زاراوهكانى خووشناوهتیی

ئامادهکردنى

محمد جمال احمد تۆتمهیی

بۆدابهزاندنی چۆرهما کتیب:سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

پدای دانیوود کتایهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

فهرهه نگی دهه نگیاره

بریتیه لهو زاروانه، که له خوشناوه ته به کار دین

ناماده کردنی

محمد جمال نه محمد توتمه پی

فہرہنگی دہنگارہ

بریتیبہ لہو زاراوانہی، کملہ خوشناوہتی بہکار دین

محہمہ دجہمال ئەحمەد توتھیبی
نوسینگہی تہفسیر بۇ بلاؤکردنہوہو راگہیاندن
نووسینگہی ہیوا
نہ وزاد کویسی
ئەمین موخلیس
یەکمە ۱۴۳۶ک - ۲۰۱۵
۱۰۰۰ دانہ

نامادہ کردنی
بلاؤکردنہوہی
نەخشەسازی ناوہوہ
خەت
بەرگ
نۆرہ و سالی چاپ
تیراژ

لہ بہریتیبہ بہراہتی گشتی کتیبخانہ گشتیبہ کان ژمارہی سپاردنی (۲۷۵۴) ی
سالی ۲۰۱۴ ی پتدراوہ

مافی لہ چاپدانہوہی پاریزراوہ

نوسینگہی تہفسیر
بۇ بلاؤکردنہوہو راگہیاندن
مەنەلەر - مەنەلەر دادگا - زیر تواریک شەریک یلاز
Mob: +964 750 460 51 22
Tel: +964 750 818 08 64
www.tafseer-pub.com
tafseeroffice@yahoo.com

بهناوی خودای بهخشنده و میهره بان

له باره ی فهرهنگسازیهوه

کاری فهرهنگسازیه، یان نووسینهوه ی فهرهنگ، یه کیکه له کاره ناوازه کان، له میژوهیهوه به تاییهت لهه سدهیه یه رابردوو، گرنگی زوری پی درا، نه مهش دیاره له بهر فراوانبوونی بوواره کانی مهعریفه بوو، که زانیاریه کان له ملیونه ها تیپانیه راند و بوواره کانی زانستی پراکتیکی دهوله مهندتر بوون و چه ندین بابه تی دیکهش، که له کۆندا وه کو بابه تیکی لاهه کی سهیری ده کرا، لهه سدهیه یه پیشوو، به هۆی زۆر کورتبوونهوه کارکردن له سهری، وه کو زانستیک ناسینراو بهه هۆیهوه بوواریکی دیکه ی فراوانی زانستی به ناوی (زانسته مرؤفایه تیپه کان) سهری هه لدا، لهه سهین و بهینه فهرهنگیش رۆژ به رۆژ ده بووه باسیکی پیوستتر له جارار و ئیدی له گه لی بوواری رۆشنیری و نه ده بی و زانسته جوړاو جوړه کانی پزیشکی و ده رمانسازیه و کیمیا و نه لیکتۆن و گهردوونناسیه و دهروونناسیه و زمان و داب و نه ریت و کهلتوری میلله تان و ... هتد فهرهنگ دانران، نهو فهرهنگانهش بوونه بۆگه راره (مه رجه) یکی به سوود بۆ خویننه ران و به باشی له نیو کتیبخانه گشتیه و تاییه تیپه کان هه لگی ران و شوینی تاییه تیپان پی درا.

هه ندی فهرهنگی گرنک

کاری فهرهنگسازیه، که خۆی کاریکی ناوازه یه، نه وه شی ئاماده ی ده کات و ده ینووسی، هه ر ده بی ناوازه و لیها توه بی، ته نانهت زۆر جاریش له کاری تاکه که سی ده رده چیپت و ده بیته کاری لیژنه یه کی پشۆر و گه و ره، چونکه به کۆبوونه وه ی

كۆمهلىك بىر و ئەقلى دەولەمەند، فەرەهنگەكە دەولەمەندتر و بەپىزتر دەبىت و سوودى باشترى دەبىت بۆ خوينەر، غونەى ئەو لە چوار كارى ديارىكراو كورتدەكەمەو:

يەكەمىيان: (مونجىدى لوغەو ئەعلام) ە، كە لە لايەن دەزگايەكى نىودەولەتى گەورەى برىتانى نامادەكراو ەو سالانە شتى نوئى بۆ زياد دەكرى و چاپى نوئى دەخرىتە بازاراەكان.

دووەمىيان: (ئەلمەوسوعە ئەلەپرەبىيە ئەلموئەسسەرە) كە بە ەزاران سەرەباسى تىايەو لە لايەن سەدان نووسەر و زاناي پىسپۆرى عەرەبىيەو نووسراو.

سىيەمىيان: (مەوسوعەى ەولپىر) كە لەو سالانە نامادەكراو بە قەلەمى دەيان نووسەرى كوردستان لە دە بەرگدا خرايە بەردەستى خوينەران.

چوارەمىيان: (زاراوەكانى كۆپى زانىارى كورد)، كە لە لايەن دەستەيەكى پىسپۆرى كۆپى زانىارى كوردەو لە ەفتاكان، دەيان زاراوہيان نووسى و لە گۆفارەكەى كۆپ بلاويان كردهو.

فەرەهنگى دەنگاره

ئەم فەرەهنگە لە لايەن براى بەرپىز (مەمەد جەمال توتەيى) نامادەكراو ەو ەكو لەسەر بەرگى نووسراو: (برىتيە لە و زاراوانەى كە لە خۆشناوئەتى بەكار دىن) ەو ئەو ەس لەبەر دوو ەو گرنكى تايەتى خۆى ەيە:

۱- كۆمەلى ناو و وشەو زاراوہى خۆشناوئەتى شەرح و پراشە دەكات و بۆ فەرەهنگى گەورەى زمانى نەتەوہى كوردىيان دەپارپىزىت، چونكە زمان ەكو دارستان ەهايە، بەردەوام دارە كۆنەكانى لەناودەچن و لق و پۆپى نوئىيان بۆ درووست دەبىت، ئىدى نەوہى نوئى دار و درەختە كۆنەكانى لە بەرچاو ون دەبى و ناگاي لىيان نابى، كە رۆژگارپك ئەوانىش ەبوون ەو بە ەمان شپوہ نەوہى نوئى ناگاي لەو وشەو ناو و زاراوانەش نامىتى، كە لە ولانەكەى خۆى و لە شار و

ناوچهكهی خۆی، پۆژگارێك زووتر باوك و باپیرانی به کاریان هیناوهو بیر و پۆشنبیری و داب و نهريت و پێویستییهکانی ژيانی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و ئەدهبی و بژیوی و کشتوکال و هه‌موو لایه‌نه‌کانی دیکه‌ی ژيانی خۆیانیان پێ مسۆگهر کردوون.

۲- ئەو فهرهنگه یه‌كێك نووسیه‌تی، له خۆشناوه‌تی چاوی هه‌لیناوه‌و به شیر و دۆی خۆشناوه‌تی گۆش بووه‌و له‌ژێر سیبهری دار چنار و به‌روو و توه‌ه‌کانی خۆشناوه‌تی یاریکردووه‌و له بناری شاخه‌کانی گه‌وره‌بووه‌ له نیتو گوند و کینگه‌و سه‌یرانگا‌کانی گوێگرتووه‌و ئاخاوتووه!! ئەوه‌ش كه‌واته نووسه‌ره‌كه‌ی ئاگاداری شته‌کانی ئەو ناوچه‌یه‌یه‌و له‌ پروی زانیاریه‌وه‌ زۆری پێیه‌، جیاوازه‌ له‌ كه‌سیه‌کی دیکه‌ی ناوچه‌یه‌کی دیکه‌، كه‌ به‌ زه‌وق، یان له‌به‌ر پێویستی نامه‌یه‌کی ئەه‌كادیمی روو له‌ خۆشناوه‌تی بکات و بێ زانیاری پێشوه‌خته‌ له‌سه‌ر ناوچه‌كه‌و زمان و بیرکردنه‌وه‌و ئەده‌بیاتیان، له‌ سفره‌وه‌ ده‌ست پێ بکات، ئەوه‌ی به‌ر گوێی كه‌وت تۆماری بکات و ئەوه‌شی بۆی ده‌رنه‌كه‌وت فه‌رامۆشی بکات.

شیوازی نووسه‌ر له‌و فهرهنگه

۱- له‌و فهرهنگه‌دا نووسه‌ر هاتووه‌ به‌ پێی ئەلف بای زمانی کوردی وشه‌کانی دابه‌شکردووه‌و هه‌ر جاره‌ی وشه‌یه‌کی هیناوه‌، كه‌ له‌ سنووری ئەو پیتیه‌، كه‌ کاری له‌سه‌ر ده‌کات.

۲- هه‌ر جاره‌ی وشه‌یه‌ك هاتبی، له‌ دوای وشه‌كه‌ ڤاشه‌و واتای وشه‌كه‌و بوواری به‌کارهینانه‌كه‌ی نووسراوه‌.. بۆ نمونه‌:

- (ئەپه‌سمی: ئەو زاراوه‌یه‌ ئیستاش زۆر به‌کاردی، له‌ زۆریه‌ی گونده‌کان ماوه‌، مه‌به‌ست له‌و زاراوه‌یه‌ ئەوه‌یه‌: كه‌سیه‌ك به‌ خۆی مه‌دحی خۆی بکات، ئەلین: ته‌ماشای بکه‌، له‌ کۆر و مه‌جلیسان به‌ خۆی خۆی ئەپه‌سمی!! واته‌: له‌ کۆر و کۆبوونه‌وه‌کاندا به‌ خۆی مه‌دحی خۆی ده‌کات، بێ ئەوه‌ی شه‌رم بکات خۆی ئەپه‌سمی) .

ئەو ھۆكارانى ئەو فەرھەنگە بەسۈود دەكەن

۱- ئەو فەرھەنگە ھەندىۋى وشەو زاراۋە تىيە، دەشىۋى بۆ زىمانى ستاندىرى كوردى سوۋدى لىۋەربگىرىۋى وشىۋىنى وشەيەكى بىيانى پىۋى پىۋىكرىتەۋە، بۆ فونە: ھەتا ئىستا لە كوردستان (لەۋزەتەن) ۋەكو ناۋى يەك لە نەخۇشىيەكانى قورگ بەكاردەھىنرىۋى، بەلام من لەو فەرھەنگەۋە بىنىم، ئەۋان لە خۇشناۋەتى وشەى (ئاۋەنىسە) لە جىياتى وشەى (لەۋزەتەن) بەكاردەنن، ھەرۋەكو نووسراۋە: (ئاۋەنىسە: وشەيەكى پەسەنى خۇشناۋەتییە، بە واتاى لەۋزەتەن دىت، ئەگەر يەكىك لەۋزەتەننى بىۋى، ئەلەن: ئاۋەنىسەى ھەستاون) .

۲- گوندەكان و گىژو گىياو فرمانەكان و كردارەكان و خوۋو خدەو بەرھەمە خۇمالىيەكان زۆرىيە شتەكانى دىكەى خۇشناۋەتى بە خويىنەر دەناسىتىۋى. بۆ فونە:

- (ئاژگە: گوندىكە سەر بە ناحىيەى سكتان) .
- (چەپرەك: يەكىك زۆر بە ناۋ سالدۇ چوۋبىت و كارى پىنەكرىت) .
- (چەنە: دارمانى زەۋى) .
- (قەپۇز: ئەو بەرزايىيە پىشەۋەى كورتانى ۋلاغ، پىۋى دەگوتىت: قەپۇز) .
- (كسۆگ: سەگ) .
- (كۆراۋ: كانىيە ئاۋىك، كە ئاۋى كەم بىت) .
- (ھۈلە: ئەگەر مالىك مندالىان زۆر بىت، پىۋى دەلەن: ھۈلە) .
- (ھەرمان: ئەگەر يەكىك خەۋى لىنەكەۋىۋى و خەۋى بىزىۋى، دەلىۋى: ئەمشەۋ خەۋم لى ھەرماۋە) .
- (گۆرىن: واتە كەسى غائىب.. دەلەن: ۋەكى كابرانى گۆرىن گۆتى.. واتە: كەسە غائىبەكە گۆتى)

پیشکشه به :

- ★- پیشمه رگه و نووسهر خوالیی خوشبئی (یوسف شهریف) ی جوانه مهرگ.
- ★- خانه واده کهم که زۆر له گه لمددا ماندوو بوون .
- ★- هه موو هه وادارانى زانینی زانیاری دمربارهی خوشناوهتی.
- ★- نه وهی نوئ ، بوئه وهی له یادیان نه چئ که باب و باپیرانیان ئەم زاراوه و
وشانه یان به کار دهینا.
- ★- هه مووئه و خویندکارانهی که به نیازن له خویندنی بالا توئیرینه وه
له سه ربواری فولکلۆرو فهرهنگ و زمانى کوردی دهکهن.

- * - ئاخروئۇخر : لە كۆتايى، وە كوو دەلئىن لەناخىروئۇخرى پايىزدا سەفەرم كرد.
- * - ئاخىرشەر : پىرىك كە كۆتايىە كەى بەد فەرى و نە گرىسى بىت.
- * - ئاخىرەت : رۆژى دواىى، رۆژى قىامەت.
- * - ئاخىرەمىن : دوا جارە، ئەوہ ئاخىرومىن جارە بىت بلىم.
- * - ئاخىرى : لە كۆتايىدا، ئاخىرى رازى و بوو و هات.
- * - ئاخىن : تىپەستنى شت لەناو گونىە.
- * - ئاوقات : زۆر بلى، زىرەك و بلىمەت لە قسە كردندا، پارىزەر.
- * - ئاوزىنگ : پىش ئەوہى گيان لەلەش جىبابىتەوہ، واتا دوا ھەناسەى پىش مردن.
- * - ئاوارىن : وادەلئىن ، وایان ووت.
- * - ئادىم : وادىم، والەرىم، (ئەتووپرۆ منىش ئادىم) .
- * - ئاھاتم : واهاتم ، وادىم.
- * - ئارۆم : وادەپرۆم، وارۆشىتم.
- * - ئانوم : وادەنوم.
- * - ئاوەگرد : چىايەكە كەوتۆتە دۆلى سماقولى.
- * - ئاور : گوندىكە سەرىەناحىەى سكتان.
- * - ئازگە : گوندىكە لەدۆلى ئارماوان سەرىەناحىەى پىرمام.
- * - ئاوەنىسە : وشەيەكى رەسەنى خۆشناوہتە، بەواتاى لەوزەتەن دىت، ئەگەر يەككە لەوزەتەننى بىت ئەلئىن ئاوەنىسەى ھەستاون.
- * - ئاواژى : سەراو نغون.
- * - ئاودز : برىنىك تەركرابى و ستووربووبى.
- * - ئاوەسوو : بەردىك كەئاوى زۆرىەسەردا ھاتبى و لووس بووبى.

- * - ئایسان : پیبونی ناگرو بهردهوامی گره‌که‌ی.
- * - ئاروو : خه‌یار.
- * - ئارچاغ : سووک و بیئابروو، ده‌سپ.
- * - ئاین و ئۆین : فیئل و ته‌له‌که‌بازی.
- * - ئارماوان : گوندیکی گه‌وره‌ی خو‌شناوه‌تیه سه‌ریه ناحیه‌ی پیرمامه.
- * - ئاری سیره‌ک : گوندیکی بچوکه له‌ده‌شتی هه‌ریر، نزیك سیساوه‌یه.
- * - ئاروی : له‌هه‌ندی گوندی سه‌ریه ناحیه‌ی بیئتواته به‌کاردی به‌واتای خه‌یار.
- * - ئاویر : ئەم زاراوه‌یه له‌زۆر شوین به‌کاردیت ، به‌لام هه‌رشوینهو به‌جۆریک ، وه‌کوو له‌ده‌شتی هه‌ولیر ئەلین (هاویر) به‌لام له‌خو‌شناوه‌تی ئەلین (ئاویر) به‌واتای له‌یه‌ک جیا‌کردنه‌وه‌ی شت ، به‌تایبه‌تی نا‌ژه‌ل‌داره‌کان دوا‌ی‌دۆشینی مه‌رو مال‌ات کارو به‌رخ به‌رده‌ده‌نه‌ بزن و مه‌رو دوا‌ی تیر خواردن‌ی شیر له‌یه‌کیان جیا‌ده‌که‌نه‌وه ، به‌مه‌ ئەلین ئاویر‌کردن.
- * - ئاشاک : حاشاک، په‌رژینیک بی له‌رووی دانیش‌توان.
- * - ئاشته‌با : که‌لوپه‌ل، شتومه‌ک.
- * - ئاغله‌ب : زۆریه‌ی زۆری.
- * - ئاگرۆچکه : ئاگریکی گچکه که منداڵ هه‌لیبکات.
- * - ئاگرۆکه : ئاگریکی گچکه.
- * - ئاگری بن کا : یه‌کیک له‌ژیره‌وه زیانت پیبگه‌یه‌نی.
- * - ئاگرلیبارین : زۆر تووره‌.
- * - ئاقوبان : دوو‌گوندن (ئاقووبانی سه‌روو و خوارو) له‌رۆژه‌لاتی شه‌قلاوه‌.
- * - ئاوبلکه : جۆریکه له‌تری ، وه‌کوو تری ی کشمیش وایه‌.
- * - ئاسنجاو : قاپ و ملاک و ته‌شتی له‌مس دروست‌کراو.
- * - ئامب : کورت‌کراوه‌ی ناوی (ئامینه) ، بانگ‌کردنی ئامینه‌.
- * - ئامۆکه : ئامینه‌ی ره‌زا شیرین.

- * - **ئەپەسىمى** : ئەم زاراۋىيە ئىستاش زۆر بەكاردى ، لەزۆرىيە گوندەكان ماۋە ، مەبەست لەم زاراۋىيە ئەۋەيە كەسىك بەخۆى مەدحى خۆى بىكات ، ئەلئىن تەماشى بىكە لە كۆرۈ مەدرىسان بەخۆى خۆى ئەپەسىمى ، واتا لەكۆرۈ كۆبونەۋەكاندا خۆى مەدحى خۆى دەكات ، بىئەۋەى شەرم بىكات خۆى ئەپەسىمى .
- * - **ئەسپاپ** : كەلۈپەل و نامرازو شتومەك .
- * - **ئەستىرى** : جۆرىكە لەدېك و چقىل .
- * - **ئەستوروك** : كولىرە ، لەنان گچكەترەو چەند جۆرىكى ھەيە ۋەكوو (ئەستوروك بەروون ، ئەستوروك بەندان ، ئەستوروك ساوار ، ئەستوروك بەژاڭى ، ئەستوروك بەپەنەر ، ئەستوروك بەكونجى ، ئەستوروك شەكر...ھتد) .
- * - **ئەستەۋىر** : بىزىن يان مەر يان مانگا كەسالىك ئاوس نەبۈبى .
- * - **ئەسكو** : ملاكى گورەى لەداردروستكراو .
- * - **ئەسپەرە** : پارچە دارىكى كونكراۋە دەخرىتە سەرۋى پىمەرە ، بۆئەۋەى پىسى لەسەردابىنن بۆكىلان .
- * - **ئەسپىن كۆژە** : پەنجەى گورەى دەست .
- * - **ئەسقىل** : ئەم وشەيە ئىستاش بەرىلاۋە لەخۆشناۋەتى بەكاردىت ، ماناكەشى ئەۋەيە كەسىك زۆر بەژن و بالاي دىرئىت ، پىى ئەلئىن ئەلئى ئەسقىلى ، جا ئەگەر ھاتوو كەسەكە دىرئىيەكەى لەرادەبەدەر بىت ، بىئەقلىيەكەى زۆر بىت ئەوا دەلئىن دەپرۆ ئەلئى ئەسقىلە جووى يان ئەسقىلە دىرئىى ، لەكوردەۋارىشدا ئەلئىن كەسانى زۆردىرئى عەقلىان لەچۆكان تىنپەپرى .
- * - **ئەسكوورد** : مل ، سكوورد ، گەردەن .
- * - **ئەشتىر** : شتل .
- * - **ئەشكىركە** : كولىرە بەئارادە ساوار ، ستوروك بە ئارادە بەندان .
- * - **ئەشرفى** : جۆرىكە لەگول .

- * - ئادى : ئەو ھات.
- * - ئاھاتم : لەخۆشناوەتى (نا) زۆربەكاردىت ، لىرەدا بەماناى واھاتم دىت.
- * - ئاماندى بوويمە : بەماناى ماندوو بوومە.
- * - ئاچم : بەواتاى وادەچم.
- * - ئارمووش : ئاورىشم ، ھەرىر.
- * - ئاراسن : چىايەكى بەناوبانگە كەوتۆتە رۆژھەلاتى دۆلى مەلەكان.
- * - ئى نەخۆشم : بەواتاى نەخۆشم بۆرەگەزى نىر بەكاردى.
- * - ئەنەخۆشم : بەماناى نەخۆشم ، بەلام بۆرەگەزى مى بەكاردىت.
- * - ئى نەخۆشە : بۆرەگەزى نىر بەكاردىت كە غائىب بى.
- * - ئەنەخۆشە : بۆرەگەزى مى بەكاردىتكە غائىب بى.
- * - ئى ماندى ؟ : بۆكەسى نىر بەكاردىت كەپرسىارى لىبكەى ، بەواتاى ماندووى ؟.
- * - ئەماندى ؟ : بۆكەسى مى بەكاردى كەپرسىارى لىبكەى ، بەواتاى ماندووى ؟.
- * - ئەشتاق : زاراوہىكى ناوچەى خۆشناوہتە ، بەواتاى ھىچ كامىك دىت ، وەكوو ئەلئىن (شەرەكى ھەند گەورە بوو ئەشتاقەك بەسەلامەتى دەرئەچوون) .
- * - ئەددى : ئەى چۆن ؟.
- * - ئەددى كوو : ئەى چۆن ؟.
- * - ئەنگۆز : گوندىكە سەربەناحىەى بىتواتە .
- * - ئەنوزىتۆوہ : نالە نال دەكات .
- * - ئەزورىتۆوہ : دوای چارەسەرى برىن ، شوینەكە ئەبرژىتەوہ .
- * - ئەخپورىتۆوہ : يەكىك زۆر برسى بىت ئەلى درم ئەخپورىتۆوہ ، اتا زۆربرسىە .
- * - ئەستوروك : كوليرە ،
- * - ئەستوروكە بندان : كوليرە بەئاردى پىرخەنى .
- * - ئەلعان : لە (الان) ەمرەبىەوہ سەرو گوتىلاكى شكىنراوہو بۆتە العان اتا ئىستا .

- * - ئەلغانى كۆكە : ئىستاكە .
- * - ئەلغانى كۆكانى : ئىستاكانى .
- * - ئەلحەملاى : الحمد لله ، سوپاس بۆخودا .
- * - ئىختوبار : متمكانه پيكردن ، باوهر پيكردن ، وه كوو ده لئين (پىساوه كى به ئىختوباره) .
- * - ئىختىلام : كارى سىكسى كردن له خهوندا ، به مەرجىك به يانى كه هەلسای خۆت تەركردبى .
- * - ئىختىدار : تواناى له هيزرو له شدا ، وه كوو ده لئين (پىربووم ئىختىدارم نيه) يان (هەژارم ئىختىدارى كړينى نهو شتم نيه) .
- * - ئىخته : نەسپى خەسپنراو ، يان نەسپى گون دەرهيئراو .
- * - ئىختيار : بۆدوومانا به كاردي :
- يه كه ميان واتا پىربوون .
- دوومە : هەلبژاردن ، وه كوو ده لئين لهم دووشته كاميان ئىختيار ده كهى ؟ .
- * - ئىرۇن : زنجيره چيايه كه كهوتۆته نيوان دۆلى مهله كان و دۆلى هەرووتيان .
- * - ئىخفال : له خشته بردن ، فریودان .
- * - ئىشكاوهرز : زهوى ووشك كىلان و تۆردان .
- * - ئىلاقه : پهيوه ندى ، وه كوو ده لئين (ئىلاقەم پىدانىه) واتا پهيوه ندىم پىوه نيه .
- * - ئەشتۆ : وشهيه كى رهسەنى كوردیهو به مانای (كامه) دىت ، وه كوو ئەلئين (ئەشتۆمەر ، ئەشتۆ نەوع ، ئەشتۆ رەنگ . . هتد) .
- * - ئەشكەفت : ئەشكەوت .
- * - ئەشتۆف : له هەندى گوند به تايبهتى گونده كانى سەربه ناحيهى بيتواته ئەشتۆف به كارديت ، به هەمان واتاى ئەشتۆ دىت كه بهرامبەريه وشەى (كامه) يه .
- * - ئاليك : تىكه لكردى كاو جو ئنجا ئهيدەن بهوولاخ بهمه ئەلئين ئاليك .

- * - **ئاوهگر** : به كەسى زۆر پىس دەوترىت، ھەروەھا ئەو كەسانەى دەست لەسەگ دەدەن پىيان دەوتن ئاوهگر.
- * - **ئاپراغ** : ياپراغ ، دۆلە .
- * - **ئاخوپ** : شوپىنكە لەبەردەم وولاخى بەرزە دروست دەكرىت بۆئەوھى ئالىكى تىادا پىبدەن ، شوپىنكەش لەناو تەويلەيە ، بەم شوپىنە ئەلپن ئاخوپ .
- * - **ئاورىنگ** : ئەم زاراوھە ئىستاش زۆر جار بە كاردىت و بوونى ساوھ ، يەكئىك نازارى لەناكاو لەلەشدا پەيدا بىت ، وەكوو برووسكە نازار واھ ، ئەلپن لەناكاو ئاورىنگەكم بە لەشدا ھات .
- * - **ئاوكووف** : ئەم زاراوھە پىدەچىت لەعەرەبىھە ھاتبىت ، كچ و كورپىك شىاوو لىوھشاوھى يەكتر بن ، ئەلپن ئاوكووفى يەكن .
- * - **ئەواھى** : لەيەك جىاكردەوھى نىرو مى لەخۆشناوھتى لەكاتى ئاخاوتن بەرچاو دەكەوى ، ئەم وشەيە بۆژنىكى دوور بە كاردىت ، وەكوو (كامە ژن ، يان كىھە ژن ؟ لەوھلامدا ئەلپن (ئەواھى) .
- * - **ئەويھى** : بەپىچەوانەوھ ئەم زاراوھە بەرامبەر بە پىاوتىكى دوور بە كاردىت .
- * - **ئەوانىھى** : بۆكۆمەلپىك كەسى دوور بە كاردىت .
- * - **ئەوى وەگۆ** : بۆرەگەزى نىر بە كاردىت ، ئەو واى ووت ، بۆكەسىپكى نامادەنەبوو (غائب) بە كاردىت .
- * - **ئەوى وەگۆ** : بۆرەگەزى مى بە كاردىت ، ئەوژنە ووتى ، بەھەمان شىوھ كەنامادەنەبىت .
- * - **ئامان** : ئەم زاراوھە بەواتاى قاپ و مەنجەل و ملاكە ، جاران لەگوند ئامان لە ترىان دەكران ، ئەيان ووت ترىانى ئامانان .
- * - **ئاممەتى** : بۆ دەستخۆشى كردن لەكارپىك كە بەرانبەرەكەت ئەنجامى بدات ، پى دەلپن ئاممەتى ، يان بۆكارپىك كەلەجىپى خۆيداىت و بەرانبەرەكەت جىپى رەزامەندى بىت ، لەھەندى شوپن دەلپن (ھاممەتى) .

- * - ئاوسەر : ھاوتەمەن.
- * - ئاوسار : ئەم زاراۋىيە لەزۆرىيە ناۋچەكانى خۆشناۋەتى و دەۋرۋىيە بەكاردىت، بەواتاى قەراستە دىت، ئەو زىجىرە يان ئەو كىندەرى كەلە سەرى وولاخ دەبەستى بەمەبەستى راکىشان و بەستەنەۋە.
- * - ئىكاۋى عارەبان : جاران ئەگەر يەككى سەفەرى كىردىا بۆشۈننىك ، ئەو كەسە خۆشەۋىست نەبايە لەناۋ خەلك ، دۋاى رۆيشتى بۆ سەفەرەكە پىيان دەۋوت (رەببى دەبەر ئىكاۋى عارەبان كەۋى) مەبەستىش لەو دۋوزاراۋىيە ئەو شۈننەيە كە ھەردۋو رۋوبارى دىجلەو فۋرات بەيەك دەگەن (شەتولعەرەب) پىك دەھىنن، بەم شۈننەيان دەۋوت ئىكاۋى عارەبان.
- * - ئىغدان : پىدەچىت ئەم وشەيە لەتۈركىيەۋە خزاىتتە نىۋو زاراۋەكانى خۆشناۋەتى ، مەبەست لە ئىغدان دۆلابى تايبەت بە قاپ و ملاك و مەنجەلە، لەجىياتى كەۋەتتەرى ئىستا ، زاراۋەيەكى زۆركۆنەۋ ماۋەيەكە بەكارنايەت.
- * - ئەستىۋ : لەشۈۋەي پىرۆكەۋ خاكەناسە بەلام بچۈۋكترە، لەماددەى ئاسن يان تەنەكە درۋستكراۋە، بۆدەردانى مشكى و پەنگرى ناۋ سۆيەى دارو ئاگردان بەكاردەھات، ۋەبۆ گۋاستنەۋەي پەنگرو پشكۆ لە شۈننەيەكەۋە بۆشۈننىكى تر بەكاردەھات.
- * - ئۇباۋ : ئەم زاراۋەيە تايبەتە بە خۆشناۋەتى ، بۆيانگكردنى باۋك بەكاردىت، بەواتاى بابە يان باۋكە .
- * - ئۇدى : ئەمەشيان بۆيانگكردنى دايك بەكاردىت، بەواتاى دايە يان دايكە.
- * - ئۇتە : بۆشتىكى نىك بەكاردىت، ئەۋەتە.
- * - ئۇتاھى : بۆشتىكى دۋور، ئەۋەتە.
- * - ئۇتىھى : بۆشتىكى دۋور ئەۋەتە.
- * - ئۇلۇ : ئەۋە بۆ؟.

- * - **ئۆمەر** : بۆیه كيتك به كاردیت كه له ژنی بترسی، دیاره كه سیك بهو ناوه زۆر له ژنی ترساوه بۆیه ئهم نازناوه بۆئهو كه سانه به كاردیت.
- * - **ئۆحه** : لیخوپین و دهنگدانی گاو مانگا.
- * - **ئهحائم** : یان پهح ، باوه رنه كردن به قسه یهك وه كوو بلیی لهو درۆیه !.
- * - **ئهحمهف** : نه فام و بی ئه قل.
- * - **ئهشمهك** : بهواتای شتومهك یان كه لوبه ل به كاردیت .
- * - **ئهستهرک** : زاراوه یه کی خۆشناوه تیهو به ته واوی مۆرکی ئیره ی پتوه دیاره ، جارن بۆدانانی كه لوبه لی خوارده مهنی و پاراستنی تهخته یه کیان له چوار ستونده دروست ده کرد ، له ژوو ریک له ژیر دیوار دایان دهنه ، هه مبانن پر له دانه و پله یان له سه ر داده نا ، پیاان ده ووت ئه سته رک .
- * - **ئۆین** : ئهم وشه یه بۆدوو مه به ست به كاردیت ، یه كه م له کاتی یاری کردن یه کیتك سه ره و نۆبه تی بیت ده لیت ئۆینی منه ، دووهم یه کیتك زۆر فیل باز بیت پیتی ده لیتن ئۆین باز به واتای فیل باز .
- * - **ئهشته با** : ئه گه ر یه کیتك زیانی به ریکه وی ، ئه لیتن ئه شته بام دهرنه چوو ، به واتای هیچ شتی کم دهرنه چوو هه مووی رۆیی ، له هه ندی شوین ئه لیتن (عه شته با) .
- * - **ئهشتهك** : به واتای شتیك دی ، له کاتی مه ته ل هه لداندا ئه لیتن (ئه شته کم) هه یه نه پیتی پتوه یه نه پانی ، به هه موو کوونان ئه زانی . پاره یه . یان ئه لیتن ئه گه ر کاریکم بۆیکه ی ئه شته کته ده می .
- * - **ئاواری** : مه به ست له م زاراوه یه ئه وه یه ، كه سیك قسه یهك بکات ، یه کیتك له ناو مه دریسه که ده لێ ، ئه و که سه واده لێ ، اتا مه به سته که ی ئاوا یه .
- * - **ئاوۆکه** : مه ره گه ، شله ، یان چه لاوی گۆشت .
- * - **ئيوهه** : ئه وها ، ئاوا ، به م جۆره .
- * - **ئۆوه خۆداریی** ؟ : یه کیتك قسه بکات قسه کانی که س تینه گات .

- * - ئىمەنى : پىلاوى ژنانە ئىمەنىان پىدەگوت، پىدەچىت پىلاوىك لەيەمەنەوه دروستكرابىت و ئەو ناوہى بەسەردا سەپىنرابىت.
- * - ئىكتەن : يەكىك لەمالەوہ تەنىا بىت و كەس نەبى كارى لەگەل بكات.
- * - ئىخى كە : واتا بىدەنگى كە يان بىكوژە.
- * - ئۆخەى لەخۇنەكەى : بەواتاى خىرو خۇشى لەخۆت نەكەى.

- * - **بانگۆرە** : ئەسپى لە ماوەى تەمەنى بەچەند قۇناغىڭدا تىدەپەرى ، وەكوو قۇناغى سەرەتای دروستبوونى كەبە رشك دەست پىدەكات ، دواى قۇناغى رشك و گەورەبوون ئەمجارە ناوى رشكى لەسەر ھەلئەگىرى و خىرا دەبىتە بانگۆرە، بانگۆرە ئەسپىيەكى تەواوەو نامادەيە بۆكارى پىتوھدان و خەوزپراندىنى مرۆڤ ، بانگۆرە لەتەواوى ناوچە شاخاوى و گوند نشىن بەكاردى.
- * - **باغىر** : بەواتاى باخەل دىت، بەركىكە لەدىوى ناوھەوى چۆغەر و كورتەك دروست دەكرىت بۆياراستنى پارەو پوول.
- * - **باليسان** : گوندىكى گەورەى بەناوبانگى خۇشناوھتە، سالى ۱۹۹۹بۆتە ناحیەوسەر بەقەزای شەقلاوھە.
- * - **بالوكاھە** : گوندىكى كۆن و دىرىنى خۇشناوھتەو مېژووئىكى زۆر كۆنى ھەيە، كەوتۆتە خوارووى گوندى (تۆمە) ى كۆن و سەر بەناحیەى باليسانە.
- * - **باسرمە** : گوندىكە كەوتۆتە دەشتى ھەرىر، ئىستا بۆتە ناحیە.
- * - **باشوورە** : گوندىكى خۇشناوھتەو كەوتۆتە دەشتى ھەرىر.
- * - **باولە** : لەتەنەكە دروستدەكرا، وەكوو جانتا وابوو ، بۆجلوبەرگ لەناونان بەكاردەھات.
- * - **بانمار** : بەفرمال، ھەروھە ئەگەر بەفر بەقەد بەرزى دەستىك لەسەربان بكووى، ئەلئىن باغمارەك كەتە.
- * - **باووېز** : تۆزۇ خۆل.
- * - **بازى** : بۆ وولاخى بەرزە بەكاردىت ، بەتايبەتى چىل و مانگا، كەپىستيان رەش و سپى بىت.
- * - **بازند** : پشته دەست.

- * - **باسكەدرى** : درى جۆرە دېركىتكە بەھاران كارتەيەك دەردەكات رەنگى مەيلەو سوورە ، ئەمە باسكە درى پىندەلەين، دواى ئەوھى بەرگەكەھى لىدەكرىتەوھ زۆر بەتام و مزەرە.
- * - **بارەكە** : دواى گەورەبوونى جووجكەھى مريشك ، پيش ئەوھى بگاتە قۆناغى ھىلكە كردن (بارەكە) ى پىدەلەين، بارەكە واتا مريشك لەتەمەنى گەنجىدا.
- * - **باراش** : گەنم كە دەبردەيتە ئاش تا دەھاردەيت.
- * - **باخۇش** : گەورەبوونى مندال، بەرزبوونى بالاي مندال.
- * - **بارتەقا** : ھاوشان، وەكوو دەلەين (بارتەقاي من نايى) يان (بارتەقاي ئەو نىم).
- * - **بارستايى** : ئەستورى و بەرزى و بلندى.
- * - **بارگەتېكنا** : كەلوپەلى گەشت و سەفەر نامادەكردن.
- * - **بارگەو بنە** : كەلوپەلى گەشت.
- * - **بارى نابەم** : پىتى نەوتىرم ، ناتوانم ھىچ بىكەم بەرانبەرى.
- * - **بارەكەو** : بىچووى كەو، فەرخەكەو.
- * - **بانگروژ** : غلۇربوونەوھ لەشوتىنى بەرز.
- * - **باوھگر** : يەكىتك دەست بداتە سەگ باوھگرى پىدەلەين.
- * - **بارووتى** : ھەندى بالندە وەكوو كەوو تفتىلك كاتى كە ھىلكە دەكەن ، ئەگەر مرؤف بچى لەسەرھىلانە تەنھا دەست بىكاتە ھىلكەكان ، ئەوا جارىكى تر ئەو بالندەيە ناچىتەوھ سەرھىلكەكان، بەمە دەلەين بارووتى، واتا نەگەرەنەوھ يان تۆران بۆسەر ھىلانە.
- * - **بەلەك** : بەواتاى ماسوولكەھى ران دىت.
- * - **بەرچىز** : ئەم زاراوھىيە بەماناى (بەرۆك) دىت، وەكوو ئەلەين ماست نىيە بەبەرچىزەوھ ديارىت، واتا ئەو بەشەھى سەرسىنگ تاكوو دەگاتە گەردن بەرچىزى پىدەلەين.

- * - باشووكە : جۆرىكە لەھەلۆو باز، بەلام بچووكترە، ھىندەى كۆتر دەبىت، بەھۆى چاۋ تىۋىھە لەبەرزايى نىچىرەكەى دەبىنى.
- * - باحورە : بەكەسانى ھىپو گىژو نەفام دەووترىت.
- * - باقۇ : ئەم زاراۋىيە زۆربە كاردىت مۆركى خۆشناۋەتى پىۋەدىارە، ھەنجىر پىششەۋەى پىبگات باقۇى پىدەلەن، دواىى كاركى پىدەلەن دواىى دەبىتە ھەنجىرى پىگەىشتوو.
- * - باۋ : باوك.
- * - بەردەكورە : ناۋى چۆلەكەيەكە ھەمىشە لەسەر بەردو لاتە شاخەكاندا دەنگى دىت، ھىلانەكەشى لەقور دروست دەكات لەشاخدا.
- * - بەردگەرمووكانى : جۆرە يارىەكى مندالەنەى كۆنە.
- * - بەرو بوزگور : بۆكەلۋىەلى كۆنەى مال بەكار دىت، واتا شپو شىتال.
- * - بەرۋژە : گوندىكى بچووكە لەنزىك (ھەرتەل) سەربەناھىەى پىتواتە.
- * - بەشقى خۋاى : بەعەشقى خۋاى، بۆ دىنبايون دىت، ۋەكوو ئەگەر يەكىك قسەيك بكات بەرانبەرەكەى ئەلەت (بەشقى خۋاى) واتا بەراستىتە؟.
- * - بەفرە شىنكە : زىپكەيەكە لە پەنجەكانى دەست و پىدىت.
- * - بەقاسىدى : واتا زۆر تايىت.
- * - بەكەلى ھات : بۆ ترازانى شتىك بەكاردىت، ۋەكوو كورتان لە وولاخى بەكەلى ھات.
- * - بەيت و بالۇر : زۆر گۆتن و زۆربەدواى شتداچوون، بى ئەۋەى سوودى ھەبىت.
- * - بەۋەج : بەھىز، بەتوانا لەكاركردن.
- * - بەنەباۋى : زنجىرە چىايەكە لەنىۋان دۆلى سماقولى و دۆلى ھىران.
- * - بپوكۇكەك : كەمىك، واتا ھىندىكى كەم لە شتىك.
- * - بنار : گريانى مندال، كەزۆر بگرى و ژىرنەبىتەۋە،

- * - **بنیسانهوه** : بهواتای پووکانهوهو لاواز بوون دیت، مندال ته گهر نهخوش بیټ و نهخوشیه که می دیارنه بیټ ، نه لئین (منداله کم نهخوشهوه همرده بنیسیتهوه) واتا ههریهرهوه لاوازیوون و پووکانهوه دهچیت.
- * - **بنه پیټور** : به کهسانی زیرهک و بلیمهت و به تواناو کارامه دهووتریت،
- * - **بن بار** : نهو بارهیه که له وولاخ دهنریت ، به تاییهتی نهو باره ی که به نهو لاو نهولای کورتاندا شوږده بیتهوه.
- * - **بین** : بهواتای پشوو دیت، چهند که سیک که کارده کهن و ماندوو بوونهو نه لئین با بیته کی بدهینی ، واتا با پشوو و ئیسراحتیک بکهین.
- * - **بین** : بهواتای خوږدزینهوه له ووتیه که بیهوی شتیک له سهر خوی لابیات.
- * - **بیستان جار** : نه م زاراویه مۆرکی خوشناوه تی پیوه دیاره، به زهویه کی بهراوو فراوان دهووتری، نهو زهویانه ناگریتهوه که دیمین و بهراو نین، واتا زهویه که گوره بیټ و بهراو بیټ و چواردهوری نه مام و باخچه بیټ، بیستان جار به زوری دهکران به تووتن، ههروه ها به زهوی خواری ختیج ناوتری بیستان جار، به لکوو ده بیټ زهویه که راست و بهرین بیټ.
- * - **بوار** : بههار.
- * - **بوهار** : بههار.
- * - **بوارهکانی** : نهو زاراویه تایهته به ناوچه شاخوی و گوند نشینهکان ، بهو سهراوه ناویانه دهووتریت که تنهها له وهرزی به هاردا ناویان لیهلده قولی که وهرزی هاوین داهات کانیه که وشک ده بیټ.
- * - **بوسورمان** : واتا موسلمان، کاتی خوی کورده جووله که کان به کاریان دههینا.
- * - **بلعات** : نه م وشه یهش له خوشناوه تی زۆربه کاردیت، بهواتای فیل بازو عه جول له کارو کرده وه دا، وه کوو ده لئین پیاویکی به بلعاته، واتا که سیکی فیل و تهله که بازه.

* - بۆرىشك : بهواتاى سهرخه و شكاندىن ، كه سىك كه خهوى بىت سهره تاي خهولىكه وتن و ئنجا ههلسىتته وه ئه لىن بۆرىشكى برد ، يان به پىچه وانه وه كه سىك كه خهوى لىنه كه وى ئه لى (هه ندى نه خو شم بۆرىشكم نه برديه) واتا خهوى لىنه كه وتوه .

* - بۆرژان : به كىك زۆر خهوى بىت بۆرىشك بدات .

* - بۆره بۆر : دهنگى چىل و مانگا و گا .

* - بانگرۆز : غلۆر بوونه وه ، به كى له شوئىنىكى سهره ژىر غلۆر بىتته وه .

* - بناوان : بۆدوو مه به ست به كاردىت :

به كه م : جۆگه هه لبه ستن له رووبار ، نه و شوئىنه ئاوى لىپهنگ ده بىتته وه .

دووم : به كىك سهره رشتى خىزان بكات يان سهره رشتى هه تىو كردن .

* - به تى : نه م زارا وه به بۆمندا لىن به كاردىت ، ههروه ها بۆكه سانى نه خو شىش

به كاردىت دواى چاك بوونه وه ، بهواتاى داره داره دىت ، مندالىك كه تازه ده توانى

به پى پروا ناوه ناوه هه لده ستىته سهرى و به رده بىتته وه ، پىيان ده لىن به تى

ده كات .

* - بهرچايسى : خواردنى به يان يان .

* - بهوشه : نه و ئىسكه مى كه وتۆته ژىر ئه ژنو (چۆك) به وشه پىده لىن .

* - بهنهبان : ژوورى لاي پشتته وهى خانوو ، واتا كۆتابى خانوو .

* - بهلهكار : نه و بزنانه مى كه گوئىيان لولن و پنكى قاوه ييان تىدايه .

* - بهلهپۆش : نه و بزنانه مى گوئىيان لولن و رهنكى گوئىيان سپيه ،

* - بهزان چوون : نه و بزنى و مه رانه مى له چيادا ده زىن ، له مىگه ل داده برىن .

* - بهله ره ش : نه و بزنانه مى گوئىيان لولن و رهنكى گوئىيان ره شه .

* - بهحه سته م : به ناسته م ، زۆر كه م ، شتىكى زۆر كه م .

* - بهنهمهك : به وه فا ، كارى چاكى له بىر نه چو وه ، دژى سپله و پىنه زان .

* - بهره كه : ترى كه به كه م جار پىده گات ، ده نك ده نك به له ك ده بىت .

- * - **بهرهکه** : گوندیکه سهر به قهزای شه قلاوه یه و که وتۆته سهر ریگای گشتی (مامه جهلکه - هیزۆپ) .
- * - **به پیشی** : واتا پیاویکی له سهرخۆو نارام.
- * - **به دهمار** : نازاو میرخاس و به غیرهت.
- * - **به برادان** : سپاردنی کاریک بۆکردن، وه کوو دهستی جلم به برادان داوه.
- * - **به رانیپیل** : نهو په رۆیهی ژن له سهر جلویهرگ ده پیۆشی، بۆنه وهی جلویهرگی پیس نه بی.
- * - **به رهاویشتن** : له بهر چوون. به تایبهتی بۆناژه ل به کاردی.
- * - **به رهاوژی** : به پیچه وانه وه. وه کوو له بهرکردنی جلویهرگ به پیچه وانه بی.
- * - **به ربووک** : جارانی ژنیک له گه ل بووکدا چهند رۆژیک له مالتی زاوا هاوکاری بووکی ده کرد، بۆشوشتن و کاری تر، نه وژنه به سالآ چوو بوو پییان ده ووت به ربووک.
- * - **به ربهرۆچکه** : دانیشتن له پهنا دیواریک یان ههر شوینیک بۆخۆگهرم کردنه وه به رانبهر به رۆژ.
- * - **به ربیرایی** : هه یوان، پیشه وه ژووری خانوو بیته وهی ئەم لای نه ولای دیوارین.
- * - **به رتاو** : شوینیک که هه تاوی لییدا.
- * - **به رای لابهلا** : کیشه یه کی له ناکاو.
- * - **به رده ستی** : جۆریکه له بهرد به هۆی پارچه ناسنیک که له بهرده که ده درا ناگری لییه یدا ده بیته.
- * - **به ره ژیر** : نشیو، لای خواره وه. لیژ، رووبه ره و خوار.
- * - **به سترپیری** : سی رۆژ بهرله ئیستا.
- * - **به سترپیرار** : سی سال بهرله ئیستا.
- * - **به شکم** : به لکوو.
- * - **به شکوو** : به لکوو.

- * - بهكرۆكه : دووزمان، يهكى بيهوى دووكهس لهيهك بكات، شهيتان.
- * - بهفرخۆركه : لهتەزره بچووكتره دواى كهوتنى بهفردهبارى، رۆدهچيته ناويهفرو دهيتوينيتهوه.
- * - بهخۆژى : كهسينك كارىك بكات و پيويسى بهخهلك نهبيت.
- * - بهكاوهخۆ : بههيواشى ، بهئارامى.
- * - بۆنكرۆز : بۆنى شتى سوتاو.
- * - بۆن گنخاو : بۆنى دانهوئيله شيدارو رزيو.
- * - بۆن خۆشكه : گيايهكى كيوى بۆن خۆشه، رهيمانه كيويله.
- * - بژوون : نهم وشهيه بۆكهسانىك بهكاردىت كهدهيانهوى كارىك بكهن، كاردهش لهتواناى نهواندا نهبيت ، وهك دهلئين (بهخوا كابرايهكى بژوونى تاكوو نهو كارهت پىبكرى) بهواتاى ليهوشانهوه دىت ، وهك بلىى لهتوناوهشيتهوه نهو كارهبكهى.
- * - برپوون : دابران و وون بوونى چهند سهرهبزنىك يان مهريك له ميگهل.
- * - برىشكه : گولبهروژهو دهنگه كودى لهسه ساج برژاندىن.
- * - بيكىل : گوندىكهله دهوروبهري بيتواته.
- * - بيشىخ : گهليهكه كهوتوته بهرانبهر باليسان.
- * - بيمزهپهت : لهكاتى چاك و چۆنى بهكاردىت، بهواتاى بى بهلاى؟.
- * - بيزهوهر : پيس و پۆخل.
- * - بينمهك : سپله، بيهوفا، پينهزان.
- * - برژانهوه : برين دواى نهوهى دهرمانى ليدهدرى ، ئازارى زۆره بهو ئازاره دهووترىت برژانهوه.
- * - بزوورانوه : مندالينك لهگهله چهند مندالينكى تر گهمهو يارى بكات نهئين بزوروايتهوه، بهواتاى مهشغول بوون دىت بهيارىكردىن.
- * - بزۆت : چيلكهو دارى سهربهئاگر.

- * - **بیتواته** : مهرکهزی ناحیهی بیتواتهیهو ئەم شوینە لە میژرودا شوینتیکی گرنگی داگیرکردووو بەهۆی ئەو پاشماوانەیی کە لەم شوینە دۆزراونەتەو گەواھین بۆکۆنی و دیرینی بیتواته.
- * - **بیترمه** : گەرەکیکی مەسیحی نشینە لە شەقلاوہ.
- * - **بیدوایی و بەرایس** : یەکیکی هیچ مندالیتیکی لەدوا بەجی نەمینی.
- * - **بیناتان** : گوندیکی گچکەیه سەرپه ناحیهی بیتواتهیه.
- * - **بینویژی** : خوین هەبوونی ژن لەکاتی هەزیدا.
- * - **بیراوه** : گوندیکی گەورەیی خۆشناوەتیەو سەرپه ناحیهی بالیسانه، چەندی گوندی تری لیبۆتەو، وەکوو (شیرەیی سەرروو و خواروو، خۆزان، گورگان، کەندەسۆر، کۆخان) .
- * - **بیرۆ** : گوندیکی دیرینی دۆلی بالیسانه، کەوتۆتە نیوان هەردوو گوندی (خەتی و تۆمە) .
- * - **بێ وودم** : بێخێرو بێر. یەکیکی خێری بەنیوچەوانەو نەبی.
- * - **بیریژیان** : گوندیکی خۆشناوەتیە.
- * - **بستۆکە** : ئەو ناسنەیی کە دەخریتە سەرناگردان بۆئەو هی مەنجەلی لەسەردابنن.
- * - **بیسمیل** : شووشتنەو، شووشتنی شتی مردار بیسم الله ی لەسەر دەلێن. وەکوو (کسۆکی خۆلیدام بسمیل کرد) .
- * - **بیستۆکە** : بەواتای ماوێه کی کەم، وەکوو دەلێن (بیستۆکە کی دەنووم) .
- * - **بگ** : گوفەکی زبیل، (ئەو زبیری فرەدە بەرنگی) .
- * - **بیزی مۆتە** : یەکیکی باوکی مردبێ و ناپەرەو هەست بێ.
- * - **بینخۆه** : واتا شتیکی لەسەر دانێ، یان دایپۆشە.

- * - **پاپوو** : کۆتایی پیهات، نه‌ما، نه‌گهر شتیک کۆتایی به‌شتیک هات و نه‌ما بۆمنداڵین نه‌مه به‌کاردیت.
- * - **پاتار** : ناژه‌ل و ولسات، کۆنه په‌رۆ، رووتی بیبه‌رگ.
- * - **پاشاپاشایانی** : گه‌مه‌یه‌کی منداڵی نه‌یه.
- * - **پاشوه‌مله** : باسکردنی که‌سیکی نادیار، غه‌یبه‌ت.
- * - **پاشوه‌بهره** : دوا منداڵ که‌ده‌بی پاشوه‌بهره‌ی پیده‌لین.
- * - **پاش وه‌بزار** : دوایین جار بزارکردنی شینایی.
- * - **پاک له پاک** : قه‌رزدا نه‌وه و قه‌رزسافکردن، تۆله‌کردنه‌وه.
- * - **پایدۆز** : نه‌م وشه‌یه تورکیه و خزاوه‌ته نیتۆزمانی کوردی، کۆتایی هینان به‌کاریک.
- * - **پانکردنه‌وه** : خۆبردنه پیش ، ماستاوکردن.
- * - **پانۆک** : هه‌مان واتا.
- * - **پاوان** : دابرینی پارچه‌یه‌که گه‌وره له چیا که‌داربه‌رووی تیا‌دا بی ، که‌س ناچیی داره‌کان بیری، خۆبه‌خاوه‌ن زانین.
- * - **پیله‌قه وورگانه** : زاراوه‌یه‌کی کۆنی خۆشناوه‌تیه‌و نیستاش به‌کاردیت، به‌مانای نه‌وه‌دی نه‌گهر که‌سیک به‌پیله‌قه له‌وورگی یه‌کیک بدات، جا نه‌و که‌سه باوکه یان که‌سیکی تره بۆکه‌سیکی ترده‌لین وه‌للا وای لیکرد و کوشتی و پیله‌قه وورگانه‌ی پیکرد.
- * - **پل** : به‌مانای په‌نجه دیت، وه‌کوو ده‌لین (پله ستور) به‌مانای په‌نجه گه‌وره.

- * - پاته سهر : شوینیکه له سهر ، به تاییه تی پشتوهی سهر .
- * - پاره سوو : دهرکردنی یه کینک به زهبری ملان، وه کوو ده لئین (به پاره سووانم دهرکرده دهری) یان (دامه به پاره سووان) .
- * - پارچهره : مندالیک که که میک که گوره بووبی .
- * - پیرکژین : پژمین .
- * - پیچک : به مانای پی دیت. زیاتر بو ناژهل و بالنده به کاردیت .
- * - په تک : نهم زاراویه بو دوو مه به ست به کاردیت :
- یه که میان : به پارچه گوریسیک یان پارچه کندریک ده ووتریت .
- دووه میان : به که سیک ده ووتریت که قسه ی بی سوودو که لک بکات ، پییده لئین قسه په تک په تک مه که ، واتای قسه ی بی مانا مه که .
- * - په لار : نهم داره بچوکه ی که ده یگرنه مریشک و په له وهر .
- * - په لار : تانه و سهرکونه، ته علیق لیدان، پلار .
- * - په له ندره : په لامار، هیش بوکردن .
- * - په ححائه م : وشه ی سهیرمان و باوه رنه کردن به شتیک .
- * - په له هوور : جوړیکه له خواردنی کورده واری، وورگی وولاخی به رزه دوی پاککردنوه وورد ده کریت، یان به گه نه کوتا لیده نری یان هه ربه ته نیا لیده نریت و خواردنیکه به له زه ته .
- * - په شته مار : به واتای خاوی دیت .
- * - په نوور : جوړه گیایه که له کویتسانه کان له وهرزی به هاردا شین ده بی، نهم گیایه ناژهل زور حزی لییه تی و له زه تی لیده کات .
- * - پیراندن : زگچوون، نیسحال بوونی ناژهل .
- * - پیره قوئر : بهو بارگیرو نه سپانه ده ووتریت که پیربوونه و توانای باریان نه ماوه .

- * - **پرىننە** : لەبنەرەتدا پلپىننە، بەلام لەخۆشناوەتى پرىننە پىدەلەين، جۆرىكە لەگيا لەھاوینان لەناو شىنايیدا دەروى و بەبژارناوزەد دەكرى و لەگەل نىسك و مزەورە لیدەنرى و بەلەزەتە.
- * - **پەمۇگشتە** : گيايەكى بەھارايە، بەرىك دەدات پەمۇگشتە پىدەلەين وەكۆو پەمۆ نەرم و نىانەو دواى ئەوئى بەرگەكەى لەسەرلادەبن زۆر بەتام و خۆشە.
- * - **پىرەباو** : ئەمەشيان بەھاران دەروى دواى ھەلكەندى بنكەكەى پاك دەكرىتەو و شیرن و بەتامە.
- * - **پۆخ** : لەوهرزى بەھاردا پىش ئەوئى دارگەلاى دەركرد، ھەموو دارىك سەرەتا بەپۆخ دەست پىدەكات، واتا سەرەتای دەركردنى گەلا پۆخى پىدەلەين.
- * - **پەپوولە** : جگەلەوئى بەپەپوولەى ناساى دەووترىت، جۆرە گيايەك بەھاران دەروى پەلكەكانى دوودوو دەردەكات كەمىك پانن، گيايەكى بەتامەو بەتازى دەخورىت ، پاشانىش قەلۆكىك دەردەكات.
- * - **پەرىن** : كارى سىكسى ناژەل.
- * - **پەرچ** : پىچدانەوئى ناسن و بزمار.
- * - **پەلمزى** : رووەكىكى بەھارايەلەلپەرەوارەكان دەروى ، گولئىكى سى پەلكە دەردەكات بەقەد دەستىك لەزەوى بەرز دەبىتەو، ھەرچەندە تامى زۆرخۆش نىە بەلام گولەكەلیدەكرىتەوئى دەمخۆن.
- * - **پەككۆو** : وشەى سەیرمان، وشەى داخ و خەم، وەكۆو (پەككۆو لەو پىساو بەشەى كەمرد) .
- * - **پووجە** : جگەلەوئى بەمرۆفى لاواز دەووترىت ، بەھىچ و پووجىش دىت.
- * - **پووزەكە** : يەكىك زۆر لاواز و كزىت.
- * - **پىشى** : بۆدوومەبەست بەكاردىت، يەكەم بەماناى ھەناسە دىت وەكۆو دەلەين (پشىم تەنگە) واتا ھەناسەم تەنگە، دووھىيان بەماناى پشوو دىت ، وەكۆو دەلەين (با پشىەكى بەدەينى) واتا با پشووئىك بەدەين.

- * - پشپشۆكه : گیایه كه له كلکی پشیله دهچی.
- * - پشكه خیر : نهو گوشتهی ده کرپته خیر.
- * - پۆز : جگه له مانای خۆده رخستن و ده عیهو ته که بور دیت، به واتای کوونی کویمیش دیت، به تایبهتی منداڵ به کاری دینن بۆجنیو بهیه کتردان.
- * - پهقۆ : له ههندی گوندی خۆشناوهتی نه م زاراویه به کار دیت ، به مانای نان و ماست، نان و ورد کردن و تیکه لکردنی له گهڵ ماست، هه رچه نده له گوندی هه رتهل به گه نه کوتا ده لئین په قۆ، له هه ندی شوین له جیاتی په قۆ (نه ره فیل) و (نان به چینه) و تلیت و ماست) به کار دینن.
- * - په سیره : به رسيله، تری پیش نه وهی پیبگات.
- * - پیبۆه مان : زۆر به په له را کردن و غاردان و هه لاتن.
- * - پیتاک : نابۆنه، پاره کو کردنه وه بۆ ده ولته و حیزب و لیقه و ماوان.
- * - پیچهک : که میک، تۆزیک، هه ندیک.
- * - پیک : نه م زاراویه به واتای نه وه دی که وا منیش بکه ن به هاوبه ش له م کاره، نه گه ر چند که سیک کاریک بکه ن یان یاریه ک بکه ن ، یه کیکی تر ده چیت ، داوا ده کات که وا له م کاره یان له م یاریه به شدار بیت و ده لیت (بیتکی منیش بکه ن) و اتا بکه ن به شه ریک یان هاوبه ش له م نیشه.
- * - پۆخین : جاران له کو تایی زستان و سه ره تایی به هار، پۆخینیان دروسته کرد، پۆخین بریتی بوو له برژاندنی گه م و نۆک و دوایه به ده ستار ده یان هاری و نهو ئاره دی که دروست ده بوو ، پۆخینیان پی ده گوت، دابه شیان ده کردو به له زه ت و خۆش بوو.
- * - پۆش : بزنی ره شی گوئی سپی، یان بزنی سپی گوئی ره ش.
- * - پۆشته و په رداخ : ریک و پیک و ناماده.
- * - پووش و په راش : گیای ووشکی با بردوو.
- * - پووشکار : زهرد بوونی گیا له سه ره تایی هاوین، پووشپه ر.

- * - پینچك : دواى نهوهى بارله وولاخ دهنرى بوقايمکردنى باره كه ، دارىكى گچكه دههينن ، لهو گوريسهى كه باره كهى پينقه يمكراوه ، داره كه لهو گوريسه دهئالينن و چهنديجاريك دهيسورپينن ، بو نهوهى باره كهى پى توندوتولتر بكرى، بهمه دهئلين پينچك.
- * - پيخور : خواردنى بهيانيان له گهل نان بيخوى.
- * - پينترازوو : سه به تهى گچكه ..
- * - پيدريزي : له نه ندهزهى خو دهرچون، وه كوو (چيدى پيدريزيان نه كهى!) .
- * - پيكرتى : منداڤ كه تازه به پى پروا.
- * - پيويران : دهره قهت هاتن.
- * - پيهرميزتن : ميزبه سهردا كردن.
- * - پوونگين : شويتنيك كه پوونگى زوربى، سهرچاويه كهى ناوه له دولتى باليسان.
- * - پونگينه : گونديكه له دولتى هيران.
- * - پينچ : دوو مانا ده به خشى، يه كه ميان : به واتاى لوفه ديت، دوو ميان به واتاى نازار ديت.
- * - پند : نه سپى مریشك.
- * - پنج : بنه گيا، رهگ و ريشهى گيا، وه كوو (گياله سهر پنجهى خوى دهرپوته وه) .
- * - پندر : له ناوچهى خو شناوه تى سهره تاي پينگه يشتنى ترى و كاتيك هيشوه تريه كان نيوهى پينگه يشتبى و نيوهى تريشى پينه گه يشتبى ، نه وا پى ده لىن (پندر) .
- * - پرکيشى : سووربوون له سهر شتيك، پيداگرتن له سهر مه به ستيك.
- * - پريسك : بوخچه، شتى له ناو په رۆ پينچراو.
- * - يزدان : بيچوودانى ناژه ل.
- * - پنگانهوه : ناو له ناو جوگه كاتيك به هزى گه لاي ووشك و به رددو خو له وه ده گيرتته وه و پنگ ده خواته وه.

ت

- * - تات : شوپنى نوپۇز كۆرۈش.
- * - تاتەشۈر : شوپنى شووشتىنى مردوو.
- * - تاتەفەلە : يەككە سەرى زۆر گەورە بېت پېيدەلېن (سەرتاتەفەلە) .
- * - تادار : كەسكە تاي لېبى و نەخۇش بى.
- * - تازىلە : پرووش.
- * - تارىشك : گىياھە كە شىرى تىادىيە، ئاژەل زۆرى ھەزلىدە كات .
- * - تامىسكە : زىپكە سەرلىتۈ .
- * - تانج : جۆرە گىياھە كە بەھاران بىنەكە دەخورىت.
- * - تانۇك : دىواری بەپەرژىن و بەقورسواخ دەكرى.
- * - تاراو : ئەو ئاوانەن كەتالز، ھەرۈھە بۆگروھەتى قورەكە بەكاردىنن.
- * - تارك : پىسى و قىرئى توتتن و تەماتە كاتىك كاتى لىكردەنەو.
- * - تارىنان : گوندىكە لەدۆلى مەلەكان.
- * - تارووكە : زۆر خىراو تەنگاۋ.
- * - تاۋى دايب : ھىپشى بۆكرە، پەلامارى دا.
- * - تاۋدان : خىرا روپشتىنى ئەسپ.
- * - تاۋلېھاتن : بى ئۆقرەبى، يەككە زۆر خىراپى لەكاروباردا.
- * - تاۋك : جۆرە دارىكە، بەرەكە وەكوو گىتۇر واىە.
- * - تايفە، بەرەباب، بىنەمالە.
- * - تايفى : جۆرىكە لەترى، تىرى دەنك درىتۇ.

- * - تفهنگچی : دهسټراست له نیشانه شکیټنی، دۆستی تفهنگ.
- * - تفنگ : لووت و کهپووی وولاخ.
- * - تفتیک : کۆتره باریکه، وهکوو کوختی وایه.
- * - تهبهقه : نهخۆشیهکی ناژوله، جاران دواي ژنهټیان خهټکی گوند کهلوپهټلی پیوستیان بۆمائی زاوا دهبرد، ههفتیانهی ئیستا.
- * - تهپاندن : لیټدان له منداټ، وهکوو (وهټلاهیی دهبی بتهپینم) .
- * - تهپیزن : دهنگی لیټدان، دهنگی بهریبونهوه.
- * - تهحداهه : وشهیی سهرسوپمان ، یهکیټک قسهیهک بکات بهرانبهرهکهی سهری سوردهمینیی و ئهه وشهیه بهکار دیتیی.
- * - تهترهکردن : ههټتهکاندنی توتوتن بۆیاک بوونهوه.
- * - تهترهشاخ : بهپارچه شاخیکی باریک دهووتریت.
- * - تهرس : ناموس.
- * - تهژه : نهو دارهیی کهله ژیر دارمیوی دادهټین بۆنهوهی میوهکه بهجیته سهری.
- * - تهژهندهر : یهکیټک بالایی زۆر درییټیت .
- * - تهژگهبر : پارچهبهپریکی بچووک.
- * - تهپاش : داربهروو پێش نهوهی گهوره بیټ، چهند داریکی قهه باریک لهیهک نزیکن .
- * - تهپکهټول : یهکیټک بالایی زۆر درییټیت و کهه ئهقلیش بی.
- * - تهپرو ئیشکانی : جاران بۆدهسهټپیکردنی یاریهک یان کاریټک بۆنهوهی کی یهکهه کهسه نهو یاریه بکات یان نهو کاره بکات، بهردیکی پانیان لایهک تهپ دهکردو دهههوايان ههټدههوايشت ، یهکیټک لای تهپری ههټدههوايشتارد نهوهی تریش لای ووشکهکه، کامهټلا کهوتبایه لای سهروهه که بهردهکه دهکهوته خوارهوه ، نهوا نهو کهسه دهپیردهوه.
- * - تهقهورهقه : شهروههراو لینکدان، نیشانه شکیټن، دهسټراست .

- * - **تەقەلۇ :** سوتانى شوپىنىك يان كەسىك بەتەواوتى ، واتا سوتانى تەواو.
- * - **تەرىس :** گونىيە ، گوش.
- * - **تەختەبەر :** بەرەي گچكە ، بەرە.
- * - **تەقەتكردن :** شاردنەوہى شتىك.
- * - **تەگە :** نىرى ، سابرىن.
- * - **تەگەگرتن :** ئاوس بوونى بزن لە نىرى.
- * - **تەم تەم :** گەرەكىكە لە شەقلاوہ.
- * - **تەرۇك :** لايەكى وورگ ، بەتايبەتى چىر پەراسوۋەكان تەرۇكى پىدەلەين.
- * - **تەرەس :** جنىۋىك بوو ، ئىستا كەم بەكارديت ، پىدەچىت لەعەرەبىسەوہ دزەي كوردبىت.
- * - **تەرىفە :** يەكىك زۆر ماندوويىت ئەلئيت تەرىفە بووم ، واتا زۆرماندوويووم ،
ھەرۋەھا بۆنەوہش دىت كەنەخۆش بىت و نەخۆشەكەي زۆرى بۇيىنى .
- * - **تەرك :** جگەلەوہى كەبە دارىكى تەر دەلەين ، ھەرۋەھا بە قەدى داربەرۋەوش دەلەين ، بەتايبەتى لەوهرزى زستان دواي ئەوہى گەلاكەي پىئوہنەما .
- * - **تەرلان :** ژنى جوان و پىش چاو .
- * - **تەراندن :** فرت و فىل لەيەكىك كردن .
- * - **تەرەكىن :** دىلەسەگ (دىرەكە) كە بىچوو ھەلدىنى .
- * - **تەرشۇكە :** جۆرە گىايەكى بەھارىە ترشە .
- * - **تەلور :** يەكىك لەسەرزگ بكەوئ و قوونى بەرزىكاتەوہ .
- * - **تەس :** ئەگەرۋولاخ پىي لەسەر شتىك دابنى ئەوا بەتەس پىيەكەي لادەبا .
- * - **تەسەمە يان تاسەمە :** ھەلخلىسكانى وولاخ لەسەر بەردو شوپنى لووس .
- * - **تەوسكە :** گوندىكە لەبنارى سەفین ، ھەرۋەھا سەيرانگايەكى بەھارىە .
- * - **تۇپىن :** مردنى ئازەلئى وەكوو كەرۋ سەگ.... ھتد .
- * - **تۇقەسەر :** تەپلى سەر .

- * - تۆرى : سهگى بهره للاو بىّ خاوهن.
- * - تورخانهوه : توانه وه، شل بوونه وه.
- * - تورداس : تهورداس، داسى دهست بۆبرينى دار.
- * - توتمه : گونديکه له رۆژئاواى ناحيهى باليسان.
- * - تووك : دوعاى خراپکردن بۆكه سيك.
- * - تووله رى : ريگى باريك له چيا.
- * - تووله مار : مارى باريك و بچووك.
- * - تووله نهمام : ريچكه دارى باريك و راست و بهرز.
- * - توناوتوون : بهيه كجارى فهوتان و ئاسه وار نه مان، (ههى زالم ياخوه توناوتوون چى).
- * - تكدان : بۆمنداالى عه جول و ناره وهست به كاردىت، ئه لىن (تكدانى نيه) واتا دانىشتنى نيه.
- * - تهنگه : په تىكى پانه له مووى بزن ده په شترا و دواتر به رايه له ده كرا به تهنگه، دواى نه وهى كه وا وولاخ كورتان ده كرا، بۆبه ستنه وهى كورتان له وولاخه كه به ژير زگى وولاخه كه چهند جاريك دهى پيچن.
- * - ترگاره : گونديكه له نزيك شه قلاوه.
- * - ترقرزنى پيكنه نين : دهنگى پيكنه نينى بهرز، قاقاپيكنه نين.
- * - ترگيسك : به كه سانتيك ده ووترىت كه پشوو تهنگن و زوو زوو تهنگاو ده بن و پشوو دريژ نين و راران.
- * - تيسكن : كولكن، زۆربه موو.
- * - تيسمار : نه م زاراوه يه ش به كى كه له زاراوه كانى خوشناوه تى ، مه به ستيش له (تيسمار) پارچه يه كى بچووكه، وه كوو ئه لىن (تيسماريك له و قوماشه) واتا پارچه يه كى گچكه، وه بۆ زه وىش به كاردىت، وه كوو ئه لىن (چى هه يه له گوندته نها تيسماره عارده كى هه يه) .

- * - تېشەران : بەردەلانى سەخت.
- * - تېشەشاخ : شوپىنى ھەلدىرو بەرزى شاخ.
- * - تىف تىفە : خۇجوان و لووس كىردن، ۋەكوو (ۋاخۇي تىف تىفە كىردىە پىاوى شىتە كا) .
- * - تىخ : چەقۇ.
- * - تىخنەزەرد : ئەو مىندالى نەي كەلاوازو رەنگ زەردن.
- * - تىتەقاندن : ھەلاتنى خىراۋ بەترسەۋە.
- * - تىكۋەرانى : زۇرانبايى.
- * - تىمووم : دەستىنويۇھەلگىرتن بەخۇل لەجىياتى ئاۋ.
- * - تىپراۋتن : بىردنە ئاۋشتىك.
- * - تىر : نۇبەت، سىپە، ۋەكوو (ئەۋجارەي تىرى مەنە) ۋاتا نۇبەتى مەنە.
- * - تىرەمار : مارى بارىكى دىرۇ.
- * - تىرەخۇرە : ئەۋەندەي بىرسى تىردەكەت، ژەمى بىرسىيەك، بەھاران كە گىا سەۋز دەبى.
- * - تىۋاۋتىۋ : تەنىشتاۋ تەنىشت، بەلاخۋارى.
- * - تىرىشك : مۇركى خۇشناۋەتى پىۋە دىيارە، بە پارچە زەۋى بچۈك دەۋوتىت ، رووبەرى زۇر گچكە بىت.

ج

- * - جارس : بە مندالى عىناد دەوترا.
- * - جاندار : فيلباز.
- * - جامباز : بەفرت و فيل. دەلالى و ولاخ فرۆشتن.
- * - جبۇ : كورتكراوهى ناوى (جەبارو جوبرائيل).
- * - جزوه : دەفرى قاوه تىدا لىنان، قاوه جۆش.
- * - جزوبەند : كىتەپ بەرگگەردن بەھۆى (سلىترك) فەقتىكان لەجىياتى (سىكۆتەين) بەكارىان دەھىنا.
- * - جلىت : ھىرشكردن، پەلاماردان، بۆھىرش و پەلامارى ماریەكاردىت.
- * - جلوجۇر : كەلپەلى و ولاخى باربەر.
- * - جەفت : كلاوى بەرپوو، بۆخۆشكردنى پىستەبەكارىان دەھىنا.
- * - جەسارەت : غىرەت و ئازابى.
- * - جەسوور : بەتوانا بەغىرەت، ئازا.
- * - جەرەبابۇ : مىزەلان، دەبدەبە.
- * - جەرك سۇتان : برىتتە لەمردنى مندالبەتايبەتى كەتەمەنى گەورەبىت.
- * - جەزرەبە : ئازارو ئەشكەنجە.
- * - جەلى : گوندىكە لەناحىەى سىكتان.
- * - جەلو : كورتكراوهى جەلال.
- * - جەمبوون : كۆبوونەو، خىبوونەو.
- * - جەنە : ياخى بوون، يەكىك پىداگرى لەسەر شىتك بىكات.
- * - جوببە : جۆرىكە لەكەواى مەلايان.
- * - جۆبەرە : كاتى برىنەو، مەروىزن لەبەھاردا، لىكردنەو، تووكى مەروىزن.
- * - جۆرك : لە قوماش دەیاندوورى بۆ كەل و پەل تىكردن.

- * - جۆنى : لهبەرد هەلکۆلراوه بۆکووتانی دانەوێڵە.
- * - جەربەجەر : ووردکردن، دراندنی قوماش.
- * - جەسن : رەسەن .
- * - جەوانە مایین : بێبچووی مایین کەوێکەو دایکی بێت.
- * - جەینجر : ماری دوورەنگ.
- * - جەوانەمەمرگ : بەگەنجی مردن. گۆلێکی پایزەیه لەناو باخچەکاندا دەپوێ.
- * - جەوایز : جیاواز.
- * - جەینگن : ئەو کەسەى زوو توورە دەبێت و زوو دەگرێ. شەپانی ، نەگۆنجاو.
- * - جەینگز : سەگ ئەگەر زۆر بوەپێ .
- * - جەمور : ئەزەیت، نازار، ماندووبوون.
- * - جەموسان : ناپەرەست و عەجول، بەتایبەتی بۆمنداڵێن بەکاردیت، وەکوو ئەلێن (فلانە کەس هەندەجەوسێ) واتا ئەوەندە ناپەرەست و راوەستانی نیە، یان ئەلێن (وەرزەنبووی لەجەوسانێ) واتا وەرەز نەبووی لە سوران و گەپانێ.
- * - جەوار : گۆنیهی کۆن، لەداوی مووی بزن دەپەشتراو بەهۆی کارگەى جۆلا دروست دەکرا، بۆتێکردن و پاراستن و گواستەنەوهی دانەوێڵە بەکاریان دەهیتنا.
- * - جەوهەردار : خەنجەرى هەرەباش، خالدار.
- * - جەهوی : ئەو چەوریەى کە هەندى دار فرێی دەدات.
- * - جەهوی : کورتکراوهى ناوی جەواهیر، بۆیانگکردنی جەواهیر.
- * - جەگ جەگانه : یاریەکی کۆنەیه.
- * - جوو : پێشان لەخۆشناوەتى کاتى بووک گواستەنەوه، ئەو کاتەى بووک سواری ئەسپ دەکرا، لەگوندێک بۆگوندێکی تر، ئەو کەسەى کە جەرەوی وولاخەکەى رادەکیشاپییان دەگوت جوو، مەبەبەستیش لەوه ديارەکە کارێکی بێپێزەو شایەنى جووه.
- * - جوغز : یاریەکی کۆنە، تۆپیان لەپەرۆی کۆنە دروست دەکردو یاریان پێدەکرد.

چ

- * - چار : چاڭ، جاران گه نيمان تيا دا هه شارده دا له ترسى دوژمن.
- * - چاره به فر : چاله به فر، چاليان هه لده كهد بزه لگرتنى به فر بؤهاوين.
- * - چارشان : مروڤى گوره و شان و مل زل.
- * - چارپاڻ : وولاڅى به رزه وه كوو (ئيسټرو مابن و گوى دريژ) .
- * - چاروگ : ئه و پارچه قوماشه ي كه ژنان به سهر سهر ياندا ده دن.
- * - چارى چاريانه : سوار سوارانى، رمبازى و سهر له دوويه ك نان به وولاڅ، پيشپر كيتى سواران.
- * - چارمه شقى : دانىشتنى پانه وپان.
- * - چاريار : چوار جينشينه كه ي پيغه مبه ر (د.خ) ، (ئه بويه كرو عومه رو عوسمان و عه لى) .
- * - چاكو وپير : شه خص، ئه و گورانه ي كه خه لك ده چنه سهر يان بؤمرازو داخوازى.
- * - چاولير بوون : بؤكه سيك به كارد يت كه زور خه وى بيت، له خه وان چاوى هه لئه يه ت.
- * - چاوهمرزراى : چاو گوره .
- * - چاو بن پياره : چاو گوره .
- * - چاو حيز : جوړه جنيوتيك بو .
- * - چاوبه له بوڤ : چاو گوره .
- * - چاوبه ره ژير : به ريارى منه ت، خه جاله ت به رانه ر كاريك.
- * - چاوتهنگ : ده ست قوچاو، ره زيل.

- * - چاوپېھەر نەھاتن : شەرمکردن، رك لىببونەوہ.
- * - چاووراو : شات و شوت و درۆھەلبەستە، خۆھەلكىشان، چاوكيپان.
- * - چاورشتن : كل دەچاوكردن، خۆرازاندىنەوہ.
- * - چاوووزار : بەچاوى پيسەوہ بوون، چاوى پيس لىدان.
- * - چاوشۆپ : خەجالەت، منەتبار.
- * - چاوكراوہ : تىگەيشتو، شارەزا، لەدنيازان.
- * - چاولەدوو : بەئاواتى يەكيك، بەتەمابوونى يەكيك بۆيەكيكى تر.
- * - چاولەدەر : يەكيك نەچىتەوہ مالىەوہو لەم دەرك و لەو دەرك بسوورپتەوہ.
- * - چاوكسۆك : ئەوانەى چاويان سوورە.
- * - چاوشلووكانە : جۆرە يارپەكى مندالىنە بوو ، كەبەشەو دەكرا، دووگرووپ يەكيان خۆيان دەشاردەوہ، ئەوى تريش بەدواياندا دەچوون بۆدۆزينەوہيان ، بەواتاى خۆخەشاردان.
- * - چاريى ؟ : چ دەلتى ؟
- * - چەپەر : ديوارى بە شول و شوى داردرستكرايى.
- * - چەپەر : پيس و پۆخل.
- * - چەپەرەك : يەكيك زۆر بەسالدا چوويىت و كارى پىنەكرىت.
- * - چەپلەر : نەزان، كەمزان، كەسيك كەبەدەستى چەپە ئىش بكات.
- * - چەتە : رىگر.
- * - چەتەگەرى : يەكيك ئىش و كارى رىگريكردن بىت.
- * - چەتيم : كچى بى دايك و باوك، دواندىن ژن بەسووكايەتى.
- * - چەچى : دەست بەزمانى مندالىن.
- * - چەخماغ : چەرخ، ئامرازى ئاگرکردنەوہ.
- * - چەرچى : فرۆشپارى گەريدە، دەست فرۆش.
- * - چەرخان : سوړاندنى شتىك بە ديويكى تر.

- * - چەرمىسىن : سىيس بوون، ژاكان.
- * - چەكچەكىلە : شەمشەمەكۆز.
- * - چەكلەر : لەكاركەوتوو، كەسىك يان شتىك كەكۆن بووبى و كارى پىنەكرى.
- * - چەلاك : گۆپال. گۆچان.
- * - چەرتووك : برنج بەتويكەلەوه.
- * - چەرىنى؟ : چ دەلىنى.
- * - چەمارۆ : بەردەوامبوون لەكارىك، پىداگرى، وازنەهينان.
- * - چەغەتوولانە : شەو رەوہ سەگ بەدواى يەك دەكەون و رادەكەن و دەرەون، ئەوہ چەغەتوولانەى پىدەلەين.
- * - چەھرە : روو، دەمووچاو، سىما.
- * - چورچە : مرۆڤى لەرولاواز.
- * - چورچ و لوچ : ژاكان و بەسەرىەكداھاتنى پىست.
- * - چرك : چەورى، قريژ، پىسى.
- * - چرك : ناژەلىكى قەلەوه.
- * - چرنوك : نىنۆكى تىژى پشيلەو درندە.
- * - چز : شوينى پىوہدانى دووشك و زەرگەتە، پىوہنووسانى گەرمى سوتينەر بەپىستەوه، دەنگى داغكردن و قرچاندنەوهى رۆن.
- * - چش : هيج شتىك، (چت هەيه؟) چش.
- * - چرپاو : چلپاو قوروليتە.
- * - چرپ و لىس : دەنگى ناوخواردنەوهى سەگ و پشيلە.
- * - چلىس : نەوسن، چاوچنۆك لەخواردن.
- * - چنجرۆك : نىنۆكى تىژ.
- * - چورچەمەن : ئەم وشەيه بەواتاى مرۆڤى لەرولاواز دىت، بەتايبەتى بۆ مندال زۆربەكارديت كەلاوازو نابوت بيت.

- * - چوشتير : گيسكه مېيى دووسالىي كه نه زابى.
- * - چويت : بالندهى داركونكەر، داركونيهره.
- * - چيره دريژ : زۆربلى، زۆر گۆتن به جوړيک كه بهرانبهره كهى تواناي نه مابى.
- * - چيشته نكاو : خواردنى له سهر ئيش پيش نيوهرؤ.
- * - چيشته نويژ : نويژى سوننهت له نيوان به يانى و نيوهرؤ.
- * - چهفته : پيش كولانى ته واوى گوشت ، واتا هيشتا نه كولاوهره سورنه بوته وه.
- * - چهنه : دارمانى زهوى.
- * - چهنه چهن : به واتاي زۆر گۆتن و زۆربلييى ديت.
- * - چهنه باز : يه كيكي زۆربلى كه قسه كانى له جيبى خويدانه بى.
- * - چهرت : نهم وشديه بو له يهك جيا كردنه وهى كارو به رخ له بزى و مهر ديت.
- * - چهوره : جوهره گيايه كى كوستانيه ، بزمه پرويزن هاويزان دهيدوورنه وه و بزستان دايدهنين، گيايه كى خوړايه و ناژهل هزى ليده كات.
- * - چردؤ : نهم زاراوويه به واتاي نه وه ديت نه و بزى و مهر و مانگايانهى كه شير ناده نه كابان و بيړى، ههروه ها بو مروفى ره زيليش به كارديت، يه كيكي ره زيل و به خيل بى نه لين مروفى كى چردويه.
- * - چيچيله : نه ونه رماييهى خواروى گوى.
- * - چنيران : گونديكى بچووكه له رۆژه لاتی شه قلاوه.
- * - چۆپان : بۆنه و كهسانه به كارديت كه به دهستى چهپه نانبخون و ئيش به دهستى چهپه بكن.
- * - چيوه : دوو گوندن كه وتونه ته بنارى ههورى (چيوهى سهروو و خواروو) سهريه ناحيهى بيتواتهن.

ج

- * - حاجی حمد : گوندیکه له بناری سهری رهش.
- * - حاجيله : گولیکى سپى ناو زهرده، گیایه که زورتالوو له ناو دهغلدا دهپروى.
- * - حاذز : عاذز، تووره بوو لهیه کیتک.
- * - حاستهم : له سهرخو، بههیمنى، بهووریایی.
- * - حاستهم و دووبهرا : کهمیتک، تووژیتک.
- * - حاشاوه لیللا : بههیچ باریکدانا، ناهه رگیز.
- * - حاشتهبا : هیچ شتیک، (حاشتهباى شک نابه م).
- * - حان : دهم، جینگه، کات، (لهو حانهى راوه ستابووم).
- * - حاند : جینگه کی دیار.
- * - حای! : وشهى سه رسورپمان، تهعه جوب.
- * - حوچ : ناویکه له چیرۆکه نه فسانه ییه کانداهاتووه (حوجى کورى حهللاق) ، بهواتای مرۆفى زۆر درێژى ناشرین.
- * - حورچ : ژنى پرچ تیکه ل و پیکه ل که به شانه سهرى دانه هیتنا بى.
- * - حورمى : بانگکردنى ژن له لایهن میردیه وه.
- * - حوشتر الووک : گیایه کی درکاویه، ووشرخۆره.
- * - حوتیکه : بو مندال به کاردى ، که پیتى بلتئى دانیشه.
- * - حوحانه : جۆره یاریه کی مندالتن بوو ، به تاییه تى کچان نه م یاریه یان ده کرد.
- * - حوجران : گوندیکه له سه رتگای مه سیف شه قلاوه.
- * - حوسه : کورتکراوهى ناوی حوسین.

- * - حوسکه : کورتکراوهی ناوی حوسین.
- * - حوسینکه : سووکردنی ناوی حوسین.
- * - حوسینۆکه : یه کیتک له پولاواز و غه ریب و مال ویران بی.
- * - حوسینیله : حوسینی منداڵ بوخۆشه ویستی بانگی بکهن.
- * - حهسهنگه : سووکردنی ناوی حهسهن.
- * - حۆف : هیلنجدان بو رشانه وه.
- * - حۆقه : کیشینکه سی کیلۆ یان چوار کیلۆ.
- * - حللور بللور : یاریه کی مندالی نهیه.
- * - حهپهت : کورتکراوی ناوی (حه مه د) ، سووکردنی ناوی حه مه د.
- * - حه پ و ته پ : یه کیتک زۆر ماندوو بوو بیت و زوو خهوی لیبکه ویت، بیدهنگ بوون.
- * - حه پله حورچ : کورته بالای قه له و.
- * - حه پله گون : گیلۆکه، که مێک نهزان، تینه گه یشتوو. گون گه وره.
- * - حه پین : رهوینی سهگ، حه په حه پی سهگ.
- * - حه تار : ورده واله فرۆشی گه رۆک.
- * - حه تر : عه تر، گولاو.
- * - حه ح : وشه ی سه رسورمان.
- * - حه چچه : وشه ی لیخو پینی گویدرێژ.
- * - حه ککوو : وشه ی سه رسورمان.
- * - حه سه تم : که مێک، بریک.
- * - حه فتلۆ : جوړیکه له نه خۆشی که وان و قونیر.
- * - حه قه په ره : هه ره تی باران بارینی په له ی پاییز.
- * - حه لانه : خورمای له حه سیر پیچراو.
- * - حه لووکه : هه لوچه، گه راز.

- * - **حهلوهلا** : په له پهل و تنگانه، په كينك باري تهنروستی و دارایی باش نه بی.
- * - **حمل** : كورتكراوهی ناوی هه لیمه .
- * - **حملی** : كورتكراوهی ناوی هه لیمه .
- * - **حملوكه** : مندالیک ناوی هه لیمه بیټ له خزشه ویستی وای پیده لئین .
- * - **حه لیمه ته** : قورس و گران كړدنی ناوی هه لیمه، به ژنه به سالآچوه كانی ناو
حه لیمه ده لئین .
- * - **حه لیمه وكه** : هه لیمه ی مندالی رها شیرین .
- * - **حه موم** : كورتكراوهی ناوی (حه مه ده مین) .
- * - **حه وجه** : پیویستی پیبسون، وه كوو (حه وجه به تونانم) و اتا پیویستیم
به تونابی .
- * - **حه ووق** : گروگرفتی بیده رته تان، گرفتاری .
- * - **حه ویان** : ناژه ل، هه ویان .
- * - **حه وجوش** : جوړیک بوو له و كه لویه لانه ی بوئاو تیكردن به كارده هات و
له قوردروست ده كرا .
- * - **حه توته** : جاران چند بونیکیان له ناو چند پارچه قوماشیک ده دووری، و
به داری لانکیان وه ده كرد، بوئه وه ی لانك بون خوش بکات، له هندی شوین
(حه ت هته ی) پیده لئین .
- * - **حه ی!** : وشه ی سه رسوپمان .
- * - **حه یام** : ده وروزه مانه، روژگار .
- * - **حه یان** : مه علوم، زانراو .
- * - **حه یته** : ته ژمی و ناقولا، پیای بیرده ستی ناغا .
- * - **حه یمن** : هه روهك، ته واو له شیوه ی نه و .
- * - **حه یش** : ناوی ژنانه یه .
- * - **حه یامه كه** : له ایامیکه عه ره بیه وه هاتوه، به واتای ماوه یه كه .

- * - **حەپەھەپ** : يەككە قەسى نابەجى بىكەت پىيدەلەين حەپەھەپ مەكە، بەواتاى رەوينى سەگ دىت.
- * - **حەزىيا** : مارى زۆر گەورە.
- * - **حەقلە بەقۇ** : دوو واتا دەبەخشى يەكەمىيان : كىشەيەك ھەبى لەنىوان دوو كەس ھەندى كەسى تىرىش خۇيان بىزىننە ناو كىشەكە ئەلەين كىشەكە گەورە بوو ھەقۇ (حەقلەقۇ) واتا گەورە بوو، دووھەمىيان : كارىك كۆتايەكەى بىتە گالە ئەلەين بوو ھەقلە بەقۇ.
- * - **حەنەرى** : بەواتاى كارىك دى كە ھىچ ھونەرىكى تىيادانەبى.
- * - **حەزەزۇكانى** : دلدارى كەردن، ھەزەلەيەك كەردنى كورۇكچ.
- * - **حەوشەمىز** : دروستكەردنى ھەوشىك لەسەر پارچە زەويەك بۇداكەردنى (گاران) يان (مىگەلى بىزىن و مەرى) لەوھەزى پايىزدايان بەھاراندا، بۇئەھەى زەويەكەى تام بگىرى ، لەجىياتى كىمىيائى تىستا.
- * - **حەمايل** : ئەو كەسانەى كەنەخۇشى دەروونىيان تووش دەبوو، دەيانبەدە لاي شىخىك ، شىخەكە چەند ئايەت و دوعاو پارانەھەى بۇ لە كاغەزىك دەنووسى و لەبەرگىكەدا دەدروا و بەبەنىك لەملى نەخۇشەكەيان دەكەرد ، لەنووشتە گەورەترەو ھەمايلى پىدەلەين.
- * - **حەمام** : ئەو كەسانەى كەتووشى نەخۇشى دەبوون بەتايبەتى نەخۇشىەكانى پىشت ئىشان و نەخۇشىەكانى تر ، ھەندى كايان لەناومەنجەلەك ئاودا دەكولاندو پارچە رايەخىكىيان لەسەر مەنجەلەكەدا دادەنا و نەخۇشەكە دەچووە سەر مەنجەلەكەو دادەنىش تاكوو ماوھەيەك ئارەقەى دەكەرد، بەمەيان دەگسوت ھەمام.
- * - **حەمىكە** : عافىتىكەو بىخۇ بەتايبەتى ئەم زاراوھە بۇ مىندالەين بەكاردى، كە بتەوى خواردنىكى دەرخوارد بەدى.
- * - **حوشتر** : ووشتەر.

- * - حیڈز : تووره، عاذز.
- * - حیساب زان : زانا له ژماردن، عاقلّ و زیرهك، شارهزا له كه شناسی.
- * - حیلهدیل : دهنگی تهسپ و ماین.
- * - حیشرت : ووشرت.
- * - حینگ : ئەم زاراوهیه مندالّ وه کوو جنیو به کاری دینن، خۆیان به پشتدا دهشکیتنهوه و ئەلّین (حینگهکت لیڤدهم؟) جوینیکی زۆر پیسهو بۆجووت بوونی ژن و میردیش به کاردیت کاتی خۆهینان و بردن و خۆپیدادان.
- * - حینگهشهله : بۆئهو کهسان به کاردیت که قاچیان شکابی و بهرهو چاکبوونهوه بروات و داره داره بکات، حینگهشهلهی پیدهلّین.

خ

- * - **خاپهروك** : كۆتایی ههرشتیك، دواى دارپینی گوێز و ههر بهرووبومیكى تر
ئهوێ ده مینیتتهوه خاپهروكى پیده لێن.
- * - **خاتروخۆتر** : كهین و بهین، لایهنگیری لهیهك كردن.
- * - **خاتر** : ناوی ژنانیه.
- * - **خاتوون** : ناوی ژنانیه.
- * - **خاتوون** : وشهیهكه بۆ ریتلینانی ژنان.
- * - **خان چى** : جاران له جیاتی میوانخانهو هوتیلی نیستا چهن خانووی گهوره
لهشارهكاندا ههبوون كه ههم كاروانچیهكان لێی دهنوستن ههم وولاخهكانیشیان
دهحهواندهوه.خاوهنی كاروان سهرا.
- * - **خانیه** : خانووی كه منداڵ له بهردوخۆل دروستی دهكهن.
- * - **خانهدان** : نه جیب زاده، بنچینه ئهسل، مالى گهورهی به میوان.
- * - **خانهخهراپ** : مال و پیران، بێ بهخت و كلۆل.
- * - **خانێ** : بانگکردنی ژن به پریزهوه، كورتكراوهی ناوی خانزاد.
- * - **خاوی** : شلی و تهنهلی، كالی، نهگهیشتوو، نهكولاوی.
- * - **خارۆزه** : جۆریكه لهرووهك وهكوو نهخۆشی وایه بۆكشتوكال، رهنگی زهردهو
باریکه و خۆی دهئالینیتته شینایی ووشکی دهكات.
- * - **خاراندن** : پیستهی ناژهل نهرم دهكریت و ئامادهدهكریت.
- * - **خارا** : لپراهات.

- * - **خاره رهش** : جوړه گیایه که لهدهم ئاوی نژیک بهردوشاخ دهروی، وهکوو چارهسهری گورچيله بهکاردیت.
- * - **خاوو خلیچ** : بۆکهسانی لهسهرخۆو هیواش لهکارکردندا بهکاردیت.
- * - **خاسۆر** : بهرزایی یه که له سهرووی گوندی خهتی.
- * - **خهبریتى** : راسته، قسهی تویه.
- * - **خهساندن** : دهرهینان یان بردنه پشتهوهی گونی ناژهلی وهکوو (گیسک و نیری و نهسپ و کهر) .
- * - **خهساس** : نهو کهسهی که ناژهل دهخهسیتی.
- * - **خهمیس** : کوتانی میوژلهگل کاکلهی گوژ به ئاون یان به جوئی، دوایی خریان دهکردن و بهتام و لهزهت بوون.
- * - **خهمهگروو** : جوړه گیان لهبهریکی خشۆکه، زۆربهی ژيانی لهسهر بهردهگهورهکانه، سهری بهرز دهکاتهوه، لای ههنديک کهس وایه که کوشتنی خیره .
- * - **خهربنده** : بهو کهسه دهووتریت کهلهکاتی شهردائیستر یان کهری پییه، بهپشتی وولاخ خواردن و ناو و هاوکاری بۆبهرهکانی شهر دهگوازیتهوه.
- * - **خهلو** : کورتکراوهی ناوی (خالیدو خهلیل) .
- * - **خلته** : وشهیه که بۆدهرکردنی پشيله بهکاردی.
- * - **ختک** : پشيله .
- * - **خچچ** : وشهی بانگکردنی بزن و گیسک .
- * - **خدرولاس** : ناوهراستی مانگی رهشهمی، (خدرولاس ، ساربووخهلاس) .
- * - **خر** : نهو کهندهی که ئاوی تیا دایهوه دهپرژيته رووبار .
- * - **خرکه** : بهبهردی خر دهووتریت.
- * - **خرار** : لهمووی بزن دهپهشتری و بههوی کارگهی جوژی رایهل دهکری و وهکوو گونیهو گوش بهکاردههات.

- * - **خشتوور** : بەواتاي ويران ديت.
- * - **خشخشۆك** : شوئيتىك سەرەو ژىربى ، بۆيارىكردى خۆغلۆركردن.
- * - **خەفە** : كزكردى فانۆس، واتا خامۆشكردن.
- * - **خەفتيانە** : خۆئامادە كرددن بۆسەفەرىك يان كارتىك.
- * - **خەپشە** : هينى ژن، وانهكى ژن.
- * - **خەتى** : گوندىكى خۆشناوۋەتتە سەربەناحيەى باليسانە.
- * - **خەجى** : كورتكراوۋەى ناوى (خەدېچە) .
- * - **خەجۆك** : خەدېچەى خۆشەويست.
- * - **خەجىلە** : خەدېچەى راژىلەى مالتوئىران.
- * - **خەجىجۆكە** : خەدېچەى بەسالدا چوو.
- * - **خەرا** : تىكچوو، ويران، نارەسەن.
- * - **خەزايى** : جۆرە بالئندەيەكە دوژمنى كلۆيە.
- * - **خەلا** : ئاودەستى گشتى ژنان و پياوان.
- * - **خەسكە** : پيازى وورد كەلەجياتى تۆ دەيچىنن.
- * - **خشتكردن** : بېرىنى شتتىك بەرىكى.
- * - **خشىن** : رۆيشتن بەنەرمى.
- * - **خشتووخار** : پاشماوۋە، زىل.
- * - **خلىسك** : شوئىنى لووسى سەربەفر.
- * - **خلىسكانى** : يارى و گەمەى سەربەفر.
- * - **خەم** : ھەش، بەرى گىيايەكە خام و بەنى پى شىن دەكەن.
- * - **خەخانە** : دووكانى رەنگكردى بەن و قوماشى سېپى. دووكانى خەمكردن.
- * - **خەسمان** : تۋانەوۋە، نەرمېوون.
- * - **خواروخچ** : ناراست، خوارو گرىدار.

- * - خۇشاۋ : مېۋىز لەئاو دەكرىت و پاش ماۋەيەك ئاۋەكەى وەكوو شەربەتى لىدى
و بەتامە .
- * - خۇران : گوندىكە لە دۆلى قەلا سنج .
- * - خۇمارىكردن : خۇنامادەكردن و نەوى كردن بۇ شوئىتىك چوون .
- * - خۇران : گوندىكە لەدۆلى باليسان .
- * - خۇرەبان : گلرېۋكردىنى سەربان .
- * - خۇرەپىشكردن : خۇيردەنەپىش، ھەولدان بۇناۋوناۋبانگ و گەورەبى .
- * - خۇبەردانەۋە : تەمبەلى كردن بەئانقەست لە كردنى كاردان، خۇدزىنەۋە
لەئىش .
- * - خۇپەسمىن : كەسىك كەتەنھا خۇى لا گەورەبى .
- * - خۇى تىكە : ھاندانى سەگ بۇ پەلامار .
- * - خۇچى : خوشكم لەزاراۋەى ژناندا .
- * - خۇچۇكە : كىژى زۆر ووردىلەو بچووك .
- * - خورت : بەھىز، بەتوانا .
- * - خۇش بە : زووبە، خىراكە (دەخۇش بە ۋەرە درەنگە) .
- * - خۇكەركردن : خۇبەنەزان و نەفام نىشان دان، كىشە دروستكردن بۇخەلك .
- * - خۇكەركردن : گوى نەدان بەفەرمان بەئانقەست .
- * - خۇئىھەرسوین : خۇنزىككردنەۋەو خۇئىخشاندىن .
- * - خۇگۇرپىن : جلكىكى تر دەبەركردن، خۇنىشاندانىكى تر كەھەبە .
- * - خۇلەگەزەدان : راكشان، راست راكشان بەجۆرئىك بى گرى .
- * - خۇناسىن : بالغ بوون، دەخۇگەشىتن، شەيتانى بوونى كچان .
- * - خۇلاسە : پوختە، پوختەى ووتارۋەكوو (خۇلاسەى كەلام) .
- * - خۇلق : خوو، ئاكار، (پىساۋەكى خۇلق خۇشە) ، بانگكردن بۇبەشداربوون
(خۇلقى كردم بچمە مارى تانانى دەگەرىچۇم) .

- * - خوين ديتن : كەوتنە ھەيزى ژنان.
- * - خۆگىرکردن : خۆدواخستن، درەنگ ھاتنەوہ.
- * - خواس : بى پىلاو (بى خواس) .
- * - خوسان : نەرم بوونەوہ.
- * - خوترە : دارىكى گورە بۆلدىن، بەرچىخ.
- * - خىت خىتە : ھاندانى كەسىك بۆشەر.
- * - خىروشەر : بردنى خواردن بۆنەو مالانەى كەتازىھو پرسەيان ھەيە.
- * - خىس بەچە : مرۆڧى ھىچ و پووج. ناكەس بەچە.
- * - خىن : گەردن.
- * - خورىن : بەو كەسانە دەووترىت كەبرىسى بن و ھىچيان نەخواردبى بەتايىبەتى بەيانان .
- * - خوانچە : سنى.
- * - خويىزى : تف.
- * - خويىزاو : ئەو خويىنەى كەلە برىن دەچۆرىتەوہ.
- * - خويىرز : ئەو بەردە پانانەى لەتەنىشت يەكن كە خويى بەسەردا دەكەن بۆمەرۈ بزن.
- * - خويىراوك : خويى لەواو كردن و تىكدانى.
- * - خويى واوك : خويى لەئاودا توانەوہ.
- * - خوين سارد : نابەدل، ناگەرموو گور، ناخۆشەويست.
- * - خوين : خويىن، خين، خون.

- * - دابهستی : ئەم زاراوهیە بەو گیسک و بەرخانە دەووتریت کەهاوینان لەمالهوه بەخیوی دەکەن بۆباییز و دەیکوژنەوه.
- * - داپیرحولک : پیره ژنی بپیرهزاو گهوره.
- * - داپیرۆچکە : جالجالۆکە.
- * - داتەکاندن : لەسەرەوه بۆرخوارەوه راوهشاندن، تۆز لیتکردنەوه.
- * - داچاندن : تۆیهزهویهوه کردن.
- * - داچۆران : هاتنەخوارەوهی ناوی کەم لەسەرەوه بۆخوارەوه.
- * - داخوران : خزینی گل و خۆل بەهۆی ئاوهوه، نهوی بوونی دیوار بەهۆی داخزانهوه.
- * - دادۆکە : مندالی گچکە کە کچ بی و بەپیتیان برۆا.
- * - دادیلە : وشە دواندنی خوشکی گچکە.
- * - دادەوی : کوابزنام، کوا پیشانم دە، بزنام چۆنە.
- * - دارک : قەدی تووتن کە گەلای تووتنی لیتکرایتەوه.
- * - دارکونپیره : بالندهیه کە پیشەوی کوونکردنی دارە، چویت.
- * - دارزیی : وشەیه کە بۆ تهریقکردنەوهی کەسیک دی کە کاری نابهجیی کردبێ.
- * - داپرین : لیتکردنەوهی گەلآ لەدار.
- * - داروجان : دەنکیکی رهشە لەناو برنجدا.
- * - داروسکان : داریک زۆر بەری گرتبێ و قەدەکانی بۆسەرزهوی شۆر ببنەوه.

- * - **داردۇخين** : ئەو دارەى كە كونكراوہە باريكە بۆ تىخستنى دۇخين لە شلوارو دەرپى بە كاردى.
- * - **داغكردن** : بەئاسنى سوورەوہ بوو چزاندىن، چزانەوہى رۆن.
- * - **داسى** : جۆرىكە لەدرك .
- * - **داسنى** : غەيرەدين، لەسەرنائىنى زەردەشتى.
- * - **داماراندىن** : لەسەرەوہە بۆخوارەوہە داخزاندىن ، شىلان بەدەست (ھەندەك پشتىم دامارە) .
- * **دامران** : كوژانەوہە خەفەبوونى ناگر.
- * - **دامەن** : خواروو، باشوور. داوین ، (ئاگات لىبى دامەنت تەرنەبن) .
- * - **دان** : بەخشىن، خۆراكى مريشك ، تۆو (ھىشتا گەنم دانى نەگرتىه) .
- * - **داندۇك** : گەنم بەدۆكەشك، خواردنىكى كوردەوارىه.
- * - **دانكە** : ئاۋلەى بالئەندە، خرووكەى مريشك، ئاۋلەى مەرۋىزن كەلە دەم و چاويان دەردەكەون.
- * - **دانوماش** : يەكيتك تازە سەرى سىپى بووبى، گەنم و ماش، لەگەل يەك نەگونجان (دانووماش دەگەرىنگدى ناكورى) .
- * - **داوهراندىن** : لەبەرزەوہە رۆاندىنە خوارەوہە، لىكردنە، (ھەرۋەسەرتوى ، توان داوهرىنە) .
- * - **داك** : بەدايك دەووترىت.
- * - **داكاسى** : مندالتيك گەر زۆر عەجوول و نارەوہەست بى ، دايكى پىيدەلئى دەداكاسى، واتا دەدانىشە.
- * - **داكەمار** : لەمارمىلكە گەورە ترەو رەنگى سەوزە، ئەگەر يەكيتك كوردەوہى باش نەبىت پىيدەلئىن (بلعات داكەمار) .
- * - **داھى** : ئادەى، ئەگەر بتەوى شتيك بىينى و لەدەست يەكيتكى تر بىت ئەلئىن داھى بىينم.

- * - **دارەباز** : دارمەيت، ئەو دوودارە درىژەيە كەتەرمى مردووى پىدەگوازنەوہ بۆسەر گۆرستان.
- * - **دارمەعموور** : چەند پارچە دارىكىان لەيەك قايىم دەكرد و لەسەر پشتىنى وولاخىيان دادەنا بۆگواستەنەوہى بەرد بۆخانوو.
- * - **دارەش** : جۆرىكە لە بالندەو لەكۆمەلەى بازە.
- * - **داودۇز** : كەو چەندجارتىك كەوتبىتتە ناو داوو رزگارى بووبى.
- * - **دايسى** : ئاگرلەگرديا، ئاگر ھەلبوہ.
- * - **دەبەركردن** : پۆشىنى جلوبەرگ، لەنىتوقەدەوہ ھەرچلكىك بپۆشى دەبەركردنى پىدەلەين، وەكوو (كراس، فانىلە، قەمسەلە، جلوبەرگى تر،) .
- * - **دەپىكردن** : ھەرچلوبەرگىكى وەكوو (دەپى، بىجامە، دەپى قوتە، شروار، پانتۆل) وە (گۆرى و پىتلاو) كەلەلايەن پىيەوہ بپپۆشى ، دەپىكردنى پىدەلەين.
- * - **دەبىرەخەو** : يەكىك خەوالتوہو دەيەوئ بنوى، خەوى لىيكەوى و دوايى ھەلسىتتەوہ، ئەلى دەبىرەخەو راجووم ، واتا خەوم لىيكەوت و لىنەكەوت.
- * - **دەبەرمردن** : بەقورىان بوون.
- * - **دەسەركەران** : ئاگا لىيوون لەكار، بەقورىان بوون.
- * - **دەدەورگەران** : سورانەوہ لەدەور، بەقورىانى و سەدەقەبوون.
- * - **دەوكە** : مندال زۆر بگرى، ناوہناوہ دەنگىكى لەكاتى گريان لىوہدى.
- * - **دەستەبەرد** : بەو بەردانە دەووترىت كەپر بەدەستن.
- * - **دەست و پى سىپى** : بۆئەو كەسانە بەكاردى كەكارىان پىنەكرى، يان ھىشاش بن لەكاردا، يان تەمبەل و تەوہزەل بن لەئىشدا.
- * - **دەستەوا** : بۆچەند مەبەستىك بەكاردى، يەكەمىان : يەكىك كارىك بۆكەسىكى تىبكات بىپارەو پىدەلەلى دوايى وەرە كارىكم بۆيكەوہ، دووہمىان : يەكىك كارامە بىت لە چىشت لىنان شىوى خۆشبن، ئەلەين دەستەواى خۆشە.
- * - **دەست بەئاوكەياندن** : چوونە ئاودەست، خۆخالى كردن.

- * - **دهسته خوشك** : دۆستايه تى له نيوان كچان.
- * - **دهست كهلا** : نهو كهلايهى كه يارى پيښه كړى له كهلايه كاني تر جوانترو گهوره تره.
- * - **دهمه قارى** : قسه به يه ك ووتن ، جنپويه يه ك دان.
- * - **دهنگودور** : پروپاگهنده كړدن له دوو يه كيك ، نه لئين دهنگودوره له دوو فلان كه سى.
- * - **دهو پيس** : بوته و كه سانه به كارديت كه هميشه جنپو به خه لك بدات.
- * - **دهونه شكه لك** : يه كيك ده مى زور گهوره بيت.
- * - **دهولك** : چاران به هوئى نه بو نيه وه له جياتى زه ميبلى ئيستا ، دهولكيان له پيستي ناژه ل دروست ده كرد ، به هاوينا ن رهق ده بوو ، بوليكردنه وه وه ه لگرتنى هه نجير به كارد ه هات.
- * - **دهر** : نهو ريگا سه خت و هه ورازانه ي كه له چياى زور سه ختدا تپه رده بيت ، وه كوو (دهره دار ، دهره شير ، دهره زئوه ، دهره هرتل) زوربه ي نهو ريگايانه به ده ست دروست كراون و ديواريان بو هه لچنيون.
- * - **دهر بنه ند** : گونديكه له نزيك شه قلاوه.
- * - **دهراو** : جوړيكه له گيا ، له ده م ناودا ده پوي ، بوخوړاكي دابه ستى به كاري ديتن ، هه ووه ها بو سه ركه پري نوو ستنيش به كارديت ، نه رم خو شه بو نوو ستن.
- * - **دهراش** : گونديكه به ران بهر باليسان.
- * - **دهزبين** : نه م زاراويه تايبه ته به كوچه رى و شوانكاره كان ، له كاتى شه ويندا و له چيا و له وه رگا كاندا شوان پشتيني يان هه ربه تيك بيت سه ريكي له ده ستى خوئى ده ناليني و سه ره كه ي تريش له ملى بزنيك يان مه ريك ده به ستيته وه ، چاري واهيه شوان خه وى ليده كه وى ، له كاتى ره وينه وه ي ميگه ل يان روشتنى يان له كاتى گورگ هاتنه ناو ميگه ل ، به هوئى نهو په ته وه شوانه كه به خه بهر ديت ، به و په ته ده و تريت ده زبين.

- * - دهزگر : پهړۆی شتی گهرم پینگرتن.
- * - دهههنده : بهلئی وایه، زۆر راسته، گهواهی دان بۆ قسهیهك كه راست و رهوان بیټ.
- * - دواوه : گوندیکه له خوارووی بیټواته.
- * - دووكانه : داربهروو و دارمازیه به ته مه نه كان له ناوقه دیان داریککی تریان لیده پړۆی، بهریتك ده دات وورده و رهنگیان زهرده، بۆده رمانی کورده واری به کار دیت ، نه مه دووكانه ی پیده لئین.
- * - دۆره مهر : بیټل ، خاکه ناس.
- * - دۆریخ : ده رکهی جاران له دار دروست ده کرا، نه و دارهی که له ژووره وه ده رگاکهی پیداده خراو ده چووه ناو کونی دیوار.
- * - دۆری : گوندیکه له نزیك هیران.
- * - دؤغاو : خواردنیککی کورده واریه، کفته یه و به لام ماستی تیکه ل ده کهن له گه ل نیرکه پیاز.
- * - دۆینی به زه پوونگی : هم خواردنیککی کورده واریه و همیش نه گهر یه کیټک تیکه ل و پیکه ل بکات نه لئین کردیه دۆینی به زه پوونگی، واتا نیشه که ی کرده فشه.
- * - دژوون : یه کیټک ماوه یه ک بی خۆی نه شوو شتی و چلکن بی.
- * - دی : نه و چرۆو گه لای به پوو که پاییزان ده یبرن و له سه ر یه کی داده نئین بۆزستان، دتیه چروو.
- * - دیمکه : له پیست دروست ده کرا بۆئاو تیکرد.
- * - دیره : نیشانه ی مییه تی که له پیش ناوی جانوه و ده که وی و ه کوو (دیره سه ، دیره به راز، دیره گورگ) .
- * - دیره به با : مییه ی جانوه وری و ه باهاتوو، نیروست، حه زبه سیکسکردنی گیان له بهر.

- * - دېرەلەبا : مېيەى سەگى وەباھاتوو.
- * - دېرەكە : مېيەى سەگ.
- * - دېزە : بۆنەو كەسانە بەكاردېت كەساختەچىن.
- * - دېمدان : بۆچىشت و چايە بەكاردېت كەباش بىكولت.
- * - درخپورانەو : يەكىك قەستى رشانەو بەكات و دلى تىك بچىت، ھەشە
برسىتى وى لىدەكات لىكاوى لەدەم بىتە دەرەو.
- * - در : يەكىك زۆر ئازابىت، يان سەگىك كەپەلامارى مەرۆۋ بدات ، ئەلېن
سەبەكى دەرە.
- * - درى : ھەم جۆرىكە لە دېك، ھەم واتاى توتېر كە.
- * - درىژ بوون : واتا راکشان ، پالدانەو.
- * - درىشە : وەكوو سووژن وایە، لای كورتان دروو ھەبە، لەپارچەدارىك
قايمىكراو، بۆكونكردى بىستەو شتى رەق بەكاردېت.
- * - درىشووكە : زمانى مار كە دەرى دىنى.
- * - درىسى : دل بىسى ، بىرخاب، دودل لەژن.
- * - دمك دىمكەنە : شەرە قسە، بەدەم شەر كرىن.
- * - دەرووت : گەنجى موو لىنەھاتوو، بىسىمىل.
- * - دووبەرد : ھەردوو بەردى ناو گۆر، (ھەتا لەناو دووبەردانم نەئىن لەبىرم ناچى)
- * - دووكاسن : زەوى دووجار كىتراو.
- * - دۆخۆر : ئاژەلېك بەئەمانەت وەرگرتن بۆشىر و دۆخواردن و دواتر دانەوھى
بەخاوەنى.
- * - دۆدى بۆدى : مەكرىباز، فېل و تەلەكەبازى.
- * - دۆرە تىر : دۆلېكە لە گوندى (شىخ مەموودىانەو دەستپىدەكات تاكوو سەر
زىنەتېر).

- * - دۆمبهران : جۆریکه له (كوارك ، كارگ، قارچك) خۆن بلند دهكات ، بههاران و پاییز لهدهورهی دارو تهپاش دا دهردهچن.
- * - دۆرهنگیو : دههۆن لیدهر، زۆربلی، نارپهسن و ناپهسهند.
- * - دۆرهدریژ : پهنجهی ناوهراست، یهکیك بالای زۆربهرز بیته.
- * - دۆم : ههمیشه، بهردهوام ، یهکیك خۆراگریته لهسهر کاریك.
- * - دۆمی : دۆستی راستهقینه، هاویری بهوهفا.
- * - دور : لهناوهراست، ناوهند، (گهفی لهدور گوشه بکه) .
- * - دارگاز : ئەو داره دوولکهیه کهوا کورتان دروو پووشی پیتلهناو کورتان دهكات.
- * - دهوکهکردن : مندالیک زۆر بگریی و دهنگینکی لیوهدی.
- * - دهنگاره : ئەو شاخانهی که دهنگ دهدهنهوه، واتا نهگه لهژیر شاخیک بانگتکرد شاخه که دهنگ دهدهاتهوه.
- * - دهغهر : مندال نهگه وورگی گهوره بیته ، مندالیک کهنتوانی بروا.

- * - راکردن : راخستنی شت وه کوو ساوار، له تکه تهماته، ههرشتیکی تر له بهر هه تاو.
- * - راتبه : نهو بره خواردنه ی که ده درایه فهقی.
- * - رازیانه : جۆره گیایه که بۆدهرمان به کاردی.
- * - راهوره : جۆره ههنجیری که زوو پیده گات.
- * - راهوراندن : داوه شانندی به روو بوومی وه کوو توو، گهراز، ههرشتیکی تر.
- * - رشک : گه رای نه سپی، نه سپی گچکه.
- * - رشکن : رشکاوی، چلکن ، به نه سپی.
- * - رسکا : دوا ی کولاندنی دؤشاو، سرکه، مره بیا ، واتا گۆرانی رهنگ.
- * - رگ : هه ورازی سهخت ، تووره یی و رق.
- * - رکبوونهوه : تووره بوون له یه کیتک ، خۆشنه ویستن، رق نه ستووریوون.
- * - رووتهره : پووته که ی بیگۆشت، پووجه، نازهلئى تووک وه ریو.
- * - رۆژه جۆت : به شی رۆژیک زهوی کیتلان به وولاخ.
- * - رووسپی : مرۆقی سه ره برز، به نابروو، نابروومه ند.
- * - رووسپیه تی : خوینی نیشانه ی کیژبوونی بووک.
- * - رووشکین : تهریق بوونه وه، خه جالهت بردنه وه.
- * - رووگرژ : رووتال، رووترش، ده موچاو تیکنراو.
- * - روونیشین : دانیشتن.
- * - ریشمه : جه ره وی وولاخ.
- * - ریژنه : بارانی به خوړو به لیتمه.
- * - رینگژن : دهنگی به ریه ک کهوتنی قاپ و مه نجهل و شتی تر.

- * - رىخ : پاشاۋەى وولاخى بەرزە .
- * - رىس : خورى و مەرەزو لۆكەى بەتەشى و خەرەك بادراۋ، (رىسم لىبۈۋە خورى) .
- * - رىنگۈر : جل و بەرگى دراۋ ، شروشىتال، بزرگۈر .
- * - رووبارە : گوندىكى بچۈكە لەدۆلى باليسان .
- * - رووگرتن : پايزان لەيەكەم باران بارىندا خانوو ھەندى كاي پىۋەردەكەن و بەباگوردان دەيگىزىن، ئەمە رووگرتنى پىدەلەين، ھەرۋەھا ئەم حالەتە بۆ گۆر (قەبر) يش بەكاردىت .
- * - رۇين : رۇيشتن .
- * - رنۆك : نىنۆك، يەككە بەننۆك دەموچاۋى يەككىكى تر برىندارىكات، ھەرۋەھا رنۆك بۆ ئازەلەش بەكاردىت ، ۋەكوو (پشىلە بەرپنۆك شەرپەكات) .
- * - رنى : رنىە بەفر، زستانان يان سەرەتاي بەھار بەتايىەتى ئەگەر بەفر زۆر كەوتبى بەفر دەرمى ، بەواتاي دارمانى بەفر دىت .
- * - رەتاندن : دەرپەراندن، پى غاردان، راكردنى خىرا .
- * - رەھىر : رەھىل، بارانى بەخور .
- * - رەزگە : گوندىكى خۆشناۋەتتە لەدەشتى ھەرى سەربەناحىەى باسرمە .
- * - رەوگە : ئەو ھەنجىرو تىيەنەيە كە زووتر دەبن .
- * - رەشەراۋ : ئەو شۈپنەى كەبەفر بەھۆى ئاۋەۋە تاۋەتەۋە، بۆدانانى داۋى راوكردىنى پەلەۋەر .
- * - رەشەراۋ : راوكردن بەھەموو جۆرىك .
- * - رەشمىرى : جۆرىكى ناياب و دەنك گەۋرەى تىرى ۆرەشە .
- * - رەش و برش : زۆر رەش، (رەنگى رەش و برشە) ۋە (رەش و برشى ماسچ بەتامى) .
- * - رەمبىژن : دەنگىكى گەۋرەى بەھىزى لەناكاو .
- * - رووبىرە : ھەلى قۆرپنە، خوارنى شلەمەنى خواردن، خواردنىك يىتەۋەى بىجوى .

ز

- * - **زان** : مندال بوون، له دایک بوون، به تاییه تی بئناژهل به کاردی که بیچوویان ده بیئت، وه پاشگری به مانای ناگاداروه کوو (پیاوه کی زۆرزانه، گه مه زانه،) .
- * - **زانهویر** : بویرو نازا.
- * - **زانهخرو** : سهگ یان ههه مالا تیک که زیان به مال و دراوسی بگه یه نی،
شاره زاله مال.
- * - **زانهوه** : کانی یان سه رچاوه ی ئاو که ووشک بووی و دواتر ببوژیته وه و ئاوی تیادابی.
- * - **زارک** : سه ره تای کوونیک، یان ده رگای خانوو.
- * - **زاوابهندی** : زاو ابجیته وه سه رمالی خه زوور.
- * - **زنج** : که پر یان کۆلیتی ناو ره ز، نه وانهی به قه دی میو دروست ده کرتین،
بو پاراستنی میوژ و تری له پاییزاندا.
- * - **زباره** : کاری هه ره وه زی. ئیشی به کۆمه ل.
- * - **زندهقم چوو** : ترسام، زراوم چوو، یه کیک له نا کاوه وه بیترسینی.
- * - **زهندور** : نه شکه وتی به سه هۆل به ند، شوینی زۆر قوول.
- * - **زهنگهته** : زه رده واله.
- * - **زهریف** : به تام، به له زهت.
- * - **زهفت** : داگیرکردن، ده ست به سه رداگرتن.
- * - **زهفت نابی** : بو مندال به کاردی، واتا دانیشتنی نیه.
- * - **زهقنه بووت** : جوړیکه له جنیو به واتای ژه هری مار.

- * - **زىخمار** : ئەو شوپىنانەن لەچيا كە هيچ گيايهك لىنى نارووى و سەرەژىرن و خاكەكەى گلىنكە ، مندالىن بۆ خوڤزاندىن بەكارى دىنن.
- * - **زىلك** : دواى كوژانەوهى ناگر هەندى پەنگرى وورد لەناو مشكيدا جىدەمىنى بەمە دەلىن زىلك.
- * - **زىرىه** : مندالى ساوا كەزۆر بگريى ، ئەيان ووت زىرىهى گرتيه.
- * - **زىندهمار** : ناژەل و مەرو مالآت.
- * - **زوير** : توورە بەتايهەتى بۆژنان بەكاردىت، كەتوورە دەبىت و دەچىتەوه مالى باوكى.
- * - **زولن** : كورتكراوهى ناوى (زولەيخا زولفا) .
- * - **زورىهت** : مندالى نىرىنە لەدواى مردن جىهيشتن.
- * - **زۆرە زۆر** : دەنگى كەرو ئىسترو ماين و وولاخى بەرزە.
- * - **زوورك** : بەرزايى رووتى بىداروبارلە دەشتدا.
- * - **زىويز** : پارچە، وەكوو زىويزە قوماش.

ژ

- * - ژان : ئىش و ئازارى مندالبوون.
- * - ژانە ھويرك : ژانى ژن لەسەرەتاي مندالبوون.
- * - ژاندن : ھىنان و بردنى مەشكە بەپال پىتوھنان و ھىنانەوھ پىش خۆ.
- * - ژاوەژاۋ : دەنگى تىكەلاۋى بۇق لەوھەرزى بەھاردا.
- * - ژوار : ئازارى زۆر، ژانى سەخت.
- * - ژۆرى : لاي سەرەوھ، وھكوو (پرۆسەرى ژۆرى) واتا برۆلاى سەرەوھ.
- * - ژنۇكە : ژنىكى غەرىبى بەستەزمان.وھكوو (ژن ھەيەو ژنۇكەش ھەيە) .
- * - ژىربەرەژۆر : لەخوارەوھ بۆسەرەوھ.
- * - ژىرەو ژۆر : سەرەو نغون، قىلپ بوونەوھ، كاۋل بوون.
- * - ژىرسەر : باليف، سەرىن.
- * - ژىرپيارە : ژىرپيالە.
- * - ژىرچەن : ژىرچەناگە.
- * - ژىكەلە : مندالى پوخت و خنجىلانە.

- * - **سارداو** : سهردهمی خوئی هۆیه کانی ئاوساردکردن وه کوو ئیستا نه بوون، به تایبه تی ئه و گوندانهی که سه رچاوه و کانی ئاویان له ناو گوندا نه بوو، به لکوو له شوینیکی تر به جوگا بۆیان ده چوو، شوینیکیان له ژیر سیبه ریکدا قوول ده کردو وه کوو چالیک ئاویان تیده کرد، سه ریان داده پۆشی بۆرۆژی دواتر ئاوه که سارد ده بوو و به کاریان ده هینسا بۆخواردنه وه، ئه م کاره له هاویناندا جیه جیده کرا، به م چاله ئاوه ده ووترا سارداو.
- * - **سارتکه** : گوندیکه له بناری سه فین له دۆلی قه لاسنج.
- * - **سارده گیا** : جوړیکه له گیای هاوینه، وه کوو بژار له ناوشیناییدا ده روی.
- * - **سارنج** : شوینیک له رادده به دهر سارد بی، وه کوو (ئه و جیه زۆر سارده ده ریی سارنجه) .
- * - **ساخته** : درۆ بوختان، شتیک که ره سه ن نه بیت.
- * - **ساخته چی** : که سی ناراست و فیلباز.
- * - **ساغکردنه وه** : روژنکردنه وهی شتی نه زانراو، ههروه ها فروشتنی شتیک.
- * - **ساردایی** : ههستکردن به سه رما، یان ئه گه ره هوالیکی ناخۆش بیستی ئه لێن (سارداییه که پهیدا بوو) .
- * - **ساردوسر** : زۆر سارد، زۆر بی مهیل و ئاره زوو.
- * - **ساریج** : شوینه واریکی دیرینه له خوارووی چیای (کلاوقاسم) به رانه ره گوندی تومه.
- * - **سالج** : پیای تۆبه کارو دیندار.
- * - **سامتین** : جوړیکه له بهن و ده زووی بریقه دار.

- * - سان : جۆره بهردیگی پانه بۆ تیژکردنهوهی داس و بیور بهکار دیت.
- * - ساوه : پشویی دا و حهسایهوه.
- * - سایهقه : سهرماو سۆلّهو بهستهلّهک.
- * - ساچمه : ئەو پارچانهی دواي تهقینهوهی گوللهو قوبهلهو توپ و هاوهن ساچمه ی پیدهلین، ههروهها ئەگەر یه کێک پی لهشتیک بدات و بهریتهوه ئەلین (ساچمه ی برد) وهلهههندی شوین ئەلین (ساتمه ی برد) .
- * - سپگره : گوندیکه لهروژهلاتی شهقلاوه.
- * - سپنداره : گوندیکه لهبناری ههروئ لهرووی دۆلی هیران.
- * - سبچهینا : سبهینی ، بهیانی.
- * - سیانی : سبهینی، روژی دادی.
- * - سپی پات : ئەسپی سپی خالدار.
- * - سوو : هم بهمانای سوئ دیت هم بهمانای گهروو و باسک.
- * - سویره : گوندیکه لهدۆلی باليسان و سهربهناجیهی بیتواتیه.
- * - سوولاوک : گوندیکه لهبناری سهفین.
- * - سوولاوکه : ئاوهرووی سهربان .
- * - سوانکی : ئەو کیشکه (چۆلکه) یه کهلهئاوهدانیدا لهدههرووبهری مرۆف دهژیت، لهبهر ئەوهی هههلهسهر گوئ سواندانهوهیه بۆیه پێیدهلین سوانکی.
- * - سوئ : لهزۆر گوندی خوشناوهتی وشه ی (سوئ) بهکار دیت، وهکوو (ئهچمه سوئ ی) یان (چوممه سوئ) وشه ی سوئ لیتره دا بهمانای تهماشاکردن و سهیرکردن دیت.
- * - سوسئ : گوندیکی گهوهی خوشناوتهیهو سهربه قهزای کۆیهیه، دراوسیتی سماقۆیه.
- * - سۆری ساقه : بېچوه بالنده کهتازه له هیلکه هاتۆته دهه.

- * - **سۆريازە** : وەكوو (ھەندريشە) وايە بەھاران دەروى، لەگەڵ ساوارلييدەنيىن، خواردنيىكى بەلەزەتە.
- * - **سۆبلەتى** : جۆريىكە لە دارى گيۆژ، بەلام سۆبلەتى رەنگى سوورەو بەراوہ.
- * - **سۆتەك** : بەواتاي مشكى ديت، وەكوو سۆتەكى جگەرە.
- * - **سۆل** : پيلاوى پاش پانى پتوہنەبى، ئەوانەى كەخيرا پيلاولەپيندەكەن پاش پانى دەكەويىتە ژيىپى، ئەلئين سۆلانى پيلاوى لەپيىكرد.
- * - **سۆفيلكە** : چۆلەكەيەكە سەرى بە پۆپيتەيە لەناو دەشتايەكاندا دەژيت.
- * - **سەرنەشكەفتان** : ھاوينەھەوارو تاڭگەيەكە لە بيتواتە.
- * - **سەريسينكە** : بيىچووى كەرويشك كە بەتەواوى گەورەبوويى بتوانى خواردن بەخۆى پەيداىكات.
- * - **سەرمەر** : بەو مريشكانە دەووترىت كە چەند جارىك جووچكەى ھەلئينايىت.
- * - **سەررەو** : شەوانە رەوہ سەگ بەلوورە لوور بەدواى يەكدا دەكەون، لەم سەر بۆئەو سەر رادەكەن، ئەمە سەررەوى پيدەلئين.
- * - **سەرەد** : لەبيىزينگ گەورەترە، بۆلەيەك جياكردنەوہى دانەويىلەبەكارديت.
- * - **سەردەر** : سەردەرگا.
- * - **سەردولكە** : بەمردوو ھەلگۆتن.
- * - **سەراگر** : ئاسنيىكى سى گۆشەيە دەخريتە سەر ئاگردان بۆئەوہى مەنجەل و كترى لەسەر رابوہستى.
- * - **سەراپيتە** : بنميىچى خانوو.
- * - **سەرەسواندە** : ئەو بەشەى سەرەوہى خانووى قور كەبەكوتك دەيكوتنەوہ، كەميىك ليىزترە لەسەر بان.
- * - **سەرينگان** : بەشى سەرەوہى ژوور، لاي سەرەوہ.
- * - **سەمەن** : كورتكراوہى سەميىعە.

- * - سهكمت : ئەو وولاخانەى كه گۆشتيان ناخورى وهكوو ئىسترو كهرو بارگىرو ئەسپ و ماین كهدهمرن ئەیان ووت سهكمت بوونه.
- * - سهربار : ئەو بەشەى باره كهله وولاخ دهنریت، ئەو بارەى كه دهكهویتسه لای سهروهوه.
- * - سهربار : چیايه كه كهوتۆته سهرووی گوندى خەتى و بهسهربارى خەتى ناوزه دهكری.
- * - سهردۆر : سهردۆل، گوندىكه سهربهناحیهى سكتان.
- * - سهفمربهلینگ : سهفمركردن بهپى، كاتى خۆى بهریتانیا خەلكى بهسهربازى لیرهوه بردۆته هیند بهپى.
- * - سهروجۆته : ئەو گۆلهى یه كهم جار توتن دهرى دهكات.
- * - سهركهبزۆت : دارى نیوه سوتاوى سهربهئاگر.
- * - سهربهرزق : بهبهخت، بهشانس و نیوچهوان.
- * - سهرباره : پێشهنگى دروینه كردن.
- * - سهربم : بزربوو، وونبوله مینگه.
- * - سهرتۆپ : بى هاوتا له جوانى.
- * - سهرتریان : یه كىك پرچى زۆرى و بهگوریزه بى.
- * - سهرخهوشكاندن : كه مینك نووستن.
- * - سهرده دونان : راكردن و غاردان له دواى شتىك.
- * - سهرشۆركه : شوینى خۆشوشتن.
- * - سهرشین : ژنى بى بهخت و پى رهش و شووم.
- * - سهرفرژن : كهسى كه مووى سهرى تىكه و ئالۆز بىت.
- * - سهرقههمانه : ههقهدهستى نووشته نووسین.
- * - سهركۆت : سهر پرووت.
- * - سهركۆت : سهربێژینگ له كاتى گه نم له بێژینگ دهدرى.

- * - **سەرھەزئانە** : دارىكى كورته لەنيوان نىرو ئاموردا.
- * - **سەرۋكانى** : سەرکانى ، سەرچاۋە ى ئاۋ ، ناۋى كانىيەكە لە خۆشناۋەتى.
- * - **سەرھەدەر** : لىزانىن لەكاروباردا.
- * - **سەمران** : سەرۋوى لووتكەى چەند شاخىك، ۋەكوو دەلىتىن (ھەتاۋ بەسەران كەوت) .
- * - **سەرۋچاۋە** : شارۆچكەيەكە ئىستا بۆتە سەنتەرى ناھىيەى بىتۋاتە، يەكەم شۋىتە كەسنورى خۆشناۋەتى لەرۆژھەلاتەۋە دەستپىدەكات.
- * - **سەنگۆ** : لەگۆلك گەورەتر ، پىش ئەۋەى بىتتە جوانەگا.
- * - **سەگسار** : جۆرىكى مەيموون، جۆرە جىنپۆيكە ۋەكوو (دەرىى سەگسارى) .
- * - **سەگايەتى** : فرت ۋىنل ۋ تەلەكەبازى.
- * - **سەپلكە** : گوندىكى زۆر گچكەى سەرىبەناھىيەى باليسانە، كەوتۆتە نيوان (خەتى ۋ بىرۆ) .
- * - **سەماقولى** : سى گوندى خۆشناۋەتىن ۋ سەرىبە (كۆيە) ن، (سماقولى سەرۋوچاۋە، سماقولى گرتك، سماقولى گەرى) .
- * - **سەتى** : جۆرە دىركىكە، چقل.
- * - **سەتىك** : ۋەكوو مېزىكى گەورەى لاکىشە ۋابوو لەدار درووست دەكرا، كەلپەلى خواردەمەنيان لەسەر دادەنا.
- * - **سەتى** : ناۋى ژنانەيە، كورتكراۋەى ئەستىيە.
- * - **سەمايل** : كورتكراۋەى ئىسماعىل.
- * - **سەمە** : كورتكراۋەى ئىسماعىل.
- * - **سەمۆ** : كورتكراۋەى ئىسماعىل.
- * - **سەمرەكە** : جۆرىكە لەگىيەى ھاوينان ، ۋەكوو بىژار لەناۋ كشتوكالدا دەۋرۋى، رەنگى بۆرە.
- * - **سەرىشك** : ۋەكوو گۆزە ۋابوو رۆنە كەرەيان تىدەكرد.

- * - **سر** : بۆ ئه و گیانله بهرانه به کاردیت که راده کهن له مرۆڤ و دهسته مۆنین، ههرکاتیک مرۆڤ بچیتته لایان ئه وان هه لڈین.
- * - **سر** : دهست و پێ ته زیو به هۆی سه رما .
- * - **سربردی** : سه رما بردی .
- * - **سیپاره** : یه که م کتۆبه که ی فه قییان، که پیتته کانی عه ره بی تیادا به دهست نووسراونه ته وه و مه لا به په له زلیک پیتته کان پیشانی فه قی ده دات و ئه ویش له دوای ده لیتته وه .
- * - **سیساره** : گوندیکی گه وره ی خوشناوه تیه ، سه ربه ناحیه ی هه ریره و که وتۆته سه ر رینگای شه قلاوه هه ریره .
- * - **سیسارکه که چهر** : جۆریکه له هه لۆو باز .
- * - **سیوسیوه** : داریکی کورته ، چاک ده کرا ، هه م ده چیتته ناو کونی باگردان، لایه که ی تریشی ده چیتته ناو ده سکه باگردان .
- * - **سی درانکه** : جۆره درکیکی گیایی یه ، له ناو گه نم و جۆدا به هاران شین ده بی .
- * - **سیسکوره** : گیایه کی به هاریه ، سی که د ده رده کات، سه رکه ده کان زه رده له گه ل ساواردا ده کریتته چیتته .
- * - **سکورد** : مل، شان .
- * - **سمین** : کونکردن، کونکردنی گوێ و ناماده کردنی بۆ گواره تینکردن .
- * - **سمتراش** : ئه و ئامیره ی ئالبه ند به کاری دیتی بۆ برینی سمی و و لآخ .
- * - **سلیرک** : گیایه کی به هاریه وه کوو کاردی وایه ، به خۆرسکی له چیاکان ده پروی، هه رچه نده بۆنی هه ندیک ناخۆشه ، به لآم دوای کولاندن بۆنه که ی نامیینی، له گه ل هیلکه تیکه لی ده کهن، وه له گه ل ساواریش لییده نیین، هه روه ها سلیرک به ری (گوینییه) که له کویتستانه کاندا هه یه ، که تیره یه ک ده رده کات سلیرکی پیتته لئین، جارن وه کوو سیکۆتین بۆ به رگکردنی کتیب به کاریان ده هیئا .

- * - سېنان : گونديکە لەدۆلى سماقولى .
- * - سناوھ : گونديکە لەسنوورى ناحیەى سکتان .
- * - سندم : لەئاسن دروست دەکرى، وه کوو دوو تۆق وایه لەهەردوو لاقى پيشه وهى
وولاخ دەکرى، بوئە وهى بەرەللا نەبى، بەکلیل دادەخرى .
- * - سوخته : قوناغى خویندنى سەرەتایى فەقییایەتى .
- * - سوغره : ئیش پیکردنى بەزۆرى و بى کرى .
- * - سوڤه سوڤ : بەئاشکراو بەدلتیایى (سوڤه سوڤ ئەزاتم ئەو قسه یه درۆیه) .
- * - سۆرك : جۆرىکە لەهەرمى .
- * - سۆرك : ئەو گردهى کەوتۆتە بەرانبەر شەقلاوه .
- * - سۆرکە : سۆرىکە، سوڤیژه .
- * - سۆرکەرە : رەنگى سوورى ناتەواو .
- * - سۆرەپەل : گەلای ووشک بووى تووتن کەلە ژێرەوه ووشک بووه .
- * - سۆرى شامى : جۆرىکە لەترى .
- * - سوور سووره : گونديکى خوشناوتیه له دهشتى هەریر .
- * - سۆتکە : گیایە کە بۆدەرمان بەکاردى .
- * - سۆتکە : گیایە کە لەناو ژاژى دەکرى .

ش

- * - شایى پیهاتن : ئەم رستەیه زۆریه کاردیت له گونده کانی خۆشناوەتی، بەواتای کەیف پیهاتن و دلپیتخۆشبوونزدیت، وه کوو ده لئین (ده لیتی گهرین بائهو نیشه بکات شایی پیدی).
- * - شاده : باوه رهینان به خواو پیغه مبهه، شایه تی.
- * - شاده نویژ : په نجهی دووه می دهستی راست.
- * - شاگه شکه : بووران هوه له خۆشیان.
- * - شاخی سوور : چایه که له نزیک (کلأوقاسم) .
- * - شاخی عموشا : چایه که له نزیک شاخی سوور.
- * - شاقهل : دامینی کهوای مه لایان ، (شاقه لان ده بهر پشتی بنیوه) .
- * - شوان خافرینگه : بالنده یه که هینده ی کۆتر ده بیت زۆر دوور نافریت.
- * - شوانکاره : به ختیوکردنی مهرومالات به نیوه یی.
- * - شواریک : قەدی باریکی هه نارو هه نجیرو بی و نه سپیندار.
- * - شرار : ئەم زاراوه یه چەند واتایه کی هه یه وه کوو :
- یه کهم : دروونی جلوبه رگ به دهست، بیئهو ی قوماشه که بنوشتیننه وه دهیدروون.
- دووه م : ئەلین ئەوه نده ی لیدا شراریان کرد ، واتا کهوت و راکشا.
- سییم : ئەگه ر یه کیک زوو خهوی لیبکهوی و ماندوو بی، ئەلین شرار بوو، واتا ئەوه نده ماندوو بووه زوو خهوی لیکهوت.
- * - شووته تیان : ئەم زاراوه یه له هه ندی گوندی سه ربه ناحیه ی بیتواته به کاردی، به مانای شوشتویانه .

- * - **شكهك** : پان و بهرین، وهكوو (دهوی ههندی گهورهیه دهرتی شكهلكه) .
- * - **شكر** : وینه، نیگار.
- * - **شكیركه** : جۆره ئهستوركینه لهئاردهساوار دروست دهكریت، ههندی روون لهسهر سیلّ دادهنن و پاشان ههویره شلهكه لهسهر رۆنهكه پان دهكهنهوه و خواردنیککی بهلهزهته ، شلكینه .
- * - **شرۆنی** : تهروزی دوای ئهوهی دهبیته کالیسار، ئهگهر کالیارهكه زۆر بسویی ئهوا پیتی دهلین شرۆنی بووه ، واتا زۆریبووه .
- * - **شهلهگه** : پلاوی ئاو، شوینی ئاو ههلبهستن لهجۆگا، بۆسهر شینایی .
- * - **شهقه** : پارچهیهك زهوی بهراو كه کرابیته کشتوکال، لهچهند بهنداویك پیک دیت.
- * - **شهكرۆك** : جۆریكه له درك، بههاران دهروی ، زۆریهرز دهبیته ، سههرهکهی خپهوه بهدرک دهوره دراوه ، دوای لیکردنهوهی درکهکان ناوکهکهی دهخوری.ههروهها بهرزاییهکه لهنزیک گوندی شیخ مهموودیان.
- * - **شهخصیان** : چهن مائیکن لهنزیک هیران.
- * - **شیخ وهسانان** گوندیکه سههریهناحیهی باليسان ، یهکهم شوین کهچهکی کیمیایی تیادا تاقیکرایهوه لهگهڵ باليسان .
- * - **شیره** : دوو گوندن (شیرهی سهروو و خواروو) لهناحیهی باليسان .
- * - **شیرتین** : ناوی کهمیك وهکولّ هاتوو .
- * - **شیشار** : بهرزاییهکه له نزیک بیتواته .
- * - **شۆبه** : چیایهکه کهوتۆته سهرووی گوندهکانی شیخ وهسان و خهتی و تومه .
- * - **شۆغمر** : لای سههرهوهی قهدی دار کهتازه گهلاّ دهردهکات ، (دار تازه شۆغهری دهکردینه) .
- * - **شکارته** : بهواتای گهّم و جۆکردن دیت، واتا ئهوه کاتهی که نه دوراوه تهوه .
(پارچه شکارتهکی باشم داچاندیه) .
- * - **شکارته** : گوندیکه لهنزیک بیتواته .

- * - شیخ مەموودیان : گوندیکه سەر بە ناحیە ی باسرمە یە .
- * - شریک : گوندیک بوو لەرۆژ ئاوا ی بالیسان، ئیستا بۆتە گەرە کێکی ناحیە .
- * - شەوی : ئیواران ئاویان لەناو کوندەو لولکەو دیمکە هەلدە گرت هاوینان ، بۆ رۆژی دواتر بە کاریان دەهێنا بۆ خواردنەو، فیتکی و ساردی تاکوو نزیککی نیوهرۆ دەما، بەم ئاوهیان دەووت شەوی ، وە خواردە مەنی ئیواران بۆ یە یانی شەوی پێدەلین .
- * - شەواو : ئەوانە ی باخچە ی گەرە یان هە یە، شەواویان هە یە، شەواو بریتی بوو لە هەلبەستنی ئاو لە ئیوارەو تاکوو بە یانی ، کەس بۆی نەبوو ئاوه کە بپرێ ، ئەمە بە شەواو ناوزەد دەکرێت .
- * - شەوی دی : شەوی رابردوو .
- * - شەوادی : دوینی شەو .
- * - شەوترادی : پیری شەو .
- * - شەو کۆر : ئەوانە ی بە شەو هیچ نابینن و بەرۆژ ناساین .
- * - شەوین : خاوەن مێگەلە مەرۆ بزەکان هەندی جار بە شەو واتا پیشی بە یانی مەرۆ مالات دەبەنە لەوەرگا بۆ لەوەراندن . بەمە دەلین شەوین .
- * - شەوگەر : بەمانای ئەوانە ی شەو دەگەرین .
- * - شەرە : جۆریکە لە هەنجیر، رەنگیان مۆرەو زۆر بە تامن .
- * - شەمووس : ئەو وولاخانە ی کە زۆر سرن و نایەلن باربکرین .
- * - شتۆ : کامە، کیهە .
- * - شتۆکە : شتی گچکە .
- * - شرتوشۆ : بەفر کە دەتوێتەو یان باران لێی دەدات زۆر شل دەبێ .
- * - شرینگە : یەکیک کە باران و بەفر لێدایبێ و زۆر تەر بووبێ، وە کوو (هەندی باران ویکەتیه شرینگە ی لیدی) .
- * - شریوہ : شلیوہ، پیش بارینی بەفر دەباری ، نەرمەو بەرایەخی بەفر دەژمیرریت

- * - عارد : زهوی.
- * - عاجووج و باجووج : یهئجووج و مهئجووج.
- * - عاجباتی : سهیروسه مه ره.
- * - عاجهب : له (اعزب) عه ره بیه وه وهرگیراوه، لاوی تازه پینگه یشتوو.
- * - عاللاه : گوندیکه له دۆلی قه لاسنج.
- * - عاستهم و دووبه را : زۆر نزیك .
- * - عاسمان : ئاسمان.
- * - عاشتهبا : هیچ شتیک، هه رچی هه بوو، وه کوو (ئاگری له ماری به ربوو عاشتهبای دهر نه چوو) .
- * - عاملان : راهاتن ، فیربوون.
- * - عاملاندن : راهینان ، فیترکردن، به خیتوکردن.
- * - عاملاو : راهیندراو، فیترکراو.
- * - عان : کات، سات، وهخت ، دهم.
- * - عانه : دراویکی کۆن بوو، له فلس که مهربوو.
- * - عه مبارۆز : هیرشکردنه سر، په لاماردان.
- * - عه زیمهت : نهو که سانه ی که شیت دهبوون یان باری دهروونیان تیک ده چوو، ده یانبردنه لای ماله شیخه کان، بۆده رکردنی جنۆکه له سه ری نه خۆشه که قاپیکی گه وهی له ماده ده ی سفر ، هه ندی ئاویان تیده کرد و چه ند ئایه تیک و

- نزاو پارانه ویه کیان له سهه ناوه که ده خویند به سهه نه خو شه که یاندا ده کرد،
به مه ده ووترا عه زیمه تیان لۆگرته وه.
- * - **عه بدۆ** : کورتکراوه ی ناوی (عبدالرحمن) ه.
  - * - **عه دۆ** : کورتکراوه ی ناوی (عبدالله) یه.
  - * - **عه ولا** : هه مان مانا.
  - * - **عه دیله** : کورتکراوه ی ناوی (عبدالرحمن) ه.
  - * - **عه بۆ** : کورتکراوه ی ناوی عبدالله یه.
  - * - **عه ز** : هه ز، تاسه، ئاره زوو.
  - * - **عه زۆ** : سووککردنی ناوی عه زیز.
  - * - **عه لۆ** : سووککردنی ناوی عه لی.
  - * - **عه لکه** : سووککردنی ناوی عه لی.
  - * - **عه مبهه** : ناوی ژنانه یه.
  - * - **عه مبهه ربۆ** : برنجی بۆنداری بۆن خو شه.
  - * - **عه شته با** : به واتای هیه شتیک، وه کوو ده لێن شه و پیاوه مائی سووتا ،
عه شته با ی ده رنه چوو.
  - * - **عه ده به خانه** : به واتای ئاوده ست.
  - * - **عه نه تریک** : لایت.
  - * - **عه ینه ن** : هه روه کوو .
  - * - **عه مبهه سه وۆتی** : نا په سه ن، یان شه و قوماشانه ی که وا زوو تیک ده چن و
هه لده وه رتین.
  - * - **عه لیاوا** : گوندی که که وتۆته با کووری ناحیه ی دیگه له.
  - * - **عه وووس** : کاتی خۆی به سوپای رووسیا ده ووترا.
  - * - **عه ووعه** : وشه ی ترساندنی مندا، به واتای گورگ دی.
  - * - **عه مبهه ره وۆکه** : عوممه ری مالتویرانی به ده به خت.

غ

- * - غاردان : راگردن.
- * - غارب : زۆربه، زۆرینه.
- * - غارب بوون : بهسهردا زالبوون، وه کوو (چوومه جییه کی ترسم بهسهردا غارب بوو) .
- * - غلوور : له خزیایی ، هاربوون، یه کیك له پیستی خزی چوویته دهره وه.
- * - غلور : یه کیك له شوینیکی بهرز بیته خواره وه، یان ههرشتیک له بهرزایی بیته خواره وه.
- * - غمره : نهو بهردانهی له دهورهی گۆروپیاوچاکان وه کوو چیل و دیواردانراون.
- * - غمرهز : رق و کینه، مه بهست و نیاز.
- * - غمریفه : وه کوو سه بهته له شوو دروست ده کری ، به لام دریژه وه به زیل سواخی ده دهن و ههنگی تیده کهن.
- * - غهزرین : ههم بۆمرۆڤ و ههم بۆ وولاخیش به کاردیت ، به واتای یاخی بوون دیت.

ف

- * - فابریقه : کارگه، کارخانه.
- * - فاتاوه : گوندیکه له دهشتی ههریر.
- * - فات : کورتکراوهی فاتیمه.
- * - فاتیله : فاتیمه گچکهی منداڵ.
- * - فاتیلن : فاتیمهی رهزا شیرین.
- * - فاتم : کورتکراوهی فاتیمه.
- * - فاتمەسۆر : ناوی فاتیمه‌بی و پرچی سووربی.
- * - فاتهبۆر : فاتیمهی رهنگ بۆره‌که.
- * - فاتهرهش : سپل.
- * - فاتمئ : بۆیانگکردنی فاتیمه.
- * - فاتمۆک : هه‌مان واتا.
- * - فاتمۆکن : هه‌مان واتا.
- * - فاتمیلن : هه‌مان واتا.
- * - فامکردن : گه‌وره‌بوونی منداڵ و تیگه‌یشتن له شت.
- * - فت : کۆم.
- * - فتهفت : چرپه چرپ،
- * - فججور : ده‌نگی فرینی که‌و، خۆف‌پێدان.
- * - فرچک : یه‌که‌م شیرخواردنی کاروبه‌رخ و گیانله‌به‌رانی تر.

- * - **فەراژى** : گەورەبوون و پىنگەيشتن، بەتايىبەتى كاروبەرخ كەگەورەدەبن دەلئىن
فەراژى بووينە، شتلىش كە گەورەدەبن ھەمان شتيان پىدەلئىن.
- * - **فەرھەسسۇن** : لەدىن ۋەرگەرپاۋ، بىدىن، ناموسلمان.
- * - **فەتھرات** : كارەسات.
- * - **فەزە** : دەنگ، يەككىك بىھوي ئەوھى تر بىدەنگ بكات، ئەلئى فزەھى نەكەھى ها!.
- * - **فەران و فەيسار** : ئەو ئەمى ناديار.
- * - **فەرت و ھۆپ** : ھاتنوۋ چوونى بەپەلەو بىئەنجام.
- * - **فەرۇتن** : فرۇشتن.
- * - **فەرۇتەنى** : شتىك دابنىي بۆفرۇشتن، واتا خستەروو.
- * - **فەرۇتى** : فرۇشتى.
- * - **فەرۇوجاۋ** : چەلاۋى جۇچكەھى مريشك كە كەمىك گەورەبوونە.
- * - **فەرۇ** : ژەك، يەكەم جاركەبزن و مەرۋ مانگا دەزىن شىرەكەيان نابىتە ماست
بەلكوۋ پەيت دەبى و دەبىتە فرۇ.
- * - **فەرتەفەرت** : قەسە بىكەلك ، فەرمانىشە بۆيىدەنگ كەردن، دەفەرتەفەرتى
مەكە!.
- * - **فەندەق** : دارلاستىك.
- * - **فەنەفن** : بۆلەو پرتەھى ژىر لىوان.
- * - **فەتاج پاشا** : جۆرىك بوولە قوماشى پىاوان.
- * - **فەرتەنە** : ئازاۋەو پىئوى، لەفەتنەۋە ھاتوۋە.
- * - **فەرىك** : مېوھى پىنەگەيشتوۋ.
- * - **فەيفىتۇك** : ئامرازى فەيتەلئىدان بۆمنداىن.
- * - **فەيشەكدان** : ئەو رەختەيەھى كەلە پشتدا قايم دەكرى و فەيشەكى تىادا
ھەلدەگىرى.
- * - **فەنكە فەنك** : دەنگ لە لووت ھاتن، گرىانىك كەبە نووزەۋە بىت.

- * - قچهك : لاتهنشتینکی مال.
- * - قاقی : بهواتای گوئزو هیلکه دیت، ثم زاراهیه بؤمندالین به کاردیت،
- * - قاقۆز : جۆریکه له گیای به هاران ، وه کوو سیو بن عارد وایه، بنه کهی
هه لده که نریت و دوا ی لیکردنه وهی په لکه کهی ده خوریت زۆربه تامه.
- * - قابقاپ : نه علی له دار دروستکراو.
- * - قادیانه : گوندیکه له دهشتی ههریر.
- * - قادروک : بۆزه لیلکردنی قادر به کاردیت.
- * - قادۆ : سوکراوهی قادر.
- * - قاوه رتی : قاوه لتی، نانی نیوان به یانی و نیوه پۆ.
- * - قاپیلک : به مانای بهرگ دیت، یان سه ربه کاردیت، بهرگی کیسه ل قاپیلکی
پیده لئین، هه ندی جاریش بۆسه ر به کاردیت وه کوو ده لئین (قاپیلکه ستور) واتا
سه رگه وه یان سه رکه ستور.
- * - قاتۆلک : له ورزی پاییزدا دوا ی لیکردنه وهی گه لای تووتن، نه وهی جیده مینی
قاتۆلکی پیده لئین، نه ک ته نها بۆتووتن به کاردیت ، ته ماته و گوله به پۆژه و
باینجان ... هتد نه وانیش نه وهی جیده مینی قاتۆلکی پیده لئین.
- * - قاندان : وازلپه یان، وه کوو نه لئ (نه و جار هت قان ده ده م) واته نه و جار ه وازت
لیده هیتنم ، به لام جارینکی تر قانت ناده م.
- * - قانگ : شوینیک که دوو که لئ زۆر لیبی .

- * - قانگهلاچك : دواى ئەوهى كەنگر بەسەردەچىت و گەلاگەى بەرز دەبىت و زەرد دەبىت و دواىي ووشك دەبىت ، قانگە لاچكى پىدەلئىن.
- * - قارە : ئەو كەسەى كە دەكەوئتە دواىن كەس لەيارى كردن.
- * - قارنان : چرپۆ، رەزىل، قرولەجەر.
- * - قارەقار : دەنگى بزن و مەر.
- * - قاقا : گوندىكە لەسنوورى ناحىەى سكتان.
- * - قوتۆ : بەو سەگە دەووترىت براىن و گوئىكانى گچكە بىت.
- * - قوركىش : پارچە تەنەكەيەك لەدووداردەبەسترا بۆهينان و بردنى قور.
- * - قورنج : يەكئىك دەمارەكانى پشتى بىشى.
- * - قورنج شكىن : ئەوانەى شارەزان بۆ شىلان و شكاندنى قورنج.
- * - قونجرگە : جۆزىكە لەدرك.
- * - قونجرگە : بەدوونىنۆك گرتنى شوئى ران يان مىلى يەكئىكى ترو لىرەبادان.
- * - قوراو : خواردنىكى كۆنى كوردهوارىە، زياتر روهوندو كۆچەريەكان لىدەنئىن، برىتتە لە كولاندنى گوشت، ئنجا ماستى تىدەكەن و هەندى جاترەو بەهارات و نىركە پىازى تىدەكەن ، برىتتە لە خوشتىن و بەتامترىن خواردن.
- * - قلىم قاز : مندال دانان لەسەر مل، قەلاندۆشك.
- * - قدىلە : ختۆكە.
- * - قرچوهۆر : دەنگى سووتانى چەورى لەسەرناگر.
- * - قرقرتۆك : قورقوراگە، سورىنچك.
- * - قورەپەست : برىتتە لە گرتهوهى قور و لەجياتى خۆلەبانكردنى خانوو ، ئەو قورەى لىدەدەن، بەتايىهتى ئەو خانوانەى كەدەيانەوى بىكەن بەدوو قات، لەقاتى يەكەم بەقور دايدەپۆشن.
- * - قووپ : بەرزايى لەزنجىرە شاخ.
- * - قوت : بزنى گوى بچووك.

- * - قوچ : بەرزکردنەوہ .
- * - قوچەك : دانانى چەند بەردىك لەسەر يەك، نيشانەيە كەئەو شوینەمولكى كەسيكە، يان بۆ ئەو بەكار دیت لەسەر جۆگەى ئاو دايدەنن، نيشانەيە بۆئەوہى كەئاوہ كە ھەلبەستراوہ .
- * - قولمات : بۆدەنگ بەكار دیت، قولماتى نەكەى، واتا دەنگى نەكەى، لەھەندى شوینيش (قورمىن) بەكار دینن .
- * - قوون بەگچەر : يەككە لەھەرشوینىك گىچەلى لەدواوہبى .
- * - قەرەمکردن : چاگردن و كورتکردنى ردین و ھەلكەندنى موو، قەرەمکردنیاں پىدەگوت .
- * - قەیلوولە : وشەيەكى عەرەبىو ھاتۆتە ئاو زاراوہكانى خۆشناوہتى، نووستنى پيش نيوەرۆ قەیلوولەيە، فەرموودەى پىغەمبەرى لەسەرە كەكاتىكى گونجاوو پرخىرە بۆنووستن .
- * - قەيمەسى : بەرەبايىك و تىرەيەكى گەرەن لەخۆشناوہتى دەژين .
- * - قەراسنج : قەلاسنج دوو گوندى خۆشناوہتىن لەبنارى سەفين .
- * - قەرس بوون : توورەبوون .
- * - قەرەمەستىرى : بەجۆرىك لەدرك دەووترىت .
- * - قەرەمستانە : بەواتاى يارى كەرەمستانە دىت .
- * - قەمامە : دوورينىكى كەم .
- * - قەرەستە : پەتىكە يان زنجيرىكە بۆ بەستەنەوہى وولاخى بار لەسەرى دەئالينن، ھەم بۆ راکيشان و ھەم بۆ بەستەنەوہ بەكار دىت .
- * - قەرپ : خراب، يەككە كردارى جوان نەبىت .
- * - قەرس : نازارپىگەيشتن، يان بەشتىك توورەبوون .

- * - **قمرات قمراتانه** : یاریه کی کۆنی خۆشناوه تیه، چهند که سیک له سهر شوینیکی بهرز راده و ههستن به هیزی شان یه کتر پال ده نین بۆ ده رکردنی یه کتر له شوینه بهرزه که ، ئه وهی ده مینیتته وه له سهر بهرزاییه که براوه یه .
- * - **قهله بهر خۆره** : بالنده یه که هینده ی کۆتر ده بیست، هم له چیا هم له ناو باخچه کاندا ده بیست، ئه لاین نه توانی به ههوت جۆر دهنگ دهنگی خۆی بگۆری.
- * - **قهپۆز** : کورتانی وولاخ ئه و بهرزاییه ی پیشه وه به قهپۆز ناوده بریت. وه له ههندی شوین (قهله پوز) ی پینده لاین.
- * - **قهلۆک** : قهلوک به هاران شین ده بی له ناو زهویه کانی که پارسال کرابوون به شینایی، وه کوو لۆیو فاسۆلیا و قهلیه ده رده کات، شتیکی به له زه ته، چه ندجۆریکی هه یه، وه کوو (قهلوک گاگۆز، قهلوک خاتوون، قهلوک مار... هتد) .
- * - **قهری**، پاییزان دوا ی سه رپرینی گیسکه دابهستی ، ههندی له گوشت سوورده کریتته وه وله مه نجه لئی تایبه تدا هه لده گیری بۆ وه رزی زستان ، هم له جیاتی رۆن به کارده هات و له ناو چیشتیان ده کرد، هم هیچ خواردنیکیش بی گوشت نه ده بوو، له ههندی شوین (قهلی) ی پینده لاین.
- * - **قهپوچکه** : کلای به پروو.
- * - **قهسنی** : ده رمانیک بوو بۆ مندالی ساوا به کارده هات ، ئه و مندالی که زۆر ده گریا، له چه ند رووه کیک دروست ده کرا.
- * - **قجیله** : جۆریکه له و گیایانه ی که هه رله پاییزاندا له ناو ئه و زه ویانه شین ده بی کراره نه ته شینایی، دوا ی کولاندن به سرکه لیده نریت وه کوو (تۆلکه) وایه، له ههندی شوین (گیاپه رچیوه) ی پینده لاین.
- * - **قور** : شتی نابه جی، ههروه ها نه وانه ی گونیا ن زۆر گه وره یه .
- * - **قورته لاس** : گوندیکه له دۆلی عه لیاوه .

- * - قورنیچك : بهه مان شیوه دیت.
- * - قوله تین : ئەم زاراوه یه تایه ته به خوشناوه تی، هەرچه نده وشه که عه ره بیه به واتای ناویکی کهم دیت، به لام له لای ئیمه بهو مانایه نیه، به لکوو دروستکردنی په رژینیک له دهوره ی ناویکی رویشتوو واتا له سهر جوگایه کی ناو، که نهو جوگه یه به بهرده وامی ناوی پیادا پروا، وه کوو گزمیک بچووک ، ههم ناوی بو بچی و له لایه کی تریش بچیتته دهروه، وه کوو حه مامیک وایه، ههم بوخوشوشتن و ههم بو شووشتنی جل و بهرگ و قاپ شووشتن، قوله تین ته نها هاوینان دروست ده کریت ، نهوانه ی کهوا مالیان ده به نه ناو که پر قوله تین دروست ده کهن. جگه له مهش ژنان نوژیشی لی ده کهن.
- * - قوپک : بهرزایی سهر ترۆپکی شاخ.
- * - قۇپەن : چهپک، ده سک.
- * - قۇدی : ئەم زاراوه یه بو دوو مه بهست به کاردیت، یه کهم به واتای قووتوو، دووه میش به رانبهر به ناوینه جاران به کارده هات.
- * - قنوووت : ئەم وشه یه له زمانی عه ره بیه وه هاتوو، به یانیا ن دو عای قنوووت له ناو نوژدا ده خویندریت، ههروه ها هه مان زاراوه له هه ندی گوند به نانی چیشته نگاو دهووتریت، به یانیا ن دوای پشوئیک کارکردن جه میک نان ده خوریت، له هه ندی شوین به نانی چیشته نگاو به ناوبانگه له هه ندی شوینیش قنوووتی پیده لین.
- * - قیرژه : گوندیکی خوشناوه تیه .

ك

- * - كا؟ : كوا له كوئيه؟
- * - كا بينه : كوا بيهينه.
- * - كالهكئيه؟ : كوا له كوئيه؟.
- * - كاچويت : هيچيان دهرنهچون، بۆكارهساتيك ديت كه بهسهرخيزانئيكدا بيت و كهسيان دهرنهچي، نهئين كاچويتيان ليپرا.
- * - كارتبخ : بۆ تيزكردنهوهي داس و بيورو چهقو به كارديت، سمپاره.
- * - كاوهخۆ : به هيمني، له سهرخۆ، زۆر هيور.
- * - كاني : كوا له كوئيه؟.
- * - كارهيي : به كيك نه گهر زۆر خيرابي له خواردن و كار كردندا .
- * - كاكيله : براغيان ، كاكهغيان.
- * - كاكيله : دداني خرينه نهوهي لاي پشتهوه.
- * - كاكۆ : براغيان، خوشك بۆبرا گهوره به كاري دئين، ههروهها براژنيش بهبراي ميژد دهئيت كاكۆ.
- * - كاكوت : نهو ناميرهه كاهه كووتى.
- * - كارخانچي : پياوي به فرت و فيل.
- * - كارهكهگا : پيلاوي له پيستي ئاژدهل دروستكراو، بۆرؤيشتنى سهربهفر زستانان به كاريان دههينا.
- * - كارهموو : مووي په شتراو و تهنراو له مووي كار.
- * - كارهوان : شواني كاريله.
- * - كافرستانى : بهزههيه نههاتنهوه به ليقه و ماوان و ههژاران.

- * - كاردی شاخی : ئەو كاردیهیه كه له شاخ دهروێ.
- * - كاردی قورێ : ئەو كاردیهیه كه له دهشتا دهروێ و گهلێك زۆره.
- * - كاردی ریشووری : ئەو كاردیهیه كه زۆر رهواجی له سه رهو به هاران زوو دهفرۆشێ.
- * - كارك : به بهرووبوومی نهگهییو دهووتریت، وهكوو (كاركه گهراز، كاركه سیو، كاركه گندۆره... هتد) .
- * - كادین : شوینی تینكردنی كا بۆوه رزی زستان.
- * - كاموسهك : گوندیكه له دۆلی هیران.
- * - كارووش : جوړیكه له گیا، رهگی لهزهویدا په رت و بلاو دهبن و كشتوكال لاواز دهكات.
- * - كاوانیان : گوندیكه له روژناوای شه قلاوه.
- * - كاژیر : بوشتی گهوره به كاردیت ، وهكوو كاژیره ستوور ، اتا سه رگه وه.
- * - كانی بهرد : گوندیكه له سه رووی باليسان.
- * - كانی بی : گوندیكه له دۆلی عه لیاوه.
- * - كارته : قه دی نوێ ی دارو تووتن.
- * - كوپهران : بۆجووتكردن به گاو وولاخ به كاردیت.
- * - كوهرمار : ماری بۆره ی سه رسی سووچی ژه هردار.
- * - كوپیژگه : مندالی كورپی گچكه.
- * - كوړیس : ئەو بزنانه ی كه قوچ و شاخیان نیه.
- * - كوورژنی گریان : گریانیه به دهنگی بهرز.
- * - كوندهران : ئەو كه په رهی یان ئەو شوینه ی كه كونده ی ناویان لیداده نا بۆنه وه ی ناوه كه گه رم نه بی.
- * - كه پووقه لانگ : كه پوو درێژو خوار، لووت درێژ.
- * - كهتره : بز و مه ری نه خووش ، كه له دوایی مینگه لدا دهروون.
- * - كهچه : كو نه و بیبایه خ.

- * - كەحلان : ئەسپى باش.
- * - كەرمانە : ئەو پارەيەى كەلە پەشىمان بوونەوہ لەسەودايەك دا دەدرى.
- * - كەرۆكە : بېنەقل و گىلۆكە.
- * - كەلام : فەرموودە، ناخاوتنى كەسانى بەرپىزو حورمەت (كەلامت بە شەكربى).
- * - كەورى نانى : ئەو پارچە پېستەيە كە خۆشكراوہ بۆ ئەوہى ئاردو ھەويىرى لەسەردابنېن.
- * - كەوہت : جۆرە دارىكە.
- * - كەونينە : زۆركۆن و ميژوويى.
- * - كەسۆك : سەگ.
- * - كوركە حەرامە : بېچوروى بالئندە يەكەم جار توكىك دەردەكات رەنگى زەردە، كوركە حەرامەى پىدەلېن.
- * - كەچە : بۆشتىكى خراپو، وەكوو كەچە لىف، كەچە گوش... ھتد.
- * - كوتكە كۆر : يەكىك چاوى كەمبىن بى.
- * - كخ : بۆترساندننى مندال كە شتى پيس نەخوا، واتا پيسە.
- * - كەرەكيفە : شتىك كە كەرۋو لىيدابى يان پشوو بووبى.
- * - كەسك و سۆر : كۆلكە زىرپىنە.
- * - كىرپە : بىدەنگبە، ووسبە.
- * - كرۋژ : گوندىكە لەدۆلى سماقولى.
- * - كزر : كەمىك ووشك بووبى.
- * - كووزى : پارچەيك، قاشىك، كەرتىك، وەكوو كووزىە خيار، كووزىە گندۆرە، كووزىە شفتى.
- * - كەمەرە : وشەيەكى زۆركۆنى كوردەوارىە، لەخۆشناوہتى زۆرىەكاردىت، بەماناى رەفە دىت، چەند سىنگى دار يان ئاسن لەديواردەكووتن و تەختە دارىكيان لەسەردادەنا و كەلوپەليان لەسەردادەنا.

- * - کهرهش : جۆریکه له گیا ، جۆره بۆاریکه له ناو گهنم و جۆدا شین دهبی.
- * - کهرهنگر : گهلا یان په لکی داربهروو، که پایزان دهوهری له ژێرداره که ده کهویتیته سهریهک و ووشک دهبی، ئەو چرویه ووشکه که رهنگری پیده لێن.
- * - **کهتمانە جۆتانە** : دوو کەس بهرانبهر به کترههریه که دهستی که ده به نهوه پشت خویان ، به کی که دهی گووت من جووت، ئەوهی تریش ئەهی ووت منیش تاک، ههریه که دهستی خۆی ده هینایه پیتشهوه و ههریه که چهند په نهجهیه کی ده قوچاند هه ندیکیشیان بهرز ده کردهوه، ئەگەر په نهجه کان جووت بانه ئەوا ئەوهی ووتبووی من جووت ئەو دهیبردهوه، و به پینچه وانه شهوه، ئەمه بۆدهستپیکردنی یاریهک بوو یان ئیشینک، که کامه پیتش ئەوهی تر دهست به یاریه که بکات.
- * - **کهلهپهز** : جۆپرکه، قزبرکه. ووله.
- * - **کهوهرتیان** : گوندیکه سهریه قهزای شه قلاوه.
- * - **کهوههری** : کهسی که زۆر ئیش بکات و ماندوو بیت، ئەلێن (کفت و کهوههری) بووم، واتا ماندوو و هیلاک بوومه.
- * - **کهولۆس** : به کی که ددانی پیتشهوهی که تبهی.
- * - **کهههری** : به هه مان مانا دیت، ئەم زاراویه له ناوچهی بیتواته و گونده کانی به کار دیت.
- * - **کهسهه** : وولاخ که زۆر ماندوو بکری بیتاقهت دهبی، به تابه تی کاتی خۆی که کاروانیان ده کردن، خواردنی نامینتی، به چهند کهسی که وولاخه که لهزه وی ده دن و ژیر لووتی شهق ده کهن ، ئیسکیکی بچوک به موس ده بپرن و ئیدی وولاخه که چاک ده بیتتهوه، ئەو ئیسکه وورده، که سه می پیده لێن.
- * - **کههۆ** : به مانای مرۆقی فیلباز دیت، ئەیان ووت (بیاوه کی که مۆیه) واتا پیاویکی فیلبازو زیرهک و زۆر زانه .
- * - **کهند** : شویتیکه چال و قول.
- * - **کهنده سوور** : گوندیکه نوویه له سه رجادهی گشتی باليسان.
- * - **کتک** : پشيله.

- * - **كشپل** : قشپل، پاشماوهی مه‌پوزن.
- * - **كشتهك** : بهواتای قهیتان و بهن دیت، هه‌روه‌ها بۆمروۆفی فیلبازیش ده‌لین فیّره كشتهك.
- * - **كهویه بهفر** : په‌له به‌فر، شوینتیک له‌چیا به‌هاران یان هاوینان به‌فری لیبمینی، نه‌و پارچه به‌فره كه‌وی پی‌ده‌لی.
- * - **كهفتی** : به‌همان شیوه دیت، له‌هه‌ندی گوندی سه‌ربه‌ناحیهی بیتواته كه‌فیه به‌فری پی‌ده‌لین.
- * - **كلیژ** : سه‌ركونی سمتی مرۆژ.
- * - **كسكه** : به‌زودوونگ وورد ده‌كریت و سوورده‌كریته‌وه.
- * - **كلك ته‌كینه** : جوړیكه له‌چۆله‌كه، بچووكه له‌كاتی نیشتنی كلکی ده‌ته‌كینی.
- * - **كه‌ركوڅ** : جوړیكه له‌گیای به‌هاران، ناوه‌كه‌شی له‌وه‌وه هاتوه گه‌ر كه‌ر بیخوا كوۆخی ده‌گاتی.
- * - **كه‌ره‌دی** : زستانان چروۆی ووشك ده‌دری به‌بزن و مه‌ر، دواى خواردنی چروۆیه‌كه نه‌و چیلکه‌ی ده‌مینیته‌وه كه‌ره‌دی پی‌ده‌لین.
- * - **كه‌ره‌واژی** : چه‌مانه‌وه، به‌كه‌سیك ده‌ووتریت كه‌په‌ربووبی و پشتی چه‌مایته‌وه.
- * - **كووم** : به‌دۆلی بچووك ده‌ووتریت.
- * - **كووره‌وی باو** : جوړیكه له‌مار، نه‌و بۆره ماره گه‌وره‌یه‌یه كه‌له‌سه‌ر ریڅاكان خوۆی مه‌لاس ده‌دات، جووله‌ی كه‌مه، به‌لام ژه‌هری ترسناكه.
- * - **كووری** : گیسکی دابه‌ستی، گیسكیتك زۆر قه‌له‌و بیت نه‌لین ده‌رتی كووریه‌!
- * - **كویژیله** : كیتشكه، چۆله‌كه.
- * - **كویری‌شك** : كه‌رویشك.
- * - **كوپرش** : بزبانگ‌کردنی وولاخ به‌كاردی.
- * - **كیل بۆوه** : واتا هه‌ستایه‌وه، یه‌كیتك نه‌خۆش بیت و چاك بوویته‌وه.
- * - **كیشكه** : گوندیكه له‌نزیک گۆمه‌سپان.

- * - كىژۆرە : كىژۆلە، كىژۆلە.
- * - كۆدەرە : گوندىكە لە سنوورى ناحىەى سىكتان.
- * - كۆلكە رەشە : گوندىكە لەدۆلى ھىران.
- * - كۆز : پەرزىنىكى بچوك لەنزىك مال بۆتىكردى كارو بەرخ.
- * - كۆراو : كانىە ناويك كە ئاوى كەم بىت، كوئراو.
- * - كۆرى. شارۆچكەيەكە لەسەر رىگای شەقلاوہ پىرمام.
- * - كۆخان : ھەم گوندىكى نويىە لەبنارى ھەورى ، ھەم پىاو چاكيكە.
- * - كونەفلوسە : گوندىكە لەبنارى چىاي ھەورى، لەسنوورى ناحىەى سىكتان.
- * - كوندەران : جاران كەپرېك لەپېش مال دەكرا بەتايىەتى ھاويان ، كوندەى ئساو دىمكەو لوولكەى ئاويان لەسەردادەنا، كوندەرانىان پىدەگوت.
- * - كۆتك : قاپ يان جامى لەدار درووستكراو.
- * - كۆترە : ئەو دارەيە كەدەدرىتە ژىرخانوو .
- * - كوتەك شكاندن : دواى بەفركەوتن ئەگەر زۆرىكەوى، زۆرىەى رىيەكان دەگىرىن، چەند كەسىك دەچن رىيەكە دەكەنەو، بەمە دەلېن كوتەك شكاندن.
- * - كوو؟ : چۆن؟.
- * - كوچك : بەرد.
- * - كولك : وەكوو سۆو قونىر واىە.
- * - كولانكە : جاران كونىكيان لەسەريان دەكرد بۆدەرچوونى دووكەل.
- * - كولافە : يەكيك زۆر وەرەس بووبى ، ئەلېن (ھەندم چاوەرپى كوردى كولافە بووم) بەواتاى برىندارىش دىت.
- * - كراوقاسم : لوتكەيەكى بەرزە لە نزيك چىاي ھەورى.
- * - كراوى داوهرى : لوتكەيەكە لەسەر زىنەتير.
- * - كراوى ديوانە : لوتكەيەكە لەچىاي ماكۆك.
- * - كردم كراندم : ھەرچەندى ھەولمدا، بۆكارىكى كەنەكرابى.
- * - كرۆتن : ووردكردنى شتېك بەددان.

- * - كرؤژتن : بەھەمان واتا.
- * - كرووك : گول.
- * - كرپۆھ : لەكاتى بەفباريندا با ھەلبكات و بەفرەكە بەستى كرپۆھى پيڤدەلئين.
- * - كرووك ماست : بەھاران لەكاتنى زۆربوونى ماست دەروى، چەند رەنگىكى ھەيە.
- * - كرووك بووكۆرە : گولئىكى بەھارى رەنگ سوورە.
- * - كرووك فەقى : گولئىكى بەھارىە رەنگى مۆرە وەكوو دەمەشپىر وایەبەكۆمەل دەروين.
- * - كرووك عاجیلە : گولئىكى سروشتى بەھارىە ، لەزەوى زۆربەرز نابیتەو، گولەكەى وور دەو سپیەو دەورەكەشى زەردە، بۆدەرمانى كوردەوارى بەكارى دئین.
- * - كەربەشە : جۆرە گياپەكە بەھاران دەروى.
- * - كشتەك : ئەو داوھى كە وەكوو كەزى دەپەشتى، ھەروەھا كەسانى فيلبازيش فيرە كشتەكيان پيڤدەگوتن، وئەو كەسانەى كەنەخۆش دەكەوتن و نەخۆشپەكيان دريژخايەن بوو، دەيانبردە سەر چاكىك، ئەو پەرقۆ سەوزەى لەسەر چاكەكە بوو پارچەپەكيان ليڤدەكردەو و لەدەستى نەخۆشەكەيان دەبەست، بەمەشيان دەگوت كشتەك.
- * - كورەبەشە : گياندارئىكى زۆرقەلەو و ھيڤدەى پشیلەپەك دەبیت.
- * - كرمۆكە : خشلئىكى كۆنە، ژنان بەتاسيانەو دەخست.
- * - كيش : بەماناى چ ئيشيەك دیت، بۆغوونە (كيشەكەى؟) بەماناى چ ئيشيەك دەكەى؟.

ک

- *- **کابۆره** : که وولاخیکى بهرزه سهرده بریت ، خوینه کهى بهربلاو ده بیست، گساو جوانه گا ده چنه سهرخوینه کهو له بۆره بۆر ده دهن به مه ده لاین گابۆره.
- *- **کابنه** : نهو گایه ی ده که ویتته نزیك دارچه قى گیره کردن.
- *- **کاپهل** : بالنده یه کی زۆر جوانه و له کۆتر گه وره تره.
- *- **کاتوو** : شاتوو، توی سوور ، تووشامی.
- *- **کارهگار** : دهنگی مریشکی هیلکه کهر.
- *- **کانگیو** : بۆشتی گه وره به کار دیت، وه کوو ماری گانگیو واتا ماری گه وره.
- *- **کاشه** : به بهردی گه وره ده ووتریت.
- *- **کاکۆره** : نه خوشیه که تووشی وولاخی بهرزه ده بیست به تایبه تی مانگا ، وه کوو (زیبکه) وایه له زمانى مانگا دیت.
- *- **کارهدان** : کلیل دان، قفل دان.
- *- **کجیووله** : به بیچووی سهگ ده ووتریت.
- *- **گرواز** : بهری دارمازووه وه کوو گروان وایه، پرچ لүүл.
- *- **گره دۆشاو** : گلینکی سپیه له دۆشاوی ده کهن .
- *- **گراو** : گوندیکه که ووتۆته خوارووی سهری رهش.
- *- **گړک** : ده ستاری له دار دروستکراو بۆ لیکردنی برنج به کار دهات.
- *- **گزره** : برینی داری ته پ له چیاو له سهریه کدانان بۆ پاییز.
- *- **کهجهرو** گوجهر : به کهسانی خویری و سهرسهری دیت، یان نهو کهسانه ی که کهس حیساییان بۆناکات.

- * - **كەلجۆ** : بەواتاى گىل و نەفام و گەمژە دىت.
- * - **كەرەوان** : دووگوندىن (گەرەوانى سەرۋو و خوارو) لەنزىك شەقلاۋە، ھەرۋەھا بەھەمان شىۋە دووگوندىن لەرۆژھەلاتى رواندز.
- * - **كەرشك** : ئەو دارەى كەوا دەدرىتە بەر مېو بۆئەۋەى خۆى لەسەر رابگرى، لەھەندى شوپىن (تەژە) پىدەلېن.
- * - **كەرۋتە** : گوندىكە لەنزىك ھىران.
- * - **كەولانەو** : جۈولانەۋە، يەكىك زۆر بەئاستەم بتوانى خۆى بچولېنى.
- * - **كەرياۋە** : گوندىكە لەخواروۋى مەسېف.
- * - **گرد گۆران** : گوندىكە لەسنوورى ناحىەى سكتان.
- * - **كەندەر** : ئەم زاراۋەيە برىتتە لە دارىك كەبە ووشكى ئاۋى مشتىبى و بەو ھۆيەۋە بىۋرو داس نەيپى ، بەو جۆرە دارە ئەلېن گەندەر.
- * - **كوفكە** : ئەو پەتەى كەدەكرىتە مىلى (گىسك و بزن و .....ھتد) گوفگەى پىدەلېن.
- * - **كۆرەكۆر** : گرمە گرم و دەنگى ھەورە ترىشكە.
- * - **كۈست** : پەنجەى دەست يان پى.
- * - **كۆربەشىر** : گوندىكە لەدۆلى مەلەكان.
- * - **كۆربەشىر** : گوندىكە سەربەناحىەى سكتان.
- * - **كۆرى** : گلپەى ناگر، ھىزو مەشخەلى ناگر.
- * - **كۆمەسپان** : يەكەم گوندىكە لەسنوورى دۆلى قەلاسنج و دۆلى سماقولى.
- * - **كواندە** : زىلدان، گوفەكى زىل.
- * - **كۆرگە** : جۆرىكە لەبۆارو لەژىر تەماتەو تووتن و چىنراۋەكانى تردا شىن دەبى، رەنگى سىپى و مۆرە ، چىنراۋەكە لاواز دەكات ، بۆارىكە زۆرزيان بە چىنراۋەكان دەگەيەنى.

- * - **گونه بى** : بهاران دارى بى دواى پشكوتنى گهلاكانى بهرئىك دهردكات ،
ئهم بهره لئده كرئتهوهو ده خورئت.
- * - **گونك** : ئهوانهئى گونيان گورههه، فتق.
- * - **گويزته لئيه** : ئهم زاراوهه لهههئدى گوندى خوئناوهئى بهكارديت، بهتاييهئى
پياوه بهتمهئنهكان بهكارى دئئن و خهريكه لهناو دهچئى، بهواتاى (حهزت
لئيه؟) .
- * - **گوزرى بهرسينكى** : جوړئكه لهيارهه رهسهئنهكانى خوئناوهئى، سئنگئىكان
دهچهقاند و چهئد گوزرىئىكان لهژئر سئنگهكهدا دادهئا، يهكئك پاسهوانى له
گوزرهكان دهكرد، ئهو گروههئى دهروههئى سئنگهكهش ئهئان ويست كه
گوزرهكان بدزنهوهو بهو گوزرانه لهو كهسهئان دهءايهوه.
- * - **گۆنهل** : گۆنهل وشهئيهكى تىرى خوئناوهئيه، لهههئدى گونء بهكارديت و
تائئستاش ماوه، بهزاراوههئى رهسهئنى خوئناوهئى دادهئريت، ماناكهشى
ئوههئيهبهو جوړه پياوانه ئهووترئت گۆنهل كه خرو تئك چهقيوو و كهمئك
قهلءون، لهههئمان كاتئشدا فئلبازن، ههئدى جارئش وهكوو جئئو بهكارديت ،
لهو كهسه تووره ئهئبن و پئئدهلئئن (ههئى گۆنهلئى ناپهسهئند) .
- * - **گۆد** : بهواتاى دهست و پئى سربوون بههؤى بهفر، يان پئى تهزئن.
- * - **گۆردى** : ئهو بزئانهئى گؤئيهكانئان پان و درئئن.
- * - **گۆردى پؤش** : ئهو بزئانهئى گؤئيان پان و سئپن.
- * - **گۆردى كار** : ئهو بزئانهئى گؤئيان پان و مهئلهو قاوهئين.
- * - **گۆردى مس** : ئهو بزئانهئى كه گؤئيان پان و رهنگئان بؤرن.
- * - **گۆردى رهش** : ئهو بزئانهئى گؤئيان پان و رهشن.
- * - **گۆرمزه** : گئايهكى بههاريه و دركاويه، دواى كولانءن هئلكهئى تئكهل دهكهن،
خواردئكى بهتامه، ههروهها يهكئكه لهو گئايانهئى كهبؤ دهئمان بهكارى

دینن. ههروهها ئەلێن ئەگەر بههاران گۆرمزه زۆر بیټ ئەوا باران کهم دهباری و باران بره .

* - **گۆرین** : بهمانای ئەوه دیت که کابرایه که قسهیه کی کرد بیټ ، کهسه که لهوی نه بیټ و غائب بی، ئەلێن (وه کی کابرای گۆرین گوئی) .

* - **گیڕه** : چه ند وولا خێک به گوریس له ته نیشته یه که وه داده به ستن و دارێک له ناوه راستی گیا یان گه نم و جو ده چه قینن و وولا خه کان له سه ر گیا یه که ده سو پینن تاکوو ووردی ده کهن.

* - **گیرۆبوون** : گیرۆده بوون، ئالووده بوون.

* - **کیا په رچیوه** : جوړیکه له و گیا یانه ی که پاییزان ده پوی و له گه ل توړکه تی که لی ده کهن بو خواردن.

* - **گیڕه** : وه کوو ته زره وایه و دوی به فریارین دهباری ، له هه ندی شوین به فرخوړکه ی پیده لێن، گیڕه به فر ده توینیته وه .

* - **گیلمه کیلم** : به یه کی که ده ووتریت که زۆر ووتنی له لا باش نه بیټ، یان به واتای قسه ی بیماناش ده گریته وه .

* - **گیل مه ندۆخ** : کی شه یه که که زۆر گه وره بیټ و به کهس چاره سه ر نه کریټ ئەلێن بو ته گیل مه ندۆخ ، واتای فیتنه و ئاشووب.

ل

- * - لاسك : قەدى مېتو.
- * - لاسه : گونديكە لەنزىك شەقلاوه.
- * - لاس : جۆره دارىكى دېركاويه.
- * - لاولاوه : جگەلە لاواوهى ئاسايى كەبۇجوانى لەدەورى كەپرو ساباتا دەچىنن و پايىزان گولتىكى جوان دەردەكات، لاواويهكى تىرش ھەيه و جۆرىكە لەبىزار لەنىو چىنراوه كاندا دەروى خۆى دەئالئىنتە سەر شىنايىه كان و لاوازى دەكات.
- * - لاتەلقەوچ : لەپەنايه كدا.
- * - لارەشه : شىرپەنجە، نەخۇشيه كە تووشى ئاژەل دەبىت.
- * - لايدە : بەكەسىك دەووترىت كە بىگانە بىت و كەس نەيناىت.
- * - لەبا : مېيهى سەگ دىرەكەى پىدەلئىن، ئەو كاتەى كەكاتى پەرىنە، چەند سەگىكى دەكەوئتە دوا، بەو دىرەكەيه دەلئىن لەبا.
- * - لەترقۇنىدا : دەنگى پىكەنىنى بەرز، قاقا پىكەنىن.
- * - لەپكە شىنكە : بۇچاوووزار لەملى مندال دەكرا.
- * - لەبەركردن : داكەندنى جلوبەرگى لەنىوقەدى مرۇفۇ بەسەرەوه وەكوو (كراس، فانىلە، كورتەك، ساقۇ...ھتد).
- * - لەپىكردن : داكەندنى جلوبەرگى كەلەخوارووى نىوقەد دەپۆشرى، وەكوو (شروال، بىجامە، دەرىپى) ھەرەھا (گۆزى و پىتلاو).
- * - لەق لىدان : بانگىپان بەباگوردان جارئك.
- * - لەق لىدان : وولاخى شەمووس كە بە پىيەكانى پشتهوه لەمرۇفۇ بدات.

- * - لەق لیدان : تیکدانی کارێک کە ریکخراپى، ھەلۆھشاندنەوہ.
- * - لەم وابى : وامزانى، بیرم بۆئەوہ چوو.
- * - لەھۆر خۆچوون : ناگا لەخۆپران، بێھۆش بوون، یەکیک نەخۆش بى و خەوى لیبکەوى.
- * - لەمە چیتەر : جنۆکە.
- * - لەندەھۆر : سەرکردەيەک بووہ لەخۆشناوہتى ناوى زۆر لەبابەتى مێژوودیت.
- * - لەندەھۆر : بەکەسى زۆرخۆر دەووتریت، وەکوو دەلین (دەریسى لەندەھۆرە قەت تیرناپى) یان (ھەندى لەندەھۆرەكى خوارد).
- * - لەتەرەب : ماین و ماکەر کاتى پەرىن پىیان دەلین لەتەرەب.
- * - لەکەر : چیل (مانگا) کاتى پەرىن پىیان دەلین لەکەر.
- * - لەیس : شوینى ھەوانەوہى کەو لە زستان لەژێر تاشەبەردى گەورە.
- * - لەیسک : شوینى ھەلنیشتنى مریشک بەشەو.
- * - لەینگ : بەو کەسانە دەووترى کەيەک لاقیان ھەيە.
- * - لەیداوران : لەدەور کۆبونەوہ، لەنزیکيەوہ کۆبونەوہ.
- * - لەیرەبادان : واتا قورنچکە لیدان.
- * - لەیمشت : ئاوى زۆر، لافاو.
- * - لەچماو : کەسێک لەکاتى ناغخواردندا پاشماوہى خواردنى بەناو دەستدا شۆرپیتەوہ، یان خەوتبى لیک لەدەمى بێتە دەرەوہ.
- * - لەکیرانەوہ : بۆئەو کەسانە بەکاردیت کەبەدواياندا بنیرى بۆداوہت و خۆشى.
- * - لەۆچە : ئەو کاتەى گویزو چەقەلەو باوى لەبەرگەکەى دیننە دەرەوہ لۆچەى پیدەلین.
- * - لەگبن : خشتى دیوار.

- * - **ما** : بۆ؟ لهههندی گوندى سهر به بيتواته به كاردى، (ما واكهى؟) بۆ واده كهى؟.
- * - **مات** : كز، لاواز، كرو بيدهنگ.
- * - **ماته** : خۆكز كردن ، سهره تاي پينگه يشتنى به رووبوم، (ههنجير ماته بوينه) .
- * - **ماچماچانى** : راموسان، يه كترى ماچكردن.
- * - **ماخۆ** : خاوهن، ساييب.
- * - **مادۆن** : پييده چيئت ئەم وشهيه له عه ره بيه وه هاتبييت ، به واتاي پشوويان وه گرگرتنى مۆلەت ديت، جاران ئەگەر يه كيك سهر باز بوايه و بۆيشوو هاتبايه وه مال ئەيان ووت (مادۆن) ي وه گرگرتوه، و اتا ئيجازه ي وه گرگرتوه.
- * - **ماركردن** : دروستكردنى مال و جيا بونه وه له دايك و باوك و خوشك و برا.
- * - **ماخمرانه بووى** : و اتا مالت خه راب نه بييت، مالت ويران نه بييت.
- * - **مام ده رزى** : جۆر يكه له گياي به هارى، وه كوو ده رزى بار يكه وه له گه ل تۆر كه و گيايه كانى تر ليده نرى.
- * - **ماكوك** : زنجيره چيايه كى به رزه كه وتۆته باكوورى بيتواته.
- * - **مالۆس** : به رازى ميبه.
- * - **مامهجهلكه** : گونديكه له سهر ريگاي (هه رير_ شه قلاوه) .
- * - **مامۆتك** : يه كيك زۆر شاره زاي ئيش و كاران بييت، بليمهت.
- * - **ماش و برنج** : بريتيه له تيكه ل بوونى مووى رهش و سپى سهر، (سهرى ماش و برنج بووه).

- * - **مانگ** : نه خوښيهك بسو تووشی منداډ ده بسولوازی ده کردو خوارنی کهم ده خوارد.
- * - **مهسهبه** : دانانی کهوی مائی له ناو شویننیک بؤراوکردنی کهوی کینوی.
- * - **مهگیرانی** : له مانگی یه کهم و دووه می زگپری ، ژنان دلیان تیک ده چی و کهم ثاره زووی خواردن ده کهن ، نهو ماوه یه حه زوو ثاره زوویان زیاتریو خواردنی ترش ده چی ، نهو حهزه مه گیرانی پیده لئین.
- * - **مهتکب** : مه کتوب ، خویندنگا ، قوتابخانه.
- * - **مه دو** : کورترکراوه ی ناوی (نه حمه د) .
- * - **مهدهد** : فریام کهوه ، داوای یارمه تی کردن له پیاو چاکان.
- * - **مهرازه** : له وزه تین ، گهروو هه لستان.
- * - **مه رنجوش** : گیایه کی به هاریه بو ده رمان ده شی.
- * - **مه رس** : گای بنه له گیره دا ، عادزبوون ، سه رسام بوون.
- * - **مه سه مه ژی** : ژیاننیک له نیوان مردن و ژیاندا ، نهوانه ی زور هه ژارن ، نهوانه ی زور نه خوښن.
- * - **مه عبهین** : له نیوان ، مابهین (له مه عبهینی زستان و بوآردا) .
- * - **مه لهکان** : یه کهم گوندی خوښناوه تیه له باکووره وه ، ئیستا هاوینه هه وارنکی به ناوبانگه.
- * - **مه لؤک** : گوندیکه له سنووری ناحیه ی بیتواته.
- * - **مه شوکه** : نه م زاراوه یه زور کونه و خه ریکه له ناو ده چی ، بهو گوی دریشه (که ره) نه لئین که زور به ته مهن بووبی و توانای هه لگرتنی باری نه بی ، واتا پیره کهر.
- * - **مه غو** : سوو ککردنی ناوی مه غدید.
- * - **مه کاره** : نامیری دار کولین.
- * - **مه کیز** : حه زوو ثاره زوو.

- * - **مس** : بزن و گیسکی بناگویی دووره‌نگ.
- * - **مسی** : بانگکردنی (مسریه) .
- * - **مسی** : واتا شده.
- * - **مستو** : سووککردنی ناوی مسته‌فا.
- * - **مچه** : سووککردنی ناوی مسته‌فا.
- * - **مشه‌رپه‌ت** : نیردراو بو‌دۆزه‌خ. (به‌جه‌ننه‌مییان مشه‌رپه‌ت کرد) .
- * - **مشه‌مما** : وه‌کوو خیمه‌ وایه‌و ئاونادات، جاران به‌سه‌ر باری وولاخیان ده‌پیچا
بو‌ئه‌وه‌ی ته‌ر نه‌بی‌ت .
- * - **مشتاغ** : راستکردنی پارچه‌ زه‌ویه‌ک و پاککردنه‌وه‌ی بو‌ئه‌وه‌ی تری‌ی لیدابنیتن
بو‌ووشک بوون بو‌ئه‌وه‌ی بی‌تته‌ می‌وژ، هه‌روه‌ها بو‌ ووشککردنی تسووتنیش
به‌کار دیت.
- * - **مغه‌یری** : ئەم وشه‌یه‌ له وشه‌ی (غار) عه‌ره‌بیه‌وه‌ خزاوه‌ته‌ نی‌و زمان‌ی
کور دیه‌وه‌، به‌واتای ئەشکه‌وتی گه‌وره‌.
- * - **مونه** : رووگرژو تووره‌.
- * - **موته** : به‌رزاییه‌که‌ له‌دۆلی بالیسان.
- * - **مۆدنه** : برینی قه‌ده‌کانی داربه‌روو، بو‌ئه‌وه‌ی داره‌که‌ زۆر گه‌وره‌ نه‌بی‌ت و زوو
پیر بی‌ت.
- * - **میراوه** : گوندیکی نزیك شه‌قلاوه‌یه‌.
- * - **مید‌ر‌ه‌وه** : مح‌جهره‌ی لیواری سه‌ریان.
- * - **میل** : راوچییه‌کان هه‌ندی به‌رد له‌سه‌ریه‌کدا ده‌نیتن، بو‌خۆحه‌شاردان، هه‌ندی
چرۆو گه‌لا له‌ده‌وری خۆیاندا ده‌نیتن بو‌ راو کردن.
- * - **میرووسی** : یه‌کیک له‌گه‌ره‌که‌کانی بالیسانه‌ ، یه‌کیک له‌کوره‌کانی (ئه‌مبیز
بووه‌) له‌ میرووسفه‌وه‌ خزاوه‌ بو‌ میرووسی.

- * - مینهك : جاران خهلكی خوشناوهتی کاروانیان دهکرد بۆ دهستی ههولپرو شوینهکانی تر، وولاخهکان ههموویان باری تاییهتیان لیباردهکرا، کهریکیشیان دهبرد پیداوایستهکانی وهکوو خواردن و کهلوپهلی نووستنیان لیباردهکرد، بهو گوی درپژهیان دهگوت مینهك.
- * - میرگهسەر : گوندیکه لهسەر ریگای (باليسان_بیتهاته) .
- * - مرداو : ئاوئیکی کهم، کانیهك ئاوی کهمی لهبهر پروا.
- * - مردووخ : لهرو لاواز ، سیس و بیتهوانا، پیاوی نابووت، حیزه پیاو.
- * - مریشکاویلهک : بالندهیهکی مل درپژهو لهنزیک گوماوهکان ووردهماسی راو دهکات.
- * - مریشکه رهشه : گهیشتن به مهبهست، تیگهیشتن و گهیشتن به بنج و بناوانی مهبهستیک.
- * - مرئ : بانگکردنی (مریهم)
- * - مریله : مهریه می گچکهی ژیکهله.
- * - مروکه : مهریه می بهستهزمانی مالتویران.
- * - مرخ لیخوشکردن : ههزلیبوون، تهماعی تیوهکردن.
- * - مرخیش مرخیش : ههناسه تنگی ههناسه سواری ، یهکیک بارئیکی قورسی ههنگرتبی.
- * - مرقاندن : دهنگ لیوههاتنی نیری لهکاتی جووت بوونی لهگهڵ بز.
- * - مروهت : خولق، بیتهوانا ، ناپیاو.
- * - مرو : مروژ، بنیادهم ، ئینسان ، پیاو.
- * - مزاش : لهجیاتی پاره بریک گهئم دهدری به ناشهوان.
- * - منهمن : یهکیک قسه بکات و کهس تیینهگات.واتا قسهی بن لیوان.
- * - منن : منعت، ههزکردن، یهکیک کارئیکی بهدل بی .خوزگه خواستن، (مننی) کهم بیمهلات (مننی کهم بیبینم) .

- * - نابووتى : يەككە دەولەتمەند بىت و ھەژارى رووى لىبنى، يان يەككە بارى دارايى باش نەبى.
- * - ناجسن : نارەسەن.
- * - نازەنين : گوندىكى بەناوبانگە لەدۆلى ھىران.
- * - ناودۇك : ئەو دوو دارەى كەلەسەر مەشكە بەستراوہ.
- * - ناورانەوہ : يەككە زۆر بەنازار بى، يەككە زۆر باسى نەبوونى خۆى بكات.
- * - ناوكردن : بەناوبانگ بوون، يەككە لەپىاوەتى دەستپروپى و خزمەتكردنى خەلك ناوى دەرىكات.
- * - ناوگۆرك : ئاگردانى دىوہخان و مزگەوت.
- * - ناودارۇكان : گوندىكە لەبنارى سەفین، لەسەرەتاي دۆلى سماقولى.
- * - نان دىن : ئەو شوپنەى نانى تىادا ئامادەكرى، يان نانى لىدەكرى.
- * - نان و زگ : كاركردن بەبى كرى، تەنھا بۆ نان خواردن.
- * - ناشكور : سىلەو پىنەزان، پىنەمەك.
- * - ناسكە نان : ئەو كولپىرەيەى كەبەرۆنى ئاژەل دەكرى. لەسەر ساج دەبىرژىنن.
- * - ناقايل : نارازى.
- * - ناقۇرا : يەككە زۆر خۆى بە گەورە بزانى.
- * - ناكوزورى : ھەژارى، مال وىرانى، دەست تەنگى.
- * - نارەنار : ئالەنال، يەككە نەخۆش بىت و ھاوارھاوارىكات.

- * - ناوپىستېر : ئەو بەشەى شلوار يان پانتۆر كەدەكەويتسە نىوان ھەردوو لاقى
مرۆڭ.
- * - ناوو ناتۆر : ناوى نارەوا لەخەلك نان، يەكيتك نازناوى خراپى بۆ دابنېن.
- * - ناوبريشك : ئەو دارە پانەى كەنانى لەسەر ساج پىئوردە گىرن.
- * - نوردىنەن : نان دواى كردن پارچاندنەوہى لەسەر يەك.
- * - نۆين : ناوہرۆ،
- * - نىسى : سىبەر. سايە.
- * - نىسبەت : كارەسات ، موسىبەت.
- * - نىشيو : لىژ، سەربەرەژىر.
- * - نىقەنق : كەسىك بارىكى زۆرى لەسەرشان بىت و دەنگىكى لىئوہدەيت.
- * - نەقۇستان : كەم ئەندام.
- * - نەمەك : برىتتە لەخواردنى شتىك لەمالتى كەسىك .
- * - نەك كردن : خواردنى نانى كەسىك.
- * - نەمەك گىر : توشى بەلاھاتن لەسزاي بىتەمەكى و سىلەبىدا.
- * - نەمەك حەرام : سىلە، بى ئەمەك.
- * - نىمەدەر : رايەخىكى گچكە.
- * - نىرگە : ئەو دارە گەورەيەى لەخانوى دادەنېن كە دارەكانى ترى دەچنە سەر.
- * - نىوہ : گوندىكە لەسنورى بىتواتە.
- * - نوسەك : چىايەكە لە سنورى بىتواتە.
- * - نواوہ : گوندىكە سەربەناحىەى بىتواتە.
- * - نوانەوہ : خوسانەوہ.
- * - نوزەنوز : گريانى مندال بەشىوہەك كەماوہەكى زۆر بخايەنى.
- * - نۆبەرە : يەكەم مندالتى خىزان.

- * - نۆشى گىانت بى : كەسىك كە ئاۋ دەخواتەۋە بەرانبەرەكەى پىيدەلئىت ، واتا عافىەتت بىت.
- * - نووساندىن : لكاندن.
- * - نووكە نووك : گرىانى بە ئالاندنەۋە، گرىانىكى بەدەنگ.
- * - نەبادا : نەۋەكوو.
- * - نەبان : ئەۋ ئاژەلانى كە بىچوۋى خۇيان ناۋى و نايەلن شىريان بىخون.
- * - نەدىتە : كرىن و فرۆشتن بەبى ئەۋەى كالاكە بىسىرى.
- * - نەدىتكۆكە : دنيا نەدىتە، نەشارەزا، نەدىۋىدى.
- * - نەرنىش : دىلەدئو، ژنى بالابەرزى نەقۇلا.
- * - نەزۇك : ئەۋ مېئانەى كە بىچوۋيان نابى.
- * - نەمرونەژى : كەسىك زۆر نەخۇش بىت، لەنتوان ژيان و مردندا، ھەژارى.
- * - نەۋىرۇك : زۆر ترسەنۇك.
- * - نەۋەكىنى : مەبادا، نەۋەكوو.
- * - نەۋەكوونى : نەۋەكوو ، مەبادا.

- * - **هاریکه** : بۆدهستخۆشیکردن به کاردیت، نه گهریه کینک کارینکی کهسی بهرانبهری بهدل بوو، نهوا دهلی هاریکه، واتا دهستت خوش بیت.
- * - **همرزاره** : کهپرئیکه بۆنهوه دروست ده کری تا کوو تووتنی لهسهردا بنین تا کوو ووشک ده بیت، لهههندی شوینیش کهپری میو ههرزاره ی پیدهئین.
- * - **همرمیشک** : تیکه لکردنی ووردکه نان له گهل دؤشاو.
- * - **همرتهل** : گوندیکی گورهیه له سنووری ناحیه ی بیتواته .
- * - **همراخین** : پرکردنی گوش یان گونیه له شت.
- * - **همرمک** : گوندیکه له سنووری ناحیه ی بیتواته .
- * - **ههترهقان** : نزایه که دایک بۆمنداله که ی ده کات، وه کوو (وه ی ههتره قیم لۆتوو کوو) ، بهواتای له پال یه که ههله شانه وه، پارچه پارچه بوون.
- * - **همرووتی** : عهشیره تیکن له سنووری ناحیه ی خهلیفان.
- * - **همزوا** : دهرمانی تایبه تی مندالی نه، به تایبه تی مندالی ساوا که زۆربگری ، نهو دهرمانه یان ده دایی بهو دهرمانه ژیر ده بووه وه، له چهند رووه کینک دروست ده کرا.
- * - **ههنیه** : نیوچه وان ، بهخت.
- * - **ههنیشک** : نانیشک.
- * - **ههندریشه** : گیایه کی به هاریه وه له کویتستانه کان ده پوی، له گهل خواردن وه کوو سهوزه دایده نین.

- * - ههنگینى : بهواتای نهو کاتى، (کههاتیهوه ههنگینى دىم) واتا نهو کاتى دىم.
- * - ههوک : بهواتای گهروو و قورگ دیت.
- * - ههورى : چپایه کى گهروهو دوورو دريژه ، دۆلى باليسان و دۆلى هيران لهیهك جیاده کاتهوه.
- * - ههوگیان : خیزانى برأى میرد.
- * - ههمنى : کورتکراوهى ناوى ههمین.
- * - ههوى : مانگ.
- * - ههناره : گونديک له نزيك بهستوره.
- * - ههنديگايى : ههرئىستا، ههرلهو کاته.
- * - ههنووکه : ههرئىستا، ههرئهلعان.
- * - ههپهى لينا : نهو وشهیه زور رهسه نهو تائىستاش زور به کارديت، نه گهر یه کيک بیهو پیت شتيك بفرۆشى و کپياريش مه بهستى لیبى و به ههرزان شته کى له بن دهستان بئىسته دهرى، نهوا نه لئن ههپهى لينا واتا قۆلى برى و فرتوفىلى لىکرد.
- * - ههرمان : یه کيک خهوى لینه کهو پیت و خهوى بزرى ، نه لى نهو شهو خهوم لیهه رماو خهوم لینه کهوت.
- * - هورده مار : بریتیه له چند سه ره بزنيك ، له گه ل ميگه ل ده کری.
- * - ههوله : نه گهر مالىك منداليان زور بيت پيیده لئن ههوله.
- * - ههورگ : واتا زگ ، وورگ.
- * - ههوده : ژورور.
- * - هور : هۆلى داكردى مهروو مالآت.
- * - ههورگن : منداليك وورگى زور گهوره بيت ، له حه ددى خۆى زیاتر.
- * - ههورى : بوگيرانه وهى ئىستر و وولاخ به کارديت.

- * - **ھېدەمە** : سەيرکردنى شتىك بەسەرغىچكى زۆرەوہ .
- * - **ھىرتە** : ھىرەنگ.
- * - **ھەركەو** : ئەم زاراوہىە ئىستاش لە خوشناوہتى بەكاردىت، ئەو تاشە بەردانەن كەوا ئاويان لەسەر رادەوہستى ، بەھاران ئاوى لەناو كۆدەبىتەوہ، راوچىەكان و داركەرو رىبوارو شوان و كارەوان و گاوآن ئاوى لى دەخۆنەوہ، بەلام ئاوى لەبەر نارواو ھەمىشە راوہستاوہ ، بۆيە زوو پىس دەبىت، پەلەوہرو گياندارە كىيەكان ئاوى لىدەخۆنەوہ، ھەركەو دووجۆرى ھىيە ، ھىيە سرووشتىە ، ھەشە دەستكردە، لەچىاكانى خوشناوہتى چەندان غونەمان ھىيە .
- * - **ھەروبوون** : توورەبوون يان تۆران.
- * - **ھەربرىنگاندن** : كاتىك كەباران يان بەفر زۆر دەبارى، پاشان ھەور كەمىك بەرز دەبىتەوہو بارانى لىنايى .
- * - **ھەرىپەساردن** : ھەلپەساردن، يان ھەلئواسىن.
- * - **ھەرىز** : جۆرە دارىكى كىيوى دىركاويە، زۆر دەگمەنە.
- * - **ھەرمىن** : كالاىەك بازارى ھەبىت و زوو بفرۆشرى.
- * - **ھەلادى** : جارەكەى تر، ئەو بىجارى.
- * - **ھەربەخۆينە** : واتا كەسى بىگانەمان لەلانىەو ھەرخۆمانىن.
- * - **ھەششە** وۆش : بۆراگرتنى كەرو ئىستە بەكاردىت .
- * - **ھىششە** : بۆگىرەنەوہى بزن و مەرىبەكاردىت.
- * - **ھىران** : سەنتەرى ناچىەى خوشناوہ، لەرۆژھەلاتى شەقلاوہ.
- * - **ھىزۆپ** : گوندىكە لەكۆتايى ناچىەى سكتان.

و

- * - واک : هه رامة، هين.
- * - وانك : هه رامة ، هين.
- * - واريم : ده ليم.
- * - وارين : نه لين.
- * - واركور : كه سيك هيچ مندالي له دواي مردن به جي نه مينى.
- * - واقهواق : دهنگي نالاندني ريو و تورگ.
- * - وايلن : هه دادو و هه هاوار.
- * - وهه ريمن : پييده ليم.
- * - وهه مگوتن : پيم گوت.
- * - وهه يانه ريمن : پييان ده ليم.
- * - وهه گو : واي ووت، ووتى.
- * - ويانه گو : نه يان گوت.
- * - ويراگه بيه ؟ : پيگه يشتووه، يه كيك چاوه پي خواردنه و ده پرسى، ويراگه بيه؟.
- * - ويم دهوه : بدهوه.
- * - ويده : بيدهرى.
- * - ويدهاوه : دايهوه.
- * - ويانداهوه : داينهوه.
- * - ويره راپوو : بيره دا روشت.
- * - ويراهن داچوو : بز شوينيكي دوور به كارديت.

- * - واری ی چ : چی دهئی.
- * - وهیانگۆ : نهمان ووت .
- * - وهباهتن : کاتی که دپلهسهگ مهیلی جووت بوونی دهبیته له گهله سهگ.
- * - وهبن دانوه : برینیک دواي چاک بوونه وه سهرله نوئی سهرهله داته وه.
- * - وهتر : له وه زیاتر، واتر.
- * - وهبرم دیتۆ : بیرم دیته وه.
- * - وهبیرت ناییتۆ : بهبیرت نایی؟.
- * - وهبنیداوه : سهری ههله داه، دهستی پینکرده وه.
- * - وهجاغ کۆر : بهکیک مندالی نیرینهی نه بی.
- * - ودم : پیروزی، ئیجازهی شیخیک که به به کیکی تری بدات ، کهتف و فووی ده رمان بی، ههروه ها ماریگری.
- * - وشای : هیشووه تری.
- * - وهغهر : سهفه رکردن یان رویشتن.
- * - وهسواس : دوودلی له کردنی شتیك، یان نهوانه ی زۆر پیداده گرن له خهرجکردنی ناو، واده زانن که له به له که یان پاک نه بوته وه.
- * - وهسمان : کورتکراوه ی عوسمان.
- * - وهتمان : کورتکراوه ی عوسمان.
- * - وهحه : وههه ، ووته ی گاو چیل و مانگا لیخویرین.
- * - وهختابوو : زۆری نه مابوو، نزیك بوو، نه وهنده ی نه مابوو.
- * - وهخۆکهتن : خۆتاماده کردن.
- * - وهرسوړاندن : وهرچه رخانندن، سوړاندنه وه ی شتیك بۆبیین.
- * - وهرهنگازی : نه خۆش و تادارو دل بریندار.
- * - ولفهت : هۆگری بوون، خوویپوه گرتن.
- * - وهمکهوه : بکه وه، نازادم که.

- * - **Lina** : وهنیه؟ نه دی وانیه؟
- * - **وهیلان** : سه رگهردان و بیچاره بوون.
- * - **وهیلن** : وهیرو، مخابن.
- * - **وهیلو** : ووتیه که بو خوشه ویستی بهران بهر مندال ده ووتریت.
- * - **وهیلولو** : ووتیه سه رهتای لاک.
- * - **وهی لن لن** : سه رهتای لاک ده ووتریت.
- * - **وهشان** : باران بران.
- * - **وهری** : گوندیکه له سنووری ناحیه ی بیتواته.
- * - **وهرگیرۆک** : نه گهر ژنیک له ماله وه ئیش و کاری پیده رنه چی ، میرده که ی پیده لئی وهرگیرۆکه یه کت بۆ پهیدا بکه م ، واتا ژنیکه به سه ر بهینی، هندی جاریش کچی گچکه وهرگیرۆکه ی پیده لئین، لیرده به هاوکاری مال دیت.
- * - **ونکه** : گوندیکه له دۆلی عه لیاوه.
- * - **وسکت** : له عه ره بیه وه وهرگیراوه به لام تام و بزنی کورده واریشی پیوه دیاره، به واتای بیده نگ!
- * - **وسکت بوون** : بیده نگ بوون.
- * - **وسو** : کورته کراوه ی یوسف.
- * - **وراغ** : وولاخ.
- * - **ورسات** : که سیک که چیل و مانگای زۆر بی نه لئین خاوه ن ورساته.

- * - **يالهيلي** : ئەم زاراۋىيە تايىبەتە بە خۇشناۋەتى زۆر كۆن و رەسەنە، بەو كچانە ووتراۋە كە ھەمىشە بۇنى خۇشيان لەخۇداۋەو بىدلى خۇيان نەكردوۋە.
- * - **يامنە** : لەھەندى گوند بە كاردىت بەواتاي ھى منە.
- * - **ياغر** : ھىۋاش، لەسەرخۆ، ۋەكوو (ياغرياغر ئەپرىشتەم)
- * - **يىخە** : بۇنازۇتن و ۋەدەرنانى بزن بە كاردىت.
- * - **يەختە** : ئەسپىك كەبۇباركردن بە كارييت، نەك بۇ سواری.
- * - **يەك تەن** : يەكىك لەمالەۋە تەنيايىت و كەس نەبى ھاوكارى بكات.

بۇ نووسىنى ئەم كىتەبە سوودم لەو سەرچاۋانە بىنيوہ :

- ۱- فەرھەنگى (ھەمبانە بۆرىنە) مامۆستا ھەژار. چاپى سرووش.
- ۲- فەرھەنگى (مەلىخا) ئومىد شىركۆ شاكرمەجروم. بەرگى يەكەم، چاپخانەى شەھاب ھەولتەر، ۲۰۱۰.
- ۳- بلاۋكراۋەى (ئاۋىر) كەلەبالیسان دەردەچوو ۳۳ ژمارەى لىدەرچوو.
- ۴- دەستنووسىكى رەجمەتى (يوسف شەرىف) .
- ۵- بەرپىز د. كەرىم ھەرتەلى كەچەند جارېك لە (ئاۋىردا) زاراۋەى خۇشناۋەتى نووسيوہ.
- ۶- داىكم (ھەلىمە شىخ كەمال سەرانى) .
- ۷- كاك فەقى شىخ ۋەسانى.
- ۸- جىگر شىخ ۋەسانى.

ناومرؤك

لا پیره	پیتا
۱۳	۱
۲۲	۲
۳۰	۳
۳۵	۴
۴۰	۵
۴۲	۶
۴۶	۷
۵۱	۸
۵۶	۹
۶۳	۱۰
۶۵	۱۱
۶۸	۱۲
۶۹	۱۳
۷۶	۱۴
۷۹	۱۵
۸۱	۱۶
۸۲	۱۷
۸۴	۱۸
۸۹	۱۹
۹۶	۲۰
۱۰۰	۲۱
۱۰۲	۲۲
۱۰۶	۲۳
۱۰۹	۲۴
۱۱۲	۲۵
۱۱۵	۲۶